

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ	«Πελαγία»
ELISABETH BARRET BROWNING	Ἐκ τῶν Πορτογαλικῶν σονέττα (III) (μετάφραση Σ. ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ)
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΣ	«Ὁ Μυστικισμὸς τῶν Ἡ- συχαστῶν»
ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ	«Διάθεση» (ποίημα)
ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ	«Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου» (μελέτη)
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ	Ἡ νεοελληνικὴ λογοτε- χνία στὰ τελευταῖα 20 χρόνια (ἔρευνα)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ	

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΗΛΙΑΣ ΖΙΩΓΑΣ: ΙΩΑΝΝΑΣ ΜΑΛΑΝΔΡΙΝΟΥ «Στὸ δρόμο τοῦ ἡλίου», ΑΘΗΝΑΣ ΤΑΡΣΟΥΛΗ «Ἄσπρα νησιά», ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ: Τ. ΜΑΛΑΝΟΥ «Ἐνας Ἡγησιακός», ΚΗΟΥΤ ΧΑΜΨΟΥΝ «Ὁ Πάν» (μετάφραση Δ. Δασκαλάκη), ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ: Ν. ΓΥΡΑ ἱατροῦ «Πρὶν καὶ μετὰ τὸ γάμο». Π. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ: ΓΙΑΝΝΗ ΛΕΥΚΗ «Βασίλης Μιχαηλίδης»,

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Π. ΛΑΣΚΑΡΙ: Robin Leon, *La morale antique*

ΠΟΙΗΣΗ

ΠΕΤΡ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ: Ι. ΓΡΥΠΑΡΗ Αισχύλου «Ὁρέστεια», ΠΕΡ. ΣΤΑΣΙΝΤΠΟΥΛΟΣ: Ι. ΚΛ. ΖΕΡΒΟΥ «Ἡ τριλογία τοῦ φωτός», ΟΔ. ΕΛΥΤΗ «Σποράδες», «Κλεψύδρες», ΧΡ. ΖΙΤΣΑΙΑ «Χίμαιρες», ΛΕΟ ΦΕΡΡΕΡΟ «Τελευταῖα ποιήματα» (μετάφραση Γιάννη Σφακιανᾶκη), ΒΑΣΟΥ ΚΑΛΟΚΑΡΔΗ «Πικρά Χαμόγελα», Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑ «Ἐλνιοράντο».

ΣΧΟΛΙΑ - ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΕΤΟΡΡΑΧΗΣ 31 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ 36 - 44

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΟΡΓΙΑΣ

ΕΓΝΑΤΙΑΣ 72 - ΤΗΛΕΦΩΝΟ 25-72

Συνδρομή έτησια δραχ. 80
» έξωτερικοῦ δολ. 1½

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΒΙΒΛΙΑ

Ι. Ν. Γρυπάρη «Οι τραγωδίες του Λισχόλου» ('Ορέστεια Άγαμέμνονας, Χοηφόρες, Εὐμενίδες). Ἀθήνα. Γιάννη Ρίτσου «Ἐρινή συμφωνία» (ποιήματα), Ἀθήνα. Ἀλεξάνδρου Μπάρα «Συνθέσεις» (ποιήματα) βιβλίο δεύτερο, Ἀθήνα. Χρυσάνθης Ζιτσαία «Χίμαιρες» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη. Νίκου Σφυρότερα «Πύρεδρα» (ποιήματα), Ἀθήνα. *Andréa Calbo* «Opere italiane a cura del prof. Georgio Zoras. *Mishel Peridis* «Gostis Palamas» (un aperçu de la vie et de l'œuvre du poète), Alexandrie. Παγκόσμιος άνθολογία (ἀριθ. 1), Ἀθήνα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Νεοελληνικά Γράμματα» (εβδομαδιαία έκδοση), Ἀθήνα. «Μήνες» (ἀρ. 15), Θεσνίκη. «Νέα Πνοή», Θεσνίκη. «Πνευματική Ζωή» (δεκαπενθήμερον, Ἀπρίλιος), Ἀθήνα. «Τὸ Θέατρο» (ἀρ. 2), Ἀθήνα. «Νεοελληνική Λογοτεχνία» (ἀρ. 5), Ἀθήνα. «Δρῆρος» (ἀρ. 10), Νεάπολις Κρήτης. «Ἑλληνίς» (Μάϊος), Ἀθήνα. «Ἅγιος Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος» Κέρκυρα. «Ἑλληνική Ἐπιθεώρησις» (Ἀπρίλιος Ἀθήνα. «Le Front Latin», (No 28 Avril), Paris.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Νέοι Καιροί (Πειραιεύς), Πειραιϊκή (Πειραιεύς), Ἐφημερίς τῶν Λεσβίων (Μυτιλήνη), Ἡ Φωνὴ τοῦ Αἰγίου (Αἴγιον), Ἐρευνα Αἰγίου, Ἡ Σημαία (Καβάλλα) Ἡ Πρόδοσ (Ἄλμυρός), Ἡ Δραῖς (Ἡράκλειον), Ἡχώ τῶν Πιερίων (Κατερίνη), Ἄγων (Τριφυλία), Ἐλεύθερος Κόσμος (Σῦρος).

ΚΑΘΕ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐβδομαδιαία φιλολογικὴ-καλλιτεχνικὴ ἐπισημονικὴ ἐφημερίδα

Διευθυντής: ΔΗΜ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1938

ΤΕΥΧΟΣ 4

ΠΕΛΑΓΙΑ

Ἡ Πελαγία στὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ ἀγνάντευε τὸ πέλαγος πέρα, ποὺ στεφανώνει τὸν κάμπο τῆς Χώρας· πλαίσια, σχήματα γεωμετρικά, λογιῆς χρώματα ὁ κάμπος· στὸ βάθος ἀναπαύεται ἡ κωμόπολη Χώρα, παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Σάμου· σπίτια παλιά, κολλητά, λιθόστρωτα καλντερίμια· τὸ δίπατο σπίτι μὲ τὸ μπαλκόνι, πύργος τετράγωνος, διασκευασμένος· τὸ δεύτερο πάτωμα μιὰ αἴθουσα μόνο· αἰσθάνεσαι τὴν εὐρυχωρία στὶς διαστάσεις τοῦ πλάτους καὶ τοῦ ὕψους· ἀπ' τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα ἀναπνές τὸ μελτέμι ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ πέλαγος περνώντας τὸν κάμπο· ἡ Καραβόπετρα ἀντίκρου μαύρη στὴν ἀγνότητα τοῦ γαλάζιου· πινελιὰ ἀπὸ καμπυλότητες στὴ γραμμὴ τοῦ ὀρίζοντα ποὺ χαράζει τὴ θάλασσα· δραματίζεσαι σπαρμένα νησιά, τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς Δωδεκανήσου, ἀκρωτήρια τῆς Μικρασίας· τὸ πέλαγος ἀδερφώνει τὶς ὄχθες, ἐνοποιεῖ ὅ,τι διαχωρίζει, ἀρτηρία κυκλοφορίας· ἡρέμισμα ἢ ἀνοιχτὴ θέα, ταξίδι σὲ ἄλλους ὀρίζοντες. Ἡ Πελαγία στὸ μπαλκόνι ταξίδευε δίχως ἰστία πέρα στὸ πέλαγος.

Ἀνεξήγητη ἢ πεποίθηση πὼς κάποτε πρὶν τὴν εἶχε γνωρίσει· εἶχε τὴ βεβαιότητα πὼς ξαναβλέπει γνῶριμο πρόσωπο, μορφὴ οἰκεία, ὕστερα ἀπὸ πολὺχρονη ἀπουσία· εἶχανε κάποια συγγένεια ἐξ αἵματος· ἴσως τὸ ἀρχι-

κὸ κύτταρο νὰ διαισθάνεται τὴν ταυτότητά του μέσα στὴ ροὴ τῶν διασταυρώσεων· τὸ αἷμα, ροὺς ἐνιαῖος, διαφοροποιεῖ κι' ἀδερφώνει. Ὁ Διμήτρης ἦτανε τύπος πανερωτικός· ἐρωτευόντανε τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ζῶα, τ' ἄψυχα· εἶχε συχνὰ τὴν αἰσθησιμὴ πὼς εἶναι ἓνα κύτταρο μέσα στὴ ροὴ τῆς ζωῆς, μιὰ πέτρα μέσα στὶς πέτρες· εἶχε τὸ ἐνστικτο τῆς ἐνότητος στὴ Ζωή. Καθὼς κυττάζει τὴν Πελαγία τὰ μάτια του σταματοῦν σὲ παρατεταμένη ἐνατένιση· τὸ ὀπτικό του πεδίο περιορίζεται στὸν κύκλο τοῦ προσώπου τῆς· ὁ οὐρανός, τὸ πέλαγος, πλαίσιο, τὸ φῶς κορώνα τῆς κεφαλῆς. Ἡ συνομιλία σέρνεται ἀργὴ σὲ ἀσήμαντα ἰσπράγματα· κάτι ἄλλο ἀποσιωπιέται, ὑπεκφεύγει κάτω ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ ἐκστομίζονται· ἡ σιωπὴ τῶν διακοπῶν πάλ्लεται ἀπὸ ἔκφραση:

— Πόσο ποτὰ εἰκονίζει συχνὰ τὸ κύριο ὄνομα· θὰ τὸ ἔλεγα μουσικὴ ἀπεικόνιση...

— Ἀπὸ ποῦ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα;

— Νά, ὅταν λέω Πελαγία, ἀκούω κάτι...

— Ἄκουσ; λεκτικὴ παραίσθηση ἴσως.

— Δὲν ξέρω.., ἀκούω κάτι, πὼς νὰ τὸ πῶ... γαλάζιο, γαλάζιο, ποὺ ἀπλώνεται καί...

— Ὁ χρωματισμὸς τοῦ τοπίου ἴσως, τὸ πέλαγος, ὁ οὐρανός.., τί ἄλλο;

Διακοπή· ἀτενίζει τὰ μάτια της παρατεταμένα· ἢ σιωπῇ βουίζει ἀπὸ ἔκφραση ἄρρητη· ἢ εὐρυχωρία τῆς αἰθουσας γιομίζει ἀπὸ τῆ μελιχρῆ ἀνταύγεια τῆς φθινοπωρινῆς Δύσεως· πλαισίωση ἀπὸ ρόδα στὰ πρόσωπα· μιὰ μυῖα με φτερά ἐπίχρυσα γράφει κύκλους ὄκη:

— Κύκνειον ἄσμα σέ πορφυρῇ ἀποθέωση, παρατήρησε με στόμφο ἢ Πελαγία.

— Μοῦ θύμισες ξαφνικά τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς Ἀφροδίτης.

— Ἐγὼ λατρεύω μαζί με τὸν Ἴππόλυτο τὴν ἴδια θεότητα!...

— Δόξα στοὺς θεοὺς ὄλους!... κ' ἢ Ἄρτεμις ἔρωτεύεται.

— Ναί, ἀλλὰ τὸν Ἐνδυμώνα!...

Κατὰ μήκος τοῦ δρόμου φυλλοροοῦσαν οἱ λευκὲς ἄσπρα συγνεφάκια πλωτὰ στὴ λευκότητα τῆς ἀμφιλύκης· ἴσκιος ριγοῦν στὰ ἐπίπεδα τῆς αἰθουσας· τὰ καθίσματα, τὸ στρογγυλὸ τραπέζι, τὰ κάντρα στοὺς τοίχους, ὄγκοι καὶ πέρνον διαστάση· ἀισθάνεσαι τὸ βάρος τῶν τοιχωμάτων πού στέκονται. Ἄραιοι ἀντίλαλοι, περπατήματα στὸ λιθόστρωτο, μουκανητὰ βωδιῶν πού γυρίζουν στὸ σταῦλο· βουίζει ὁ κρουνοὸς στὴ μεγάλη στέρνα· στὸ πέλαγος τῆς στέρνας τρεχαντήρια τὰ κίτρινα φύλλα ἀπὸ τὶς λευκὲς· στὴν Καραβόπετρα κοντὰ καράβι τρικάρταρο, στὴν πλώρη ἀφρός, αὐλάκωμα στὴν πρύμη· μακρinoὶ ψίθυροι, συσκευημένα μιλήματα· κάρρο κυλάει στὸ λιθόστρωτο καὶ τραντάζει τὴ σιωπή· σκιές κατεβαίνουν καλύπτρες.

* *

Ἄρτεμις ἢ τῆς βγήκε τὴ νύχτα στοὺς δρόμους· μηχανικά τὰ πόδια τοῦ ἀνοιγαν βῆμα· ἀκούει τὸν ἄρρυθμο κρότο ἀπὸ δικό του περπάτημα· ἀνάρτες σκιές περαστικῶν πλάι του· ἕνας μεθυσμένος τρικλίστα, συνομιλεῖ με τὸν ἑαυτό του μέσα στὴ νύχτα: «Ἐγὼ!... ἔμένα πού λές, δὲ με βλέπει κανένας, κανένας! Τί πάει νὰ πῆ με κυττάξεις; ὁμορφο, χαί χαί! ὁμορφο στολίδι τὰ μάτια! ἀλλὰ με

βλέπεις; αὐτὸ εἶναι... πῶς;» Σβηστὰ φῶτα, κλειστὰ σπῖτια σκοτεινιασμένα· διαγράφονται μὲ ὀλιγα τὰ ὀρθογώνια σχήματα ἀπτά σφαλισμένα παράθυρα· τριγμοὶ ἀπὸ παντζούρια. «Ναί, ἀλλὰ τὸν Ἐνδυμώνα», ξανάρχεται ἡ φωνὴ τῆς στὴν ἀκοῆ του, στὰ μάτια τὸ πρόσωπό της· στάθηκε, ἀκροάζεται τὴ βοή τοῦ κρουνοῦ μέσα στὴ στέρνα· ὁ ὕγρὸς ἦχος κυριαρχεῖ, φωνὴ παλλόμενη ἀπὸ τὰ στέρνα τῆς Νύχτας· αἰσθάνθηκε τὴν ἐπιθυμία νὰ τραγουδήσῃ, νὰ βγάλῃ μιὰ φωνὴ δυνατὴ, ἕνα οὐρλιασμα· θὰ σηκωθοῦν περίτρομοι ὅσοι κοιμοῦνται, «τί τρέχει!... τί τρέχει!...» ἢ Πελαγία, τὰ μαλλιά της λυτὰ, στὸ μπάλκονι: «τί εἶναι!...» τοῦ ἦρθε ἕνα γέλοιο παράφωνο, πού δὲν μπόρεσε νὰ τὸ πνίξῃ· σκιάχτρα οἱ μισόγυμνες λευκὲς· γύρω στὴ στέρνα ἀνατείνονται κατὰ τ' ἄστρα· βόσκει τῶν ἄστρων τὸ μελισσολοί, φωσφόρισμα ἀπὸ ἄνθος σὲ ἄνθος κι ὁ πύργος βαρὺς, ὄγκος γιγάντιος, οἱ τοῖχοι του τεῖχη μες στὴ σκοτίδα· ἄγγισε με τὴν παλάμη του τὴ σκληρὴ ἐπιφάνεια: ἀπὸ σιωπῇ κι ἀπὸ πέτρα χτισμένο τὸ κάστρο· σ' ἔκεινο κεῖ τὸ μπάλκονι στεκόντανε πρὶν ἢ Πελαγία· ἐκεῖ ἀκουμποῦσε κλιτὴ πρὸς τὸ πέλαγος· ἴσως αὐτὸ τὸ παράθυρο νὰ φρουρῇ τὰ ὄνειρά της, ἢ πνοὴ τοῦ ὕπνου της κυμαίνεται ἐπάνω του· ξάφνου κόλλησε τὸ αὐτί του ν' ἀκροαστῇ στὴν τραχύτητα τοῦ τοῖχου· τὸ τραγοῦδι τοῦ κρουνοῦ γιόμιζε τὴν ἀκοή του ὑπόκωφο.

Ἄρτεμις ἢ τῆς ξεκινᾷ ταχύνει τὸ βῆμα ἀπὸ σοκάκι σὲ στενορροῦμι· βουβοὶ τοῖχοι, ἀμιλητὲς πόρτες τὸν ἀντιμετωπίζουν σὲ κάθε καμπή· στὴ μικρὴ πλατεῖα με τὰ Κονάκια ἀνοιχτὸ ἀκόμα τὸ καφενεῖο· θαμώνες ὁ μεθυσμένος διαβάτης πίνει παρέα με τὸν ἑαυτό του στὸ τραπεζάκι· ἀντίκρου στέκεται σκοτεινὸ τὸ Κονάκι· τί μένει ἀπὸ τὴ ζωὴ πού ὀργάνει τὸ χρόνο; μιὰ πλάκα χορταριασμένη, τὸ ἀιγάλλυφο τοῦ Δεξιλέω, ἢ Κολόνα ἀπὸ τὸ Ἡρώον ἀνάμεσα στοὺς ἀμπελώνες, μάρ-

μαρα λευκοὶ ρυθμοὶ καὶ χαλασμένοι, τὰ Κονάκια κλειστὰ ἀνάμεσα στὰ σπῖτια π' ἀνοιγουν παράθυρα στὸν ἥλιο καὶ στὸ φεγγάρι, ἀντίκρου σ' ἕνα μεθυσμένο ξενύχτι, πού παίρνει τὸν ἀμανέ του: «τὰ ντέρτια π' ἔχω στὴν καρδιά!...», τὰ ὄστα τῶν κοιμημένων. Τί μένει ἀπὸ τὴν ταῦτισή μας μ' ἕνα πρόσωπο, ἀπὸ τὸν Ἐρωτα πού φέρνει ὡς τὸ Θάνατο; ἢ οὐλὴ ἀπὸ μιὰ φλεβοτόμηση πού ἀπέτυχε, μιὰ ὄπτασια πού ἐμφανίζεται στὸν ὕπνο καὶ καὶ στὸν ξύπνο. Τὸ στοιχειὸ ξυπνᾷ τὰ μεσάνυχτα· ὁ παραπλανημένος διαβάτης ἀκούει πού κροτοῦν ἀλυσσιδες μες στὸ Κονάκι· ὠσῶπα, θὰ σ' ἀκούσῃ τὸ στοιχειδί!...» λέει ἡ μάννα στὸ μικρό της πού κλαίει κ' ἐκεῖνο σωπαίνει καὶ στηλώνει τὰ μάτια. Μὲ μπαμπεσιά κατάφεραν τὸ παλληκάρι νὰ παρουσιαστῇ χωρὶς ὄπλα στὸ Κονάκι· ὁ Βοεβόδας τῆς Σάμου θὰ τὸν ἔκανε ἀξιωματικὸ τῆς φρουρᾶς του· μόλις μπῆκε τὸν κρεμάσαν στὴν ἀγχόνη πού εἶχαν ἐτοιμασμένη· Ἀχμέτ-Σελαχώρ-Ἀγά, ὁ τελευταῖος βοεβόδας τῆς Σάμου· ὁ μεθυσμένος ἀποκοιμήθηκε στὴν καρέκλα· τὸ κεφάλι τὸ ἀνασείνωτο, τὸ στόμα ἀνοιχτό, ἀνασαινει με θόρυβο.

Ἄρτεμις ἢ τῆς ξαφνικά, σὰν ἀπὸ παρόρμηση, κινᾷ με βῆμα ταχύ· ποιὸς τὸν κυνηγᾷ τὸ κατόπι; κάθε τόσο στρέφει καὶ βλέπει πίσω του· ἕνας ἴσκιος χωρὶς σχῆμα τοῦ φαντάζει πῶς βαδίζει στὰ ἴχνη του· «Ἀχμέτ—Σελαχώρ—Ἀγά», τοῦ ἦρθε ξαφνικά στὸ στόμα, στὰ μάτια ὄραμα· ὄψη στεγνὴ με κυρτὴ μύτη, δυὸ μάτια μικρὰ πού σπιθίζουν... σῶθηκε στὸ σπῖτι κλεινόντας πίσω του τὴν πόρτα. Στὴ σιγῇ τῆς κάμαρας ἀκούει τὸ γοργὸ ρυθμὸ τοῦ σφυγμοῦ του, τὴν κομμένη ἀνάσα· πετεινὰρι λαλεῖ σὲ βαθὺ κατῶ καὶ χτυπᾷ τὰ φτερά του· πόσο ἐκκωφαντικὰ χτυποῦν τὰ δευτερόλεπτα· τὸν ἐμποδίζουν νὰ ξεχωρίσῃ τοὺς ψόφους τῆς νύχτας· ἔχωσε τὸ ρολοῖ στὸ μπασοῦλο μέσα στὰ ρούχα. «Ναί, ἀλλὰ τὸν Ἐνδυμώνα!...» ξανάρχεται ἡ ὀμι-

λία τῆς Πελαγίας· «τί ἤθελε νὰ πῆ μ' αὐτό;...» συλλογίζεται· ἢ Ἄρτεμις—Σελήνη λάτρευε μυστικά τὸν Ἐνδυμώνα· ὠλισθαίνει τὴ νύχτα στὸ σπήλαιο· με τὸ φέγγος τοῦ προσώπου της ἐφώτιζε τὸν ὕπνο του· πατεῖ στὰ δάχτυλα, ἐγγίζει τὰ χεῖλη στὸ μέτωπό του, φιλὶ δίχως ἴχνος. «Τί εἶναι στὴ στέγη!...» ἀλλεπάλληλο πάτημα σὰν ἀπὸ πέλμα· μεγεθύνεται μέσα του κι ὁ ἐλάχιστος ψόφος, παίρνει διαστάσεις κι ὁ ψίθυρος· ἀκροάζεται: «φάντασμα; ἢ ψυχὴ τῆς Νύχτας; γάτος ξενύχτης στὰ κεραμῖδια; γάτος ἀποκλείεται με τόσο βαρὺ πέλμα...» ἔθελε ν' ἀνοιξῇ τὸ παράθυρο, νὰ διερευνήσῃ τί περπατεῖ τόσο παράξενα ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του τὸ μεσονύχτι· κατῶρθωσε νὰ ὀρθοποδήσῃ, πατεῖ στὰ νύχια πρὸς τὸ παράθυρο· δὲν βρίσκει τὴν τόλμη νὰ κινήσῃ τὰ χεῖρα του, πλησίασε τὸ αὐτί στὸ παράθυρο· ἦχοι παράδοξοι αἰωροῦνται στὸ σκότος, ψίθυροι, κρότοι· βαρύτερο τὸ βάρος τῆς στέγης ἀπὸ τὸ πέλμα πού τὴν πατεῖ· ὁ χώρος ἀσφυκτικὸς συνθλίβει τὸ στήθος με τοὺς τέσσαρες τοίχους· ξάφνου ἀπὸ παρόρμηση ἀντιδράσεως ἄνοιξε τὸ παράθυρο· κρότησε σὰν ἔκρηξη μέσα στὴ σιωπῇ· ἡ νύχτα εἰσώρησε δρόσος μέσα στὴν κάμαρη· ἀπὸ τὴ στέγη πήδηξε κατῶ βαρὺς ἕνας γάτος χοντρός· ἀπότομη ἐκκένωση τοῦ δέους· κυριαρχεῖ ἡ γαλήνη μες στὴν ψυχὴ του· λυτὰ τὰ πόδια, τὰ χεῖρα, ἢ ἀναπνοὴ πού ἀσφυκτιοῦσαν· ὄμως μήπως χάση πάλι τὴν ἰσορροπία, ἀγωνίζεται νὰ τὴ στηρίξῃ; βᾶδιζε με βῆμα βαρὺ π' ἀντηχοῦσε, μετατόπιζε τὰ καθίσματα, ἐπριξε κατὰ γῆς τάχα ἀπὸ ἀπροσεξία ἕνα μεταλλινὸ δίσκο, πού χοροπήδηξε καμπανίζοντας· ἔκταση τῶν χειρῶν, ἀνάταση γυμναστικῆς· σφυρίζει εὐθυμο στὴ μοναξιά του· ἡ ἐπιθυμία του ἀνακαλεῖ μυστικά τὴν Πελαγία· ὄραμα μπρὸς του ὄλο φῶς, εἶδωλο λυτρώσεως.

Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ τραγουδήσῃ ὕμνο στὸ εἶδωλο. ποιὸ τρα-

γούδι; κανένα τραγούδι δὲν ἀντέχει στο βάρος ἀπὴν διάθεσή του· τὸ πάθος του ἀπαιτοῦσε ἔκφραση δική του, ἐντείνεται νὰ γίνη μουσικὴ καινούργια, μουμουρίζει, δοκιμάζει τὴν κλίμακα τῆς φωνῆς του· συνδυασμοὶ ἀπρόοπτοι, ἐφευρέσεις ἀπὸ θαυμάσιου τοῦ πάθους· μουσικός, ν' ἀποκρυστάλλωνε τὴν αὐθόρμητὴ ἔμπνευσή του! ἀπογοητεύθηκε· οἱ ἦχοι του ἐφήμεροι, τιποτένιοι· κραδασμὸς μιᾶς στιγμῆς στὸ κενὸ κ' ὕστερα ἡ ἀφάνεια· αἰσθανόταν τὴν ἐπιταγὴ νὰ πῆ τὸ τραγούδι του *sub specie aeternitatis!*... μὲ τὴν πέννα στὸ χέρι ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ ἀποτυπώσῃ σὲ λόγῳ· δὲν εὗρισκε λέξεις· ἡ πέννα χάραζε γραμμὲς στὴ σειρὰ διακεκομμένες· ὅμως ἔσπρωχνε τὸ χέρι του ἡ ἀνάπαυση ἐνὸς ρυθμοῦ· συγκρατεῖται μιὰ στιγμὴ, ἔσβυσε τὶς γραμμὲς, γράφει:

— Πρὸ τῆς 'Ἐδέμ... —

ἡ συνέχεια τοῦ στίχου πάλι γραμμὲς· ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὴν πεποίθησιν πὼς τὴν ἐγνώριζε πρὸ αἰώνων· νεφέλωμα εἰκόνων στὰ μάτια του· ὀμίχλη, σώματα, πρόσωπα περιδινόμενα μὲς στὴν ἀχλὺ κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκεῖ κ' ἡ Πελὰγία χεροπισσομένοι διασχίζουν τὸ νεφέλωμα κι ἀνεβαίνουν... ἀστραπή, φῶς, διαύγεια πὸ καθρεφτίζει αἴθριο οὐρανὸ· ὕστερα θάλασσα, πέλαγος· νῆσος ἀναδύεται μὲς ἀπὸ κύματα· δέντρα πὸς περιπλέκονται, κορμιά π' ἀνατείνονται, χέρια, κισσοὶ μὲ τὰ κλήματα· ἄνθρωποι, ζῶα, ἀδαμιάια περιβολὴ λάμπει στὸ φῶς· φτερωτὰ ἐπάνω σὲ κέρατα, ἔλιγμοι ἔρπετων σὲ κορμούς καὶ τραχήλους· αὐτὸς κ' ἐκείνη συνωστίζονται μὲσα στὴν πύκνωσιν.

— Στὴν πρωτόπλαστὴ πλάσῃ ἀνατωμαμένοι... —

πλωτὸ τὸ νησί, ταξίδι δίχως ὀρίζοντες· ὕστερα, ποντισμὸς· πάλι μὲ τὰ κύματα ἀπὸ χέρια καὶ κλάδους· ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ ποντισμοῦ ἀνεβαίνουν οἱ δυὸ τους ἀντάμα στὴν ἐπιφάνεια· ἀγωνία ὕγρου θανάτου· ὕστερα, τὸ παλκόνι τοῦ σπιτιοῦ· στὴν ἀνταύγεια τῆς δύσεως ἡ Πελὰγία

κλιτὴ πρὸς τὸ πέλαγος: «ναί, ἀλλὰ τὸν 'Ἐνδυμίωνα...»

Ὁ Δημήτριος ἔγυρε ἀσυναίσθητα τὴν κεφαλὴν του στὸ τραπέζι· δύση σταχτιά γιόμιζε τὴν ὄρασή του πὸς βασιλεῦσε· στὸ λήθαργό του βλέπει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴ βίβλο στὰ χέρια· διαβάσει: «Ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Κόσμον εἶδεν ὅτι δὲν εἶχε ποῦ νὰ ἀναπαυθῆ. Εἶπε τότε: 'Ἀπελθέτω 'Ανάγκη ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ ποιμαίνειν τὰ ὄντα εἰς ὁδοῦς καμάτου. Γεννηθήτω Ὑπνος εἰς ἀνάπαυσιν ψυχῆς ζωῆς, εἰς ἐντρόφῃσιν ὡσεὶ θανάτου. Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνάμεσα τῆς 'Ἐδέμ καὶ τῆς Γῆς τὴν χώραν τοῦ ὕπνου. Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν καὶ ἀνεπαύθη Κύριος ἀπὸ καμάτου ἔργων αὐτοῦ...». Βυθίζεται σ' ἄλλους χώρους, σὲ προέκτασιν μύθων, εἶναι τάχα ὁ 'Ἐνδυμίων, γυμνός, ὁμορφιά ἡμιθέου· ὕπτιος κατακλίνεται στὸ πέτρωμα τοῦ σπηλαίου· μαλακὸ πέτρωμα· στεφάνι ἀπὸ ναρκίσσους στὴν κεφαλὴν· τάχα κοιμάται, ὅμως ἀκούει τὸν ἐρχομὸ τῆς 'Ἀρτέμιδος· κροτεῖ στὸ σπήλαιον τὸ περπατήμα τῆς κ' εἶναι μὲ πόδια γυμνά· δὲν ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα, ἀπὸ τὸ βῆθος τῆς σπηλιάς ἀνεβαίνει· ἐνωσε τὴν ἐπαφὴ τῆς παρουσίας της, ἄκουσε τὸ σφυγμὸ, ἀνάπνευσε τὴ ψαύση τῆς πνοῆς της στὸ μέτωπό του· «ποιὸς μὲ καλεῖ;...» λέει σὰν ἀπ' ὄνειρον καὶ τάχα ξυπνᾷ· «Πελαγία!...» τὴν πλησιάζει κοντὰ του· πὼς γιόμισε ζῶα τὸ σπήλαιον!... ἔλαφοι καὶ λιοντάρια σιμώνουν, μὰ δὲν εἶναι σπήλαιον· πέλαγος· ἐντρόφῃσιν σὲ ὕγρην ἀγκάλην· «τὴν σὴν θάλπειο ψυχὴν ὕδασι ἀεναίους»· θαλάσσια κήτη μὲ κεφάλια ἀπὸ τίγρεις καὶ κάπρους, παιδάκια μὲ ψαρίσια οὐρὰ· βύθισμα στὴν ὕγρην ἐπιφάνεια, περπάτημα στὴν ἄμμο τοῦ βυθοῦ· παιδάκια—ψάρια διολισθαίνουσι στὶς κνήμες, ἀνέρχονται στοὺς κορμούς, προσπαίζουν μὲ τὰ μαλλιά καὶ τὰ χέρια· τὴν κρατεῖ στὴν ἀγκάλια του· αἰσθάνεται τραχὺ τὸ δέρμα τῆς, λέπια, οὐρὰ κήτους, τὸ πρόσωπο

Λάμια· στιβαρὰ χέρια τὸν σπρώχνουν ἀπὸ τοὺς ὤμους, ὕγρο σκοτάδι τὸν καταπίνει... τὸν καταπίνει· αἰσθάνεται ὅτι πνίγεται· ξύπνησε· ἰδρῶς ρεεῖ στὸ πρόσωπό του.

* *

Στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη ἦτανε ποῦ εἶχανε πᾶν στὸ πανηγύρι· τὸ Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τετράγωνο φρούριο. Στὸ φεγγαριὸ τὴ σιγὴ τὰ κυπαρίσσια τοῦ κοιμητηρίου μοναχοῦ ρασοφόροι· ὀρθοστασία· ἀνάτασιν τῶν κορυφῶν πρὸς τὴ Σελήνη: «ὁ ἀπτόμενος τῶν ὁρέων...»· συνωστισμὸς τοῦ πλήθους στὸ προαύλιον πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας· ἡ λευκότης τῆς Σελήνης σκορπιστὴ στὸ κάτοπτρον τῆς στέρνας· αὐτερωτεύεται ἡ 'Ἐκάτη μὲς στὸ νερό· ἀκίνητον τὰ χρυσοψάρα, ὄνειρεύονται τὴ γαλήνη τῆς νύχτας· ὁ Δημήτριος ἔβλεπε τὸν οὐρανὸ, τὸ φεγγάρι, τὰ ἀράαι σύγνεφα πὸς ἀρμένιζαν στὴ στέρναν· περιεργάζεται τὸ πρόσωπό του ὅπως σχηματίζεται στὸν πυθμένα· ὁ Νάρκισσος ἐρωτεύθηκε τὸ εἶδωλό του προσώπου του στὴ διάφανη πηγὴ· ἀμφεβάλλε γιὰ τὸ πρόσωπό του, ζητοῦσε βεβαίωση· νάπιανε τὸν ἴσκιον τοῦ στήν ἀφή. Τοῦ φαίνεται ἄλλο ἐγὼ πὸς ἀναδύεται ἀπὸ τὸ βῆθος· δὲν ἔχει δικό του πρόσωπο, στὴ θέσιν του ὑπῆρχε ἡ Πελὰγία· στὴν ἀκκοῆ τοῦ ἡχῶ ἀπὸ νεκρῶσιμον σημάσιον: «τὸ ἀπολωλὸς ἐγὼ εἰμί, ἀνακάλεσέ με...»· στὴν ὄρασή του ὁ φίλος του, ποῦ αὐτοκτόνησε ἀπὸ ἔρωτα, σταυρωμένος· μὰ δὲν εἶναι ὁ φίλος, εἶναι τὸ παλληκάρει πὸς σκότωσε ὁ βοεβόδας, κρεμασμένο στὴν ἀγκάλην· ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπέστρεφε στὸν ἑαυτὸν, νάδραχνε μὲ τὰ χέρια του τὸ προσωπεῖο του μὲσα στὴ στέρναν. Ἐνα χέρι ἀκούμπησε στὸν ὄμο του· ἡ ἀπαλότῃ του, γνώριμη ὀμίλια: «ναί, ἀλλὰ τὸν 'Ἐνδυμίωνα», «Πελαγία!...»· μὰ πὼς γιόμισε ἡ στέρναν φῶς, πὼς πῆρε αἴγλη ὁ οὐρανὸς καὶ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ σύγνεφα πὸς διαβαίνουν μὲς στὸ νερό! δὲν εἶναι κόσμου καθρέφτισμα· παραμῦθι, γιμναστὸ φῶς· τὸ

μυθικὸ πρόσωπο γελά καὶ γοητεύει· τὸ χέρι μαρμαρώνει μὲ τὸ ραβδί τὰ βασιλόπουλα· τὸ φεγγάρι πῆρε πτῖλωμα, ράμφος, φτεροῦγες κι ἀρμενίζει στὸν οὐρανὸ, σ' ἓνα οὐρανὸ· στὸν πυθμένα ψαλμοὶ καὶ τροπάρια, ἀκίνησια τῶν πεύκων, αἶνος τῶν κυπαρίσσιων· δὲν ἀκούει τὰ χρυσοψάρα; δὲν εἶναι χρυσοψάρα· ἄλογα, σέλλα χρυσοῦ, βαβαλλάρηδες γιὰ τ' ἀθάνατο, νερό, τὸ χρυσοὸ μῆλο τῶν 'Ἐσπερίδων· δὲν βλέπεις...

— Τὶ κάνεις ἐδῶ μονάχος; οὔτε εἶδισιν ποῦ ἦρθα κοντὰ σου!

— Ἰσα ἴσα ποῦ σ' ἔβλεπα μὲσα στὴ στέρναν· ἐσὺ ἴσως δὲ μὲ πρόσσεξες.

— Νομίζεις; συνηθίζω νὰ κυτῶ κατὰ πρόσωπο, ὄχι τοὺς ἴσκιους μὲς στὸν καθρέφτη.

Ὁ Δημήτριος κρατεῖ τὸ χέρι ποῦ ἀφέθηκε στὸ δικό του· κρατημένοι περιέρχονται ἄσκοπα ἀπὸ εἴσοδον σὲ ἔξοδο, ἀπὸ αὐλὴν σὲ προαύλιον· περιεργάζονται τὰ κελλιὰ, τὶς σκῆτες τῆς μετανοίας· στοὺς διαδρόμους σκίε μὲ τὴν ἐπικήδεια περιβολὴ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος, πενθοῦντες ἄγγελοι, Σιληνοὶ σταυρωμένοι· φλέγεται ἡ φωτοχυσία τῆς τελετῆς κ' ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς· ἡ ὑπαρξὴ της διοχετεύεται μὲσα του εὐφροσύνη, λουλούδισμα ἀπὸ ἐξάισιαν ἀνοιξή· χορὸς γύρω ἀπὸ τοὺς κορμούς τῶν δέντρων, αἶνος ἀγαλλιᾶσεως ἀπὸ τὰ μονάζοντα κυπαρίσσια! «ἄσομαι τῷ Κυρίῳ...» πλήρης ἡ γῆ ἀπὸ τὴ χάρὰ τῆς Σελήνης, ἀπὸ τὸ ἀσχημὸ τοῦ ἄσματος τῆς στὰ νέφη, στὸν τροῖλον, στὰ φύλλα, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ πελάγους· οἱ προσκονητὰ μετεώρισμα ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, φτερούγισμα οἱ πενθοῦντες ἄγγελοι, οἱ Σιληνοὶ οἱ πεπεδημένοι· ψιθυροὶ, ψαλμοὶ, ἡ ἀναπνοὴ τῆς Νύχτας, ἡ φωτοχυσία, τὸ πέλαγος, ἡ Πελὰγία κοντὰ μὲ τὸ Φεγγάρι.

(ἔχει συνέχεια)

Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

III

*Σὲ τίποτε δὲ μοιάζουμε, πριγκιπικὴ καρδιά,
μῆτε στὸν τρόπο τῆς ζωῆς, μῆτε στὰ πεπρωμένα.
Οἱ φύλακες μας ἄγγελοι κοιτάζουν ξαφνιασμένα
ἕνας τὸν ἄλλο, ὅπως περνοῦν, χτυπώντας τὰ φτερά.*

*Ἐνδοξὸν ἀρχιμουσικό, σ' ἔχουν καλέσει ἐσένα
σὲ κύκλον ἀναχτορικό, μὴ συμποσίου βραδύ.
Κ' ὅ πόσα μάτια ἀπάνω σου, χιλιάδες πῶς λαμπρά,
ἀπ' ὅ,τι ἔχει τὰ μάτια μου τὸ δάκρυ κάνει ἐμένα.*

*Τὶ θὲς κι' ἀπ' τὸ φωτόλουστο παράθυρο σκυμένος
κοιτᾷς ἐμὲ πὸν τραγουδοῦ, γερός σὲ κυπαρίσι,
τραγουδιστής, μεσ' τῆ νυχτιά, πλανόδιος κουρασμένος;*

*Τὸ χρῶμα στὸ κεφάλι σου τοῦ ραψωδοῦ ἔχεις πάρει
καὶ στὸ χλωμὸ μέτωπο ἐγὼ λίγης δροσούλας χάρη.
Ποῦς ἄλλος ἀπ' τὸ θάνατο τέτοια ἄβυσσο θὰ κλείσει;*

ἀπὸ τὰ Πορτογαλλικὰ σονέττα.

Μετάφραση Σ. ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΝ ΗΣΥΧΑΣΤΩΝ

(Ἀπὸ μιὰ διάλεξη ποὺ ἔγινε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων
τῆς Μακεδονικῆς Ἑκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας)

Ἄσκησις δὲν εἶναι γέννημα τῆς φαντασίας τῶν Βυζαντινῶν. Εἶναι παλιὸς ὅσο ὁ ἄνθρωπος κι' ἀπὲς γνωστότερες μορφές του εἶναι ἡ πλατωνικὴ διδασκαλία γιὰ τὴ «Θεωρία» καὶ τὴν «ἀνάμνηση», ἡ διδασκαλία τῶν Στωϊκῶν, Νεοπυθαγορείων καὶ Νεοπλατωνικῶν. Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς μιλεῖ χίλιες φορὲς γιὰ τὴν ἔκσταση τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πολὺ χτυπητὰ παραδείγματα εἶναι τοῦ Ἰσαάκ τὸ δράμα τοῦ Κυρίου Σαβῶθ, τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἡ κοιλάς τῶν νεκρῶν, τοῦ Πέτρου τὸ δράμα τῆς σινδόνος μὲ τὰ ἀκάθαρτα ζῶα καὶ τοῦ Παύλου ἡ πρόσκληση στὸ δρόμο τῆς Δαμασκού καὶ ἡ αἴσθηση τῆς ἀρπαγῆς στὸν οὐρανό. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος πολὺ σωστὰ γράφει: «Εἴμῃ γάρ ἐν Παραδείσῳ, ὡς ἐν ἡσυχίᾳ ἠρπάγη, οὐκ ἂν ἄρρητα ρήματα ἀκοῦσαι ἠδύνατο». Τὸ «ἡσυχία» στὸ χωρίο αὐτὸ θὰ ἐξηγήσω ἀναλυτικὰ σὲ λίγο. Ἐπιτρέπεται ἄραγε νὰ προσθέσω πὼς σὲ παρόμοια ἔκσταση, σὲ μυστικιστικὴ ἡσυχία ἀξιώθηκε ὁ Μωϋσῆς νὰ ἴδῃ τὸ δράμα τῆς φλεγόμενης βάρου; Τὸ παράδειγμα αὐτὸ εἶναι σημαντικό γιατί προσεγγίζει σ' ὅ,τι ἔβλεπαν οἱ Ἰουδαῖοι μὲ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ.

Ἄς προχωρήσουμε: «Θεὸ τοῦ Ἄβραάμ, Θεὸ τοῦ Ἰσαάκ, Θεὸ τοῦ Ἰακώβ, ὅχι τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν, Θεὸ τῆς καρδίας μου», γράφει ὁ Pascal, κι' ἄλλοι ὁ ἴδιος: «Ἡ

καρδιά ἔχει τὴ λογικὴ τῆς, ποὺ ὁ νοῦς δὲν τὴν νιώθει καθόλου. Ἡ καρδιά νιώθει τὸ Θεό». Ὁ Αὐγουστίνος ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκσταση τῆς Ὀστίνας ποὺ χάρηκε μὲ τὴ μητέρα του, ἔγραψε μοναδικὴ σελίδα γιὰ τὴν ἀπόλαυση τοῦ θεοῦ, ποὺ τὴν ζῆ, ὅπως λέει, «ἐκείνος ποὺ θὰ κάμῃ νὰ σωπᾶσθαι μέσα του ἡ ταρᾶχῆ τῆς σάρκας, ποὺ θὰ ἐκλείνει τὰ μάτια στὸ θέαμα τῆς γῆς, τῶν νερῶν, τοῦ ἀέρα, τοῦ ἀπείρου» ποὺ θὰ ἔκανε νὰ σωπᾶσθαι ἡ ψυχὴ, χωρὶς ἡ ψυχὴ του νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ σταματήσῃ σ' αὐτὴν ἢ νὰ τὴν στοχαστῆ, ποὺ θὰ λυτρωτόταν ἀπτὰ ὄνειροπολήματά του καὶ τὰ θυμήματα τῆς φαντασίας, ποὺ θὰ ξεχνόυσε κάθε γλώσσα, κάθε λόγο, κάθε τὸ μεταβλητό· ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ μιλοῦσε, ὅχι πλέον μὲ τὰ ἔργα του, ἀλλὰ κατ' εὐθειαν μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ἔτσι ὥστε ν' ἀκούσῃ τὸ θεοὶ λόγο ἐκφρασμένον ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκεῖνο ποὺ ἀγαποῦσε στὰ δημιουργήματα, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ μιλοῦσε χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ὄργανο καμίας δημιουργίας, ἐντελῶς μὲ τρόπο πνευματικὸ, καθὼς ἡ καθαρὰ πνευματικὴ ἔπαφῃ ποὺ γίνεται σὲ μιὰ στιγμὴ μεταξὺ τῆς μετεωρισμένης σκέψης μας καὶ τῆς αἰωνίας Σοφίας ποὺ ἀναλλοίωτη ὑπάρχει ἐπάνω σὲ ὅλα...» Μόνο κείνος ποὺ θὰ αἰσθανθῆ αὐτὰ ὅλα μπορεῖ νὰ πλησιάσῃ τὸ Θεό.

Ἄσκησις δὲν εἶναι συνυφασμέ-

νος με τὸν ἀσκητισμὸ. Μόνο στὴν ἀπόλυτη μόνωση ὁ μυστικιστὴς μπορεῖ νὰ προκόψῃ. Εἶναι ἀσκητὴς ὅπως ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στὴν Κωνσταντινούπολη, πρὶν ἀκόμα ἀποτραβηχθεῖ στὸ μοναστήρι. Κ' ἐκεῖ ἀκόμα φύγει, κλείνεται στὸ κελλί του ἢ ἀποσύρεται σ' ἐρημικὴ σκύτη, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει οὔτε με τὸν ἐσθραβὴ ὅσο καὶ ἀφελῆ πού τάχθηκε σὲ μιά στιγμή θρησκευτικοῦ παροξυσμοῦ καὶ ἔγινε καλόγηρος, οὔτε με τὸ λεπτὸ καὶ ρωμαντικὸ πού ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐμποδίζουν τὰ μηχανικὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀπολαμβάνῃ παρθένα τὴ φύση καὶ ν' ἀκούῃ τὰ δημιουργήματα νὰ τοῦ μιλοῦν γιὰ τὸ δημιουργό τους, οὔτε με τὸν ὀκνηρὸ καὶ δειλὸ πού ξέφυγε τὸν ἀγῶνα, οὔτε με τὸν ἀπαισιόδοξο, ἢ τὸ βασιληᾶ Σολομῶνα, ἢ τὸν ἐπιστήμονα Φαμερά ἱερ πού ποθοῦσε ἕνα ἐρημητήριο στὸν Ἄρω γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὶς ἀθλιότητες τῆς Δύσεως. Ἄν ὄλους αὐτοὺς τοὺς χαρακτηρίζῃ ἢ ἀρνησθῇ τῆς ζωῆς καὶ ἢ «λιποταξία» ὁ μυστικὸς προχωρεῖ πολὺ παρά πέρα, ἢ ἀσκηση γι' αὐτὸν δὲν εἶναι σκοπὸς ἀλλὰ μέσο γιὰ τὸ σκοπὸ του, σκοπὸ τολμηρὸ πού φαίνεται ἀπίστευτος: νὰ ζήσει τὸ Θεό, νὰ μὴ τὸν ἀντιλαμβάνεται πιά «ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἀνίγματι» ἀλλὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνο τοῦ Παύλου: «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Ὁ πραγματικὸς χριστιανικὸς μυστικισμὸς εἶναι Χριστοκεντρικὸς, δὲν ἔχει σχέση με τὴ «θεία μανία» τῶν ἀρχαίων μυστηριακῶν θρησκειῶν, οὔτε με τὸν Πανθεισμὸ καὶ τὴ Θεοσοφία. Ὁ μυστικὸς πιστὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀπλὴ χριστιανικὴ, τὴν ἐνάρετη ζωὴ, τὴ θυσία τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ εὐχαρίστου ἐμπρός στὴν ἐντολή, τὴν ὑποταγὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ προχωρεῖ στὴν ἀπάντηση τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀποταξία. Ὑστερα ἔχοντας ὅπ' ὄψει του ὅτι τὸ εἶναι του ὄντολογικὰ ἀξίζει «πλεῖον τοῦ ἐνδύματος», ὅτι ἢ ὑπαρξὸς του εἶναι μιά κλήσις» ὅπως λέει ὁ

Bergson, δὲν ἀφήνεται στὸ «ἐν ἡμῖν κέντρον ψυχῆς» τοῦ Πλωτίνου, στὸ «θεῖο σπινθήρα» τοῦ Sekhart ὡστε νὰ πλησιάσῃ τὸ Θεό μόνο με τὰ θεία στοιχεῖα τῆς ψυχῆς, καλλιεργώντας αὐτὰ ἐντατικώτατα δέχεται «δῶρημα τέλειου, ἄνωθεν καταβαίνον» καὶ με τὴν προσευχὴ «ἐτέρω δυνάμει ὁδηγεῖται, ἔνθα οὐ γινώσκει».

Ὁ χριστιανικὸς μυστικισμὸς στὴν Ἀνατολὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Μ. Ἀντώνιο καὶ τοὺς ἄλλους ἀναχωρητὰς καὶ ἀναχωρήτριες καὶ πέρνει τὸ γαλήνιο ὄνομα «Ἑσυχίας». Ἀργότερα μυστικοὶ εἶναι ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῶν συγγραμμάτων πού ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρεοπαγίτη Διονυσίου, ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς, ὁ Αἰγύπτιος Μακάριος, ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος κ. ἄ. Ἰδιαίτερα ἐργάστηκε γιὰ τὴν κατανόηση καὶ τὴ διάδοση τῆς Ἑσυχίας ὁ Συναῖτης Γρηγόριος. Ὁ Ἑσυχαστὴς κλεισμένος στὸ κελλί του σιωπῶν καὶ προσευχόμενος μετὰ δακρῶν παραδίδει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα του στὸ Θεό. Πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα στάδια: Προσευχὴ — καρδιακὴ θέρη — ἐνέργεια ξένη καὶ ἁγία — καρδίας δάκρυα — λογισμὸν εἰρήνη — κάθαρση νοῦ — θεωρία τῶν ἄνω μυστηρίων — ἀνέκφραστη ἔλλαμψη — φωτισμὸς καρδίας ἐντελὴς τελειότης. Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ στάδια σιωπῶντας πάντοτε σκέπτεται ἀδιάκοπα τὸ Θεό καὶ νοερά προσεύχεται: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με· Ὡς Θεοῦ βοήθησόν με» ἢ ἀλλάζει τὴ σειρά τῶν ἰσίων λέξεων. Συγκεντρώνει τὸ νοῦ του στὸ Θεό: «ἀπὸ πρῶτας καθεζόμενος ἐν σπιθαμιαῖα καθέδρα ἄγγων τὸν νοῦν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ κρατῶν αὐτὸν ἐν αὐτῇ, κύπτιον ἐμπόνως καὶ τὰ στέρνα, τοὺς ὤμους τε καὶ τὸν τράχηλον σφοδρῶς περιαλγῶν καὶ ἐπιμόνωσ νοερὰς κράζων τὸ Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με...», καὶ ἄλλοι ἄλλα σχετικὰ προσθέτου. Ὁ Ἰωάννης τῆς

Κλίμακος τονίζει πόσο διαφέρει ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς προσευχῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἄλλοι τρόποι εἶναι κατάλληλοι γιὰ ὄλους ἐμᾶς, εἶναι προφορικὴ προσευχή, με συγκεκριμένα αἰτήματα.

Ἡ προσευχὴ τῆς Ἑσυχίας εἶναι νοερὴ προσευχὴ, ἀπραξία, χωρὶς κανένα πραγματικὸ αἶτημα. Ἡ Ἑσυχία ἀρμόζει στοὺς τελείους «ἐν τῇ θεωρίᾳ». Στὴ μύηση τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν ἀπόλυτη προσευκτικὴ διάθεση τοῦ ἡσυχαστοῦ ἔρχεται ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ βοηθός, τοῦ προξενεῖ «ἀπραγῆν τοῦ νοῦ» καὶ τὸν ὁδηγεῖ σ' ἔκσταση πού φθάνει στὴν ἀνώτατη ἐδῶ κάτω τελειότητα: νὰ ἰδῇ ὁ ἡσυχαστὴς τὸ Θεό «ἐν ἀρραβῶνος μέρει» ὑπόσχεση καὶ δεῖγμα «τῆς ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου χάριτος τῆς ὑπερουσίου Θεότητος». Μὲ τὴ «θεωρία» λοιπὸν, τὸ «κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν ἦτοι θεωρεῖν», φθάνει στὴν ἔνωση τῆς ψυχῆς του ὑπὲρ νοῦν με τὸ Θεό, πού εἶναι δυνατὴ, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε καθ' ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ. Θεοῦται ὁ ἄνθρωπος βλέποντας τὸν Θεό, φθάνοντας νὰ ἰδῇ ὅτι ὁ Πέτρος ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης εἶδαν στὴ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρος, δηλαδὴ «δείξας τοῖς μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου καθὼς ἦδύναται» ὡς ἄνθρωποι με τὰ σωματικὰ των μάτια. Ὁ ἡσυχαστὴς λοιπὸν προσδοκᾷ νὰ ἰδῇ τὸ ἄκτιστο φῶς πού στὸ Θαβῶρ ἀξιώθηκαν νὰ ἰδοῦν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Καλαβρὸς Βαρλαάμ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑσυχαστῶν καὶ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀσκήσεως, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὸ ὄνομαζαν τὸ Θαβῶριον φῶς ἄκτιστο, ἐνῶ ἐκεῖνος τὸ θεωρεῖ κτίσμα, δημιούργημα τοῦ θεοῦ καὶ ὄχι θεία οὐσία ἢ ἐνέργεια. Ἐπιηρεασμένος ἀπὸ τὴν Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία καθὼς τὴν εἶχαν ἀναπτύξει οἱ μεγάλοι Σχολαστικοὶ στὴ Δύση, βρέθηκε ἀνεδαφικὸς στὴν Ἀνατολὴ με τὴν πλατωνικὴ τῆς ἐπίδρασης καὶ ἢ πονηρῆ του διάθεσης νὰ ὑποτάξῃ τὸ Βυζάντιον στὸν Πάπα τὸν ἐμπόδισε νὰ καταλά-

βῃ τὴν Ἑσυχία ἕνας ἀπτοὺς συλλογισμοὺς του εἶναι:

ὅτι ὁράται εἶναι κτιστὸν τὸ Θαβῶριον φῶς ὡφθῃ σωματικοῦς ὀφθαλμοῖς οὐδαμῶς ἄρα τυγχάνει ἄκτιστον.

Λημονοῦσε ὁμοῦς τὴν οὐσίαν τῆς Μεταμορφώσεως, τὸ Θαῦμα. Ἡ λογικὴ του ἐδῶ δὲν ἔχει πέραση. Τὸ Θαβῶριον φῶς περιγράφεται ὡς Ἐυαγγέλια ὡς θαῦμα καὶ τὸ θαῦμα εἶναι «ὑπὲρ λόγον» καὶ ὄχι «παρὰ λόγον». Εἶναι ὑπερφυσικὸ καὶ κρίνεται πιστευτὸ ἢ ὄχι, καὶ ὄχι λογικὸ ἢ παράλογο. Εἶναι ἐπομένως παράλογο τὸ δῆθεν λογικὸ τοῦ Βαρλαάμ, τὸ τάχα κτιστὸ φῶς καὶ ἐντελὸς ὀρθόδοξη ἢ διδασκαλία καὶ ἢ πράξις τῶν Ἑσυχαστῶν. Ἡ ἦττα τοῦ Βαρλαάμ εἶναι ὀλοκληρωτικὴ, γιατί ὡς ἔπεσε ὁ συλλογισμὸς του, δὲν ἔμεναν παρά οἱ εἰρωνικοὶ χαρακτηρισμοὶ του γιὰ τοὺς Ἑσυχαστὰς, πού τοὺς ὠνόμαζε ὀμφαλοψύχους, χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ ἀμφισβητήσῃ πραγματικὰ ὅτι βλέπουν τὸ θεῖο ἐκεῖνο φῶς, γιατί τοῦτο θὰ ἦταν αὐτοκαταδίκη του ἀπὸ τὸν εἰπόντα: «ὅτι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὄψονται» καὶ «ὁ ποιῶν τὴν ἀληθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς». Αὐτὰ λέγει τὸ «ἀψευδὲς στόμα», ὅπως ὀνομάζει τὸν Κύριο ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος τῆς Ἀντιοχείας.

Ὁ μυστικιστὴς, ἀληθινὸς Χριστιανός, αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξὴ του κλήσι, τὴ ζωὴ του ἀποστολὴ καὶ ἀντικρῦζει τὸ θάνατό του με χαρὰ, δὲν ἀποκλείει τὴ δράση στὴ ζωὴ. «Ἡ δράσις εἶναι ἀνάγκη», λέγει ὁ Bergson «καὶ ὁ στοχασμὸς πολυτέλεια». «Ἄλλα γιὰ νὰ νιώσουμε, συνεχίζει, τὴ βαθύτερη ἔννοια τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ βλέπουμε γιὰ νὰ βλέπουμε καὶ ὄχι γιὰ νὰ δράσουμε. Τότε τὸ ἀπόλυτο ἀποκαλύπτεται πολὺ κοντά μας». Αὐτὸ εἶναι «τὸ ἐνός ἐστὶ χρεῖα· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο», καὶ οἱ στίχοι τοῦ 35ου ψαλμοῦ πού κλείνουν τὴ δοξολογία ὡς ἡσυχαστικὴ κλίμακα: «δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ὅτι σὺ

εἶ ὁ Θεός μου· ὅτι παρά σοί πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτὶ σου ὀψόμεθα φῶς».

Ἡ λατρεία ἔχει μέσα της μυστικισμό. Ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ὀρθοδοξία ἔχει ὅτι, λέγει ὁ Berdiaeff: «Ἡ ὀρθοδοξία εἶναι περισσότερο ἀσκητικὴ ἀπὸ τὸ Δυτικὸ Χριστιανισμό, εἶναι θρησκεία στὴν οὐσία της μοναστική· καὶ προσθέτει: «ὁ Δυτικὸς Χριστιανισμὸς δὲν γνωρίζει τὴ μεγάλη χαρὰ τῆς νύχτας τοῦ Πάσχα. Φανερὴ εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ τυπικοῦ. Στὴν ὀρθοδοξία ἡ εἰκόνα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ ἐκφράζεται μὲ περισσότερη δύναμη... Στὸν καθολικισμό τονίζεται ἡ εἰκόνα τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ. Ἡ δύναμη, ἡ ἐξουσία, τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας κρύβουν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐρχομένου Ἰησοῦ, τοῦ ἀναστάντος καὶ δοξασθέντος. Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι πῶς ταπεινὴ· δὲν ἀποβλέπει στὴν κυριαρχία οὔτε στὸ δοξασμὸ στὸν κόσμον αὐτό. Κι' ἀπὸ τὴ μυστικὴ της πλευρὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ Θρησκεία τῆς Σταυρώσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Στὴν ὀρθόδοξη λειτουργία ἔχει κανεὶς τὸ προαίσθημα τῆς γενικῆς ἀναστάσεως. Ζώντας κανεὶς τὸ βαρύτερο νόημα τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι στραμμένος πρὸς τὸ φῶς Ἐκείνου ποῦ θὰ ἔλθῃ». Οἱ πολὺ σωστὲς παρατηρήσεις τοῦ Ρώσου σοφοῦ μᾶς βοηθοῦν νὰ καταλάβουμε γιατί ἡ ἄσκησις μὲ τὸ γαλῆνιο ὄνομα «Ἡσυχία» ἀνέκαθεν ὑπάρχει στὴν Ἀνατολὴ στὸ πλαίσιο τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας καὶ γιατί πολεμήθηκε ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία τόσο στὴν Ἀνατολή, ὡς καθολικώτερο φαινόμενο στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅσο καὶ στὴ Δύση, ὅταν πρόβαλαν ἡσυχασταὶ στὴν Ἰσπανία ὁ ἄββας Molinos κ' ἀργότερα μεταξύ ἄλλων ὁ περιφημότετος Fenelon ποῦ πολεμήθηκε ἄγρια ἀπὸ τὸν Bossuet καὶ τὸν Πάπα Ἰννοκέντιο Β'. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐξηγοῦμε τὸ ὅτι δὲν βρίσκουμε στὴν Ἀνατολὴ τῶν Ἰταλῶν μυστικιστῶν, τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσίζης καὶ

τῶν λοιπῶν, σὰν ἀντίδραση στὴν ἐπίσημη Ἐκκλησία μὲ τὴ λογικὴ της. Τὸ δράμα τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ὁ Ἐσταυρωμένος ἐπάνω σὲ ἀγγελικὲς πτέρυγες, καὶ τὰ στίγματα τῶν χειρῶν του δικαίωνουν ἀπόλυτα τὸν Berdiaeff. Ἀντίθετα οἱ Ἡσυχασταὶ περιμένουν μὲ πίστη καὶ καρτερία τὸ γλυκὸ καὶ ἀνέκφραστο Θαβῶριο φῶς.

Στὴ Δύση ὅλα εἶναι ὀργάνωση, ὑποταγή, σκληρότητα, πράξη. Στὴν Ἀνατολὴ ταπείνωση, ἐξαγνισμὸς, ἀναμονή, θεωρία, Νηστευταί, στηλιτὰ καὶ ἡσυχασταὶ ἐξῆσαν στὴν Ἀνατολή, ὅμως μονάχα στὴ Δύση παρουσιάζονταν θύματα τοῦ μυστικισμοῦ τὰ πλήθη τῶν μαστιγούμενων ποῦ διέτρεχαν τὴν Ἰταλία αὐτοτιμωρούμενοι καὶ βρῆκαν ὕστερα μιμητὴν τὸν Ἐρρίκο Γ' τῆς Γερμανίας μαστιγούμενο προτοῦ φορέσει τὸ στέμμα σ' ἐπίσημες στιγμές. Μαζὶ μ' αὐτοὺς ἄλλοι ἀπὸ θρησκοληψία ἔγιναν ἐπικίνδυνοι στὴ δημόσια ἀσφάλεια καὶ τὴν ἠθική. Ἄς σκεφθοῦμε ἀκόμα τὴν Ἱερά Ἐξέταση ἀπὸ μυστικιστικὴ ἀποψη («ἔρχεται ὥρα ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνων ὑμᾶς δόξη λατρεία προσφέρειν τῷ Θεῷ») καὶ ἄς προσέξουμε τὴν ἀντιπαράθεσή της πρὸς τὸν στάρετς Ζωσιμᾶ στοὺς ἀδελφοὺς Καραμάζωφ τοῦ Δοστογιέφσκυ. Τουλᾶχιστο οἱ Ἡσυχασταί, ἐντελῶς ἀκίνδυνοι, κάποτε παρήγοροι καὶ βοηθοὶ τῆς Κοινωνίας ζητοῦσαν μὲ τὴν ὀδυνηρὴ προσευχὴ τοὺς «νὰ φθάσουν—κατὰ τὸν Ἁγιορείτη Συμεῶν—νὰ βλέπουν ὄλον τὸν ἑαυτὸν των φωτεινόν, καὶ ἦταν οἱ ἴδιοι καντῆλες ψυχῶν ἀναμμένες καὶ διατηρημένες μὲ ἀγωνία, μέσα σὲ κελλιά καὶ σπηλιές».

Ὁ μυστικισμὸς εἶναι προνόμιο τῶν συναισθηματικῶν καὶ ποιητικῶν φύσεων. Γιὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἔχοντας ἀπόλυτο ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμη τοῦ νοῦ, ὁ μυστικισμὸς εἶναι μιὰ κίνηση σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς γιὰ νὰ θυμίζῃ ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἀποψη πῶς στὸ Ἀπόλυτο, στὸ Θεό, ὑπάρχει κάτι πάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴ λογικὴ, κι αὐτὸ τὸ κάτι ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ θεοῦ μόνο μὲ ψελ-

λίσματα βαθεῖας εὐλαβείας μπορεῖ ὀπωσδήποτε νὰ γίνῃ προσιτὸ στὸν ἄνθρωπο, ὅταν ἡ ἀκτίς τοῦ θεοῦ φωτὸς εἰσδύσῃ στὴν ἀπὸ κάθε αἰθητὸ ἀπελευθερωμένη ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἄλλὰ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ νοῦ του, καὶ ποιὸς δὲν κάνει συχνὰ κάτι ἐνῶ ἡ λογικὴ

του μένει ἀπλὸς θεατὴς τῆς πράξης του; Δὲν ἀρκεῖ ἡ διάνοια. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς μᾶς δείχνει τὸ δρόμο: εἶναι ἡ τήρηση τῆς ἐντολῆς: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου».

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΣΤΑΝΟΣ

Διάθεση

Dans un grand nonchaloir chargé de souvenir!
STÉPHANE MALLARMÉ

*Με ὄνειρα χλωμὰ μέθυσε ἡ ψυχὴ μας
τὴν ἐναγώνια πρὸξάνθη Ὠρα.*

*Τὰ σύννεφα ἔκλαψαν μεταξωτὲς ψυχάλες
γιὰ τὶς γαλάζιες ἐπιθυμίες ποῦ ἔσβυσαν,
γιὰ τ' ἄνθη τῆς χαρᾶς μας ποῦ μαράθθηκαν.*

Ἐναλλαγὴ τοῦ φωτὸς μὲ τὸ σκότος.

*Ἄρωμα θλίψεως ἀναδίνεται στὸ πέταγμα τῶν ἐφημέρων.
Οἱ στοχασμοὶ μας περιπλέκονται μὲ τὸ δίχτυ τῆς βροχῆς.
Φθόγγοι μουσικοὶ τέρπον τὴν ἀκοή μας.
Τὸ θρόισμ' ἀπὸ τὰ χροσὰ λουλούδια
διὰν πέφτουνε πληγωμένα τὸ σούρουπο
—ἐλπίδες ποῦ φυλλορροοῦν ἀπ' τὸ δέντρο τῆς ὑπαρξῆς
μ' ἕνα θρῆνο μελωδικό.*

*Ἦρθε καὶ φίλησε τὰ χεῖλη μας ἡ Σιωπὴ
κι' ἀνθίσανε στὸν κῆπο τῆς μνήμης
οἱ πένθιμες βιολέττες τῶν ἀναμνήσεων...*

*Ὅμως ἐμεῖς φοβηθήκαμε νὰ δραματοιοῦμε
τὸ σκοτεινὸ κύμι τοῦ παρελθόντος.*

*Ἀρνηθήκαμε τὴν ἐπίγνωση τῆς δδύνης.
Λαχταρήσαμε τὴν ἀγνὴ κρυστάλλινη παρουσία τῶν ἄστρων!*

TAKΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ἄνοιχτά πάντα κι ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς
ψυχῆς μου
(Δ. Σολωμός)

Ὁ Κ. Καιροφύλλας (Σολωμοῦ, Ἄνεκδοτα ἔργα, 1927 σ. 278) μετέφρασε, ὅτι ὁ στίχος αὐτός δὲ βρίσκεται στὰ χειρόγραφα τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Εἶναι ἴσως κατασκευὴ τοῦ Πολυλά. Ἦναι μὲν σολωμικός, ἀλλ' ἄγραφος, πού τὸν συγκράτησε ἀπὸ μνήμης ὁ Πολυλάς καὶ τὸν τοποθέτησε στὸ κείμενο τοῦ «Πόρφυρα» καθὼς ἐπίσης καὶ στὸ β' σχεδιάγραμμα τῶν «Ἐλευθερών Πολιορκημένων».

Ἄς υποθέσουμε, ὅτι ὁ στίχος εἶναι τοῦ Πολυλά. Πῶς πρέπει νὰ διαθεθοῦμε; Πιστεῖω, πῶς ἂν δεχθοῦμε μιὰ τέτοια ὑπόθεση, ἀπότομα θὰ ἐπέλεθαι μιὰ ὑποτίμηση τοῦ στίχου. Καὶ ἴσως ἀρχίσουμε νὰ τὸν βρίσκουμε καὶ λιγάκι ἀνούσιο, μιὰ πού μᾶς ἀναγκάζει νὰ φαντασθοῦμε τὸ «τετραῶδες» σύνθεμα: ψυχή με μάτια. Ἴσως ἀκόμη θὰ βροῦμε τὸ στίχο ἐλαττωματικὸ ἐξαιτίας ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀσάφεια τοῦ νοήματος, πού δίνει μιὰ ψευδοεπίφαση σπουδαίου. Ἴσως ἀκόμη νὰ τὸν θεωρήσουμε κάπως βαρῆ, τετριμμένον. Γιατὶ τότε δὲ θὰ μᾶς φτάνη ὁ Βηλαράς, ἢ ὁ Κορνάρος γιὰ νὰ ποῦμε, πῶς ὁ Πολυλάς τὸς ἔκλεψε, ἀλλὰ θὰ θυμηθοῦμε καλόβουλα, ὅτι ἡ φράση πού τὸν συγκρατεῖ εἶναι παλιά ὅσον ὁ κόσμος, ἀφοῦ πλανᾶται—τὸ πνεῦμα τῆς τούλαχιστο—στὴν Παλαιὰ διαθήκη, ἀφοῦ, ἀκόμη, καὶ ὁ Πλάτων στὸ Σοφιστὴ μιλᾷ γιὰ «ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς» καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, παραπλήσια μὲ τὴν ἰδέα,

ὅτι ἡ ψυχὴ βλέπει ἔβρισκαν νὰ ποῦν ἀνάλογα: «νοὺς ὄρα» (καὶ μάλιστα καὶ ἡ «φωνὴ ὄρα» [Σοφ. Οἶδ. Κολ. 138]) καὶ οἱ Λατῖνοι ἔδιναν μάτια στὸ νοῦ: oculi mentis (Κικέρων)...

Ἄν ὅμως υποθέσουμε, πῶς ὁ Σολωμός εἶναι ὁ γνήσιος πατέρας τοῦ στίχου, τότε τὰ πράγματα ἀλλάζουν! Θὰ συνοφρωθοῦμε λιγάκι, θὰ γίνουμε σοβαροὶ σὰν ψάρια στημένα ὄρθια, θὰ φορέσουμε στὴ σκέψη μας ἐπίσημη στολή, θὰ καταποῦμε τὴν ἀπιρρήσει μας, θὰ λάβουμε στάση προσευχομένου καὶ θάρχισουμε νὰ σκεφτώμαστε πρῶτα πρῶτα—ὅπως γιὰ ὅλα τὰ εὐγενικά πλάσματα—γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ στίχου: «Πόθεν κατάγεται»; Ἄλλὰ εἶναι κοινὸ μυστικὸ, ὅτι πάντων τῶν ἀνθρώπων προπάτορες εἶναι οἱ γυμνοὶ καὶ ξυπόλυτοι καὶ τετραχληλισμένοι Ἀδάμ καὶ Εὐα. Ἔτσι ἀκριβῶς ἀναλύοντας γενεαλογικά, γενετικά τὸ στίχο θὰ φτάσουμε σὲ ἀνάλογο ἀποθαρρυντικὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ προκείμενος στίχος κοινότατη ἔχει τὴν καταγωγὴ τῶν συστατικῶν μερῶν του εἴτε ὁ πατέρας του εἶναι ὁ Βηλαράς, εἴτε ὁ Κορνάρος, εἴτε ὅλο μαζί τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Τέτοιες περιπλανήσεις γιὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς καταγωγῆς μπορεῖ στὸ τέλος νὰ εἶναι ἄγονες καὶ μάταιες, ὅταν ζυγίζονται καθ' ἑαυτὴς καὶ ὄχι σὰν στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ μιὰν εὐρύτερη σκέψη. Τί θὰ μοῦ ὠφελοῦσε νὰ διαπιστώσω π. χ. ὅτι ὁ στίχος αὐτός ἀνοιχτά πάντα κι ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου

ἔχει κατευθεῖαν ξεσηκωθῆ ἀπὸ τὸ Spinoza, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ γιὰ τὰ oculi mentis, ἢ ἀπὸ τὸν Hegel, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ γιὰ «πνευματικὴ ὄραση», ἂν δὲν πρόκειται νὰ τὸν σχετίσουμε ἐσωτερικά, τοποθετώντας τὸν ἔτσι, ὥστε νὰ ἰδοῦμε, ἂν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ σκέψη τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Hegel καὶ τοῦ Spinoza μιὰ πραγματικὴ νηματοειδῆ (καὶ ὄχι ἀπλῶς λεκτικὴ) συγγένεια, ὅπου θὰ πιστοποιηθῆ μέσ' ἀπὸ τὴ συνάντησιν ἢ μὴ συνάντησιν τῆς σκοπιμότητος τοῦ στίχου μέσα στὸ γενικὸ νόημα τοῦ τόπου, ὅπου τοποθετεῖται ἀπὸ τὸ Σολωμό, μὲ τὸ γενικὸ νόημα τοῦ τόπου, ὅπου τοποθετεῖται ἡ ἀνάλογη φράση ἀπὸ τὸν Hegel ἢ τὸν Spinoza; Τί ὠφελεῖ αὐτὴ ἢ ἔτσι ἐξωτερικὴ, «γραμματολογικὴ» ἐξέταση, πού στὸ τέλος δὲν ἀποδείχνει τίποτε, τί ὠφελεῖ καὶ ἂν ἀκόμα θεωρηθῆ βέβαιο ἢ τελείως ἀνυπόστατο, ὅτι ὁ Σολωμός ἀντέγραψε ἢ δὲν ἀντέγραψε τὴ φράση ἀπὸ ἄλλον ἐν ὄλω ἢ ἐν μέρει; Μήπως ἔχουν ποτὲ σημασία οἱ φράσεις, πού μεταχειρίζεται κανεὶς συγκροτημένες ὑποσυνειδητὰ ἢ συνειδητὰ ἀπὸ κομμάτια ἄλλων σκέψεων, ἢ ἔχει σημασία μόνον ἡ ἔννοια, πού δίνουμε σ' αὐτές; Καὶ πότε εἶναι κανεὶς περισσότερο δανειακός, ὅταν συμμαζεύει ἀπὸ παντοῦ φράσεις (π. χ. λευκὸς κραυγὰ κ. τ. τ.) ἢ ὅταν εἶναι τόσο ἐξυμνος, ὥστε τίποτε μὲν ἀπ' αὐτὰ νὰ μὴν κἀνῃ, νὰ μιμηταὶ ὅμως ὀλόκληρη τὴν πνευματικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ θέση ἐνὸς ἔξενου ἔργου; Τί σημαίνει, ἂν ὁ Σολωμός ἀντέγραψεν ἔστω ἀπὸ ἄλλου τὴ φράση, ὅταν αὐτὴ θὰ ἀνονοῦσε στὰ χέρια του καὶ θὰ κατανόουσε ἀπλή διεκδομητικὴ ἔκφραση; Καὶ ὅταν ἀπέκτησε μέσα στὸ ποιητικὸ σύνολο τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου ἓνα ξεχωριστὸ καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ κείνο πού ἔχει τὸν Ἐρωτόκριτο ἢ τὸ Βηλαρὰ νόημα, αὐτὸ δὲ δέχνη τὴν αὐτοτέλεια τῆς σκέψεως τοῦ Σολωμοῦ, πού δὲ δεσμεύθηκε ἀπὸ κείνη τοῦ Ἐρωτόκριτου ἢ τοῦ Βηλαρὰ καὶ δὲν τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε ψόγον

μιμῆσεως ἔστω καὶ ἂν ὁ Σολωμός ἐκφράζεται μὲ τὴς ἴδιες ἀπολύτως ὅπως καὶ κείνοι λέξεις;

Λοιπὸν ἐκεῖνο πού μετράει καὶ πρέπει νὰ μετράει εἶναι τὸ βῆρος καὶ τὸ ποιὸν τῆς φράσεως μέσα στὰ χέρια τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὄχι ἡ καταγωγὴ τῆς, πού ἐπὶ τέλους ἄς θεωρηθῆ ἀπὸ ζήτημα μεταβιβάσεως ὕλης.

Ἄν πάλι ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς φράσεως αὐτῆς ἀπὸ τὸ Σολωμό πρόκειται νὰ ἐξαχθοῦν γενετικά συμπεράσματα γιὰ τὴς ἐπιδράσεις, πού δοκίμασε τὸ σολωμικὸ ἔργο, καὶ αὐτὴ ἡ θέσις δὲ θὰ μ' εὖρη σύμφωνο.

Γιὰ νὰ προσδιορίσω τὸ νόημα τοῦ προκείμενου στίχου, θ' ἀρχίσω λιγάκι ἀπὸ μακρὰ. Θὰ δώσω πρῶτα ἀμέσως παρακάτω τὸ κείμενο τοῦ ποιήματος «Ὁ πόρφυρας» ὅπου ἀνήκει ὁ στίχος—ὄχι στὴ μορφή τοῦ χειρογράφου, πού μᾶς δίνει ὁ Καιροφύλλας, ἀλλὰ ὅπως τὸ ἀποκατάστησε ὁ Πολυλάς πού μετέπλασε τὴν τάξιν τῶν στίχων τοῦ χειρογράφου καὶ πρόσθεσε ἀπὸ μνήμης ἄλλους. Θὰ σημειώσω μὲ χαρακτηριστικὰ γράμματα, τοὺς στίχους πού πρόσθεσεν ὁ Πολυλάς στὸ ἀρχικὸ κείμενο. Καὶ ἀκόμη θὰ κάμω μιὰ—περιωρισμένη—ἀνασύνθεσιν τοῦ κειμένου καὶ τῶν παραλλαγῶν στὰ σημεία πού νομίζω πῶς εἶναι αὐτὴ ἀπαραίτητη.

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ

1

Ἦ κόλαση πάντ' ἄγρυπνεῖ στὰ στήθια σου
[τριγύρου,
ἀλλὰ δὲν ἔχει δύναμιν παρέξ μακρὰ καὶ
[πέτρα.
μακρὰ 'πὸ τὴν Παράδεισο, κ' ἐσὺ σ' ἐσέ
[ἔχεις μέρος.

Μέσα στὰ ἰστήθια σου τ' ἀκούς, Καλὲ νὰ
[λαχταρίζεις;

2

Κοιτᾷς τοῦ ῥόδου τὴ λαμπρὴ πρῶτη χαρὰ
[τοῦ ἡλίου;
Ναί, πρῶτη' ἀλλ' ὅμως δευτέρη ἀπὸ τὸ πρῶ-
[λωπό σου!

3

Χιλιᾶδες ἄστρα στὸ λουτρό μ' ἐμέ νὰ
[στεῖλ' ἢ νύχται

4
Γελᾶς κ' ἐσὺ στὰ λούλουδα, χάσμα τοῦ βρά-
χου μαύρο.

5
Κοντὰ 'ναι τὸ χρυσόφτερο καὶ κατὰ δῶ γυρ-
π' ἄφησε ξάφνου τὸ κλαδί γιὰ τοῦ γιγαλοῦ
κ' ἐκεῖ τηρᾶ τῆς θάλασσας καὶ τούρανοῦ τὰ
κ' ἐκεῖ τραυᾶ τὸν ἦχο του μ' ὄλα τὰ μάγια
κἀλλη, τὰ μάγια
πὸχει.

Γλυκὰ 'δεσε τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐρμιά τοῦ
καὶ τᾶστρο κρᾶζει πάρορα καὶ πρᾶπει νὰ
Πουλί, πουλάκι πού σκορπᾶς τὸ θαῦμα τῆς
εὐτυχισμὸς ἄ δὲν εἶναι τὸ θαῦμα τῆς φω-
καλὸ στὴ γῆ δὲν ἄνθισε, στὸν οὐρανὸ κα-
νένα.

Δὲν τὸλπιζα νὰ 'ναι ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ
'Ἄλλ' ἄχι ἄλλ' ἄχι νὰ μπόρουνα σὰν ἀστρα-
βγαλμέν' ἀστρί νὰ μὴν εἶναι καὶ νὰ 'μαι
με' τῆς μητρὸς μου γύρισμα, μὲ φουῖχτα
καλὸ στὴ γῆ δὲν ἄνθισε, στὸν οὐρανὸ κα-
νένα.

6
Φιλῶ τὰ χέρια μ' καὶ γλυκὰ τὸ στήθος μ'
ἀγκαλιᾶζω.

'Ἀνοιχτὰ πάντα καὶ ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς
ψυχῆς μου.

Ποιὰ πηγὴ τάχα σὲ γεννᾶ χαριτωμένη
βρύση:

7
Φύση, χαμόγελ' ἀστραφες κ' ἐγένηκες δι-
ἐλπίδα, τῶδεσες τὸ νοῦ μ' ὄλα τὰ μάγια
Νιὸς κόσμος ἄμορφος παντοῦ χαρᾶς καὶ κα-
Γύρου κοιτᾶ νὰ τὸν ἰδῆ . . . . .
Κοντὰ 'ναι κεῖ στὸ νιὸν ἄμορφος ὁ τίγρις
κι ἀλιά μακρὰ 'ναι τὸ σπαθί, μακρὰ 'ναι
'Ἄλλ' ὅπως ἔοχισ' εὐκόλα βυθὸ τρανὸ καὶ
κατὰ τὸν κάτασπρο λαιμὸ, πού λάμπει σὰν
κατὰ τὸ στήθος τὸ πλατὺ καὶ τὸ ξανθὸ

1) Στὸ χειρόγραφο
Νιὸς κόσμος δόξας καὶ χαρᾶς ἀνθίζει στὴν ψυχὴ του.

καὶ κατὰ τὴ μεγαλόψυχη γλυκειὰ πνοὴ τῆς
ἔτσι καὶ ὁ νιὸς 2) . . . . . καὶ δυνατὸς ἀγ-
τῆς φύσης ἀπὸ τς ἄμορφες καὶ δυνατὸς ἀγ-
ὁπού τὸν γλυκοφίλησε καὶ τοῦ γλυκομι-
Κ' εὐθύς ἐυπνᾶ σ' ἐλεύθερο κορμί π' ἀ-
τὴν τέχνη τοῦ κολυμπιστῆ καὶ τὴν ὄρμη
8

Πρὶν πάψ' ἡ μεγαλόψυχη πνοή, χαρὰ γε-
ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυ-
Οἱ κόσμοι γύρου ἄνοιγαν κορῶνες νὰ τοῦ
Ἄπομεινάρη θαυμαστὸ ἐρμιάς καὶ μεγαλείου,
ὄμορφε ἔξενε καὶ καλὸ καὶ στὸν ἀνθὸ τῆς
ἄμε καὶ δέξου στὸ γιγαλὸ τοῦ δυνατοῦ τὴν
9

Ἔνα ποίημα ἀκρωτηριασμένο.
Ποιὸς εἶναι ὡστόσο ὁ ποιητικὸς κό-
σμος, πού ἀνασταίνει ἐμπρός μας ἡ
πὸ μᾶς κάνει νὰ τὸν χαροῦμε;

Τίθεται ἡ δαντικὴ ἰδέα, ὅτι γύρω
στὸ στήθος τοῦ ναύτη, πού πάει νὰ
χαθῆ ἄδικα, ἀγρυπνεῖ ἡ Κόλαση σὰν
ἔνα δν τερατώδες, πού ζητάει νὰ
φθειρῆ τὰ ἄξια πράματα: μὰ τὸ τέ-
ρας δὲν κάνει παρὰ νὰ γυρνᾶ ἀδύ-
ναμο μπροστὰ καὶ γύρω στὸ στήθος
τοῦ ναύτη, πού εἶναι φωλιά αἰσθημά-
των παραδεισένιων.

Σκύβοντας ἔτσι στὴ μορφή τοῦ
ναύτη τὴ βρίσκουμε παραδεισένια καὶ
ἀγνή: ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσωπό του πέγ-
γει μπροστὰ μας ἀκόμη πιὸ λαμπρὸ
καὶ ἀκόμη πιὸ χαρούμενο ἀπὸ τὴ χα-
ρὰ τοῦ ρόδου ὅταν πρωτοαντικρύζει
τὸν ἥλιο. Ἔτσι γιὰ μᾶς ὁ ναύτης ἀν-
τιφεγγίζει ὅλος σὰν τὴν ἀγνή χαρὰ
κ' ἔχει τὴν ἠθικὴ δύναμη τοῦ παρα-
δείσου, πού διώχνει τὸ κακὸ. Ἀνήκει
λοιπὸν τὸν ἀγγελικὸν κόσμον, τὸν ἠ-
θικὸν, τὸν ὠραῖον καὶ τὸν ἀγνόν. Ἔτσι
τὸν ἔπλασεν ἡ ἀγάπη τοῦ Σολωμοῦ,
ἀλλὰ καὶ ἡ αἰσθητικὴ του πού: τὸ ὠ-

2) ἔνν: ἔξφυγε

ραῖο καὶ τὸ ἀγνόν, τὸ ἠθικὰ ἄμορφο
ζητάει νὰ τὸ βρῆ στὴ γῆ.

Ἄλλη εἰκόνα: παριστάνεται μέσ'
ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τοῦ χρυσόφτερου
πουλιοῦ ἡ φύση γεμάτη γοητεία, μα-
γευτικὴ. Εἶναι εὐτυχία, εἶναι μιὰ εὐ-
δαιμονία νὰ τὴν ἀντικρύξῃ κανεὶς.

Ὁ ναύτης μαγεμένος ἀπὸ τὴν ὀ-
μορφιά τῆς φύσης κατεβαίνει σὰν τὸ
πουλί κι αὐτὸς στοῦ γιγαλοῦ τὴν πέ-
τρα. Θέλει νὰ κολυμπῆσῃ νὰ γίνῃ ἔνα
μὲ τὴν ὀμορφιά, νὰ τὴν αἰσθανθῆ σὰν
κάτι πού θὰ τὸν ψηλαφᾶ ἀπαλά,
γλυκὰ σὰν χᾶδι—ὕδατινο χᾶδι—ἀπά-
νω του. Κολυμπᾶει. Πόσον ὀμορφα
εἶναι ὄλα, ὄλα χαμογελοῦν! Κι αὐτὸ
τὸ μαῦρο χάσμα τοῦ βράχου φαίνεται
νὰ γελαῖ Εὐδαιμονία! Ἡ αἰσθησι-
τῆς ζωῆς εἶναι ἄμεση καὶ σπαρταρι-
στῆ. Ἡ ζωὴ εἶναι τὴν ὥρα αὐτῆ τὸ
πρῶτο καὶ μεγαλύτερο καὶ ἀπροσδό-
κητο καλὸ:

Δὲν τὸ 'λαῖζα νὰ 'ναι ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ
ἀναφωνεῖ ὁ ναύτης, σὰ νὰ λέη:

ἀνοιχτὰ πάντα καὶ ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυ-
θῆς μου

θέλω νὰ 'χω! νὰ μὴν ἔκλεινα ποτέ τὰ
μάτια μπροστὰ σὲ τοῦτῃ τὴν εὐδαι-
μονιᾶ βίωσι τῆς ὀμορφιάς καὶ
νὰ 'χω πρόθυμα καὶ στητὰ ὄλα τὰ
κύτταρα σ' αὐτὴ τὴν αἰσθησι-
τῆς χα-
ρᾶς τοῦ ζῆν!

Ὅσα λέγονται παρακάτω, στοὺς
στίχους τοῦ ἀποσπάσματος 7, φαί-
νονται ἄτεχνα, καθὼς περιέχουν ἀσυ-
νήθιστες στὸ Σολωμὸ ρητορικὲς ἀπο-
στροφές, πού δὲν προσθέτουν τίποτε.
Διότι κ' ἐκεῖνο ἀκόμη, πού ἔχει κάποια
σημασία στὸ στίχον

νιὸς κόσμος ἄμορφος παντοῦ χαρᾶς καὶ κα-
λῶσίνης

δηλ. ὁ προσδιορισμὸς «καλωσύνης»
γιὰ βαθύτερο περιεχόμενο τῆς ὀμορ-
φιάς, αὐτὸ τέθηκε πρωτύτερα μέσα
στοὺς στίχους

Πουλί, πουλάκι, πού σκορπᾶς τὸ θαῦμα τῆς
εὐτυχισμὸς ἄ δὲν εἶναι τὸ θαῦμα τῆς φω-
νῆς σου

καλὸ στὴ γῆ δὲν ἄνθισε, στὸν οὐρανὸ κα-
νένα 1)

(ὄπου «καλὸ» σημαίνει εὐτυχία, ἠθικὴ
χαρὰ, ἀγνότητα)

Ἔνα τέτοιο αἰσθητικὸ ἀγνάν-
τεμα εἶναι καὶ ἡ θηκὸ ὄχι βέβαια γιὰ
τὸ ναῦτη, ἀλλὰ γιὰ τὸ Σολωμὸ (ἀφου
ἡ φύση εἶναι καλὴ μετὰ τὸν Rous-
seau. Ὁ ἠθικὸς προσδιορισμὸς τῆς φύ-
σης γενόμενος ἀπὸ τὸ ναῦτη θὰ ἦταν
ψεύτικος καὶ στολισματικὸς, ὅταν ἐκφέ-
ρεται σὲ μιὰ στιγμὴ ἔντονης αἰσθητι-
κῆς ἐνώσεως μὲ τὸ πρᾶγμα, μὲ τὴ
φύση πού εἶναι μιὰ καθαρὴ ὀμορφιά
χωρὶς ἄλλους προσδιορισμούς. Καὶ
ἀληθινὰ, ἂν προσέξουμε κάπως τὸ
στίχον τοῦ σολωμικοῦ χειρογράφου

νιὸς κόσμος δόξας καὶ χαρᾶς ἀνθίζει στὴν
ψυχὴ του

κοντὰ στὸν ἴδιο στίχον, ὅπως τὸν μετα-
μόρφωσε ὁ Πολυλάς

νιὸς κόσμος ἄμορφος παντοῦ χαρᾶς καλω-
σύνης

θὰ γίνῃ φανερὸ ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν
ἐπρόσθεσε στοιχεῖο ἠθικὸ στὸ στοχα-
σμὸ τοῦ ναύτη, ὅπως τὸ 'κανε ἀνεπί-
καιρα ὁ Πολυλάς ἐφαρμόζοντας ἀψυ-
χολόγητα τὴ σολωμικὴ θεωρία γιὰ τὸ
Ὠραῖο καὶ τὸ Ἠθικὸ κ' ἐκεῖ ἀκόμα
πὸ αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ βρῆ καμμιά
δικαίωση.

Πολὺ περισσότερο μᾶς φαίνεται,
ἀπίθανο, ὅτι ὁ ναύτης (καὶ σὲ κάθε
περίπτωσι: ἔνας αὐτῆς) μέσα σὲ μιὰ
καθαρὴ βίωσι τῆς ὀμορφιάς τοῦ κό-
σμου καὶ τῆς Ζωῆς θὰ προχωροῦσε
στὴν καθαρὴ πνευματικὴ περιοχὴ, σὲ
καθαρὰ ὄντολογικὲς ἀναζητήσεις, νὰ
ζητήσῃ νὰ βρῆ τὴν πηγὴ πού ἀνέ-
βρυσσε καὶ λαμπάδιασε τὸ χαριτωμέ-
νο θαῦμα τῆς φύσης:

ποιὰ πηγὴ τάχα σὲ γεννᾶ χαριτωμένη βρύση:

Ὁ Θεὸς δὲ βρέθηκε ἀπὸ τὸν ἄν-
θρωπον τοποθετημένο σὲ στάσι αἰσθη-
τικὴ, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἔμποβο ἄνθρωπον,
τὸν μικρὸν μπροστὰ στὸ μέγα ὄλο,

«ὅτι ἐποίησε μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς».

1) Τὸ πουλί εἶναι ἐδῶ φορέας τῆς ὀμορφιάς
τοῦ κόσμου (τῆς φύσης)

Ἐρώτημα ὀντολογικό, ἀνησυχία μεταφυσική μέσα στο ἀσθητικό ἀγνάντεμα, πού εἶναι καθαρῆ ἀγάπη, δὲ χωράει. Ὁ στίχος ἄρα ποιά πηγὴ τάχα σὲ γεννᾷ χαριτωμένη βούση; φαίνεται μᾶλλον ἐνοσηνωμένοι στο κείμενο ἀπὸ τὸν Πολυλά.

Καὶ τώρα εἶναι ἡ στιγμή νὰ θέσουμε μπροστά μας τὸ νόημα τοῦ ἄλλου ἀπομονωμένου στίχου:

ἀνοιχτὰ πάντα κι ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου

Νὰ ἴχῃ τάχα περιεχόμενο φιλοσοφικό, αἰσθητικό ἢ ἠθικό; Καὶ ποιά εἶναι αὐτὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, πού πρέπει νὰ εἶναι ἀνοιχτὰ καὶ ἄγρυπνα καὶ μπροστά σὲ τί;

Ἡ ἀπόκριση δὲν εἶναι ἄμεσα δυνατή, ἂν δὲν τοποθετηθῇ πρωτύτερα ὁ στίχος μέσα στο γενικώτερο πνεῦμα τοῦ ποιήματος.

Ἔπειτ' ἀπὸ τὸ φανέρωμα τῆς φύσης, τῆς ὁμορφῆς καὶ καλῆς, τῆς παραδεισένιας, πού μόριό της ἀναδειχτικὴ ὁ ναύτης, ἀκολουθεῖ τὸ φανέρωμα ἄλλης μορφῆς, τῆς κλασσικῆς, τῆς τερατώδικης, τοῦ θαλασσινοῦ θεριοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ ἐπεισόδιο. Τὸ τέρας τὸ κακὸ ὄραμα στὸν ἀγγελικό, τὸν ὁμορφὸ καὶ τὸν ἀγνὸ ναύτη. Τὸ τέρας εἶναι ἡ φυσικὴ, κτηνώδικη δύναμη καὶ βία, πού πιάνει τὸν ἄνθρωπο καὶ πάει νὰ τὸν πνίξῃ ὅπου τὸν βρῆ, ὅπου τὸν λάχῃ· καὶ στὴ μέση τοῦ πελάγου ἀκόμα. Εἶναι ἡ ἀλύγιστη καὶ ἀκαταμάχητη καὶ ὀρμητικὴ φυσικὴ ἀνάγκη, ἢ Ἀναγκαιότητα.

Ὅταν ἕνας ναύτης κολυμπᾷ, δομένος στὴ θέα τῆς ὁμορφῆς, ὁ ἴδιος ὁμορφος, ἀγνός, ἀγγελικός, παραδεισένιος, ὑπάρχει πάντα ἕνα τέρας, μιὰ κλασσικὴ μορφή, πού παραμονεύει κάτω ἀπὸ τὰ κύματα τῆς θάλασσας, ἐκεῖ ὅπου σφύζουν ἀμέριμνοι οἱ παλμοὶ τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἀναγκαιότητα τῆς φύσεως, ἢ φυσικὴ ἀναγκαιότητα τῆς καταστροφῆς.

Αὐτὸ θέλει νὰ πῆ τὸ ποίημα. Ὁμως βρίσκω, πῶς τὸ φανέρωμα τῆς Ἀναγκαιότητας γίνεται μὲ τρόπον ἀτελή: ἢ

Ἀναγκαιότητα ἐμφανίζεται σὰν κάτι ἐξωτερικό καὶ ἀκόμη σὰν κάτι, πού δὲν εἶναι ὅπως ἡ Μοῖρα ἐξω ἀπὸ κάθε σύγκριση σὲ δύναμη, σὰν κάτι πού δὲν ξεπερνᾷ ἀπόλυτα τὴ δύναμη τοῦ ναύτη σὰ νόμος φυσικός. Ἡ φθορά, πού ἔρχεται στο ναύτη ἀπ' ἐξω, δὲν ὑψώνεται ὡς τὴν Ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ δακτυλοδεικτεῖ ἀπλωτὴν τύχη.

Καὶ ἡ ἀπὸ τὸ Σολωμὸ αἴσθησι τοῦ ἀτελοῦς παρουσιάσματος, ἢ καλύτερα τὸ γεγονός, ὅτι δὲν στάθηκε στο Σολωμὸ μπορετὸ νὰ στήσῃ ριζικώτερα, ἐσωτερικώτερα καὶ βαθύτερα τὸ παρουσιασμα τοῦ καταστρεπτικοῦ τέρατος, πιστεύω πῶς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους, πού τὸ ποίημα ἔμεινε ἀτελείωτο..

Ἄλλ' ἄς προχωρήσουμε, λησμονώντας πρὸς στιγμή τίς παρατηρήσεις μας. Ἡ ὀρμητικὴ ἐμφάνιση τοῦ τέρατος δίνει ἀφορμὴ νὰ ξυπνήσῃ τὸ ἄτομο μεσ' ἀπὸ τὴ φύση πού τὸ εἶχε ἀίχμαλωτίσει, ἀφομοιώσει. Ἡ ἀθύπνιση τοῦ ἀτόμου εἶναι σύγχρονα ἕνα ξύπνημα τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος. Ὁ ναύτης δὲ δειλιάζει· φουντάνει μέσα του ἡ ὀργὴ καὶ σκέπτεται νὰ πολεμήσῃ, νὰ χτυπήσῃ: Εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού ἀντιστέκεται στὴν ἀναγκαιότητα τῆς συμφορᾶς, πού δὲν ὑποκύπτει ἂν δὲν παλαίσῃ, ἂν δὲν δεῖξῃ, ὅτι ἔχει μέσα του κάτι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴ φύση, πού ζητάει νὰ τὸν ἐξουθενώσῃ: τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιήσῃ ἢ τοῦλάχιστο νὰ σκεφθῇ τὴν ἀντίσταση: αὐτὸ πού ζυγίζει τὴν ἠθικὴ του ἀξία καὶ ὀνομάζεται ἐλευθερία.

Ἄλλὰ τώρα, πῶς μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανεὶς τὸ ναύτη πραγματοποιοῦντα τὴν ἀντίσταση, στὴν πραγματικὴ καὶ ὄχι πειὰ στὴν ποιητικὴ ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς; Πῶς μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανεὶς χωρὶς νὰ γελᾷ, τὸ ἥρωα νὰ σκέπτεται σοβαρὰ ν' ἀντισταθῇ ἐνάντια σ' ἕνα σκυλόψαρο;

Κ' ἐδῶ ἀκόμη θέλω νὰ προσθέσω, ὅτι ὁ Σολωμὸς ἄφησε τὸ ποίημα ἀτε-

λείωτο ἀπὸ τὴν αἴσθησι τοῦ κωμικοῦ ἀδιεξόδου. Ἡ προκείμενη καὶ ἡ προηγούμενα ἀναφερμένη ἀτέλεια δειχνουν, ὅτι λείπει ἀπὸ τὸ ποίημα ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη ἰσορροπία τῶν στοιχείων, τὸ συνταίριασμα σύλληψης καὶ μορφῆς, πού μπορεῖ νὰ πηγάζῃ μόνον ἀπὸ τὸ σύγχρονο φούντωμα μέσα στὴ συνείδησι τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐκφρασῆς τῆς. Ἐδῶ φαίνεται, πῶς ἡ ἐκφρασι, τὸ περιστατικό, τὸ περιβλημά τῆς ἰδέας ὑπῆρχε ἀπὸ πρὶν ἔτοιμο στο ἐπεισόδιο τοῦ χαμοῦ τοῦ ναύτη, ὅμως ὁ Σολωμὸς δὲν κατῶρθεσε νὰ τοῦ δώσῃ νόημα βαθύτερο, διότι δὲν ἦταν ἐπιδεκτικό ἀπὸ μεγαλύτερη ἐκβάθυνσι καὶ ἡ ἀποτυχημένη προσπάθεια τοῦ ποιητῆ στέκεται μπροστά μας στὰ συντριμμάτα τοῦ ποιήματος τοῦ. Γενικά, ὅπως ἔχει τώρα τὸ ποίημα σταλάζει ἥρεμα τὴ θλίψη γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Ἀγνοῦ, ἐνῶ ἡ τοιχογραφία, πού θὰ μᾶς ἔλκευ ὡς τὸ κέντρο τοῦ ποιήματος: νὰ ἰδοῦμε μὲ ἀγωνιώδη μάτια τὴν τραγικὴ νίκη τοῦ ἀγγελικοῦ κόσμου ἔχει μείνει γιὰ πάντα ἀτελείωτη.

Ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀνάδειξι τῆς πιθανῆς σημασίας τοῦ ποιήματος, ξαναρχώμαστε στο ἐρώτημα: ποῖο εἶναι τὸ νόημα τοῦ στίχου

ἀνοιχτὰ πάντα κι ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου

τοποθετημένο μέσα στὴν ὅλη πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ποιήματος.

Ἐν πρώτοις φαίνεται, ὅτι ὁ στίχος αὐτός δὲν ἐκφράζει κάτι τὸ κύριο μέσα στο ποίημα, ἀφοῦ ὡς κύριο νόημα βρέθηκε ἡ ἠθικὴ ὁμορφιά, ἢ ἠθικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού πάει νὰ μεταβάλλῃ σὲ ἐλευθερία τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συμφορᾶς—σιλλερικὴ ἀντίληψι τῆς ζωῆς. Στὸ στίχο ὑποδεικνύεται μιὰ κατάσταση ἐντάσεως, στὴν ὅποια καλεῖται νὰ βρισκεται πάντοτε ὁ ἄνθρωπος ἢ μιὰ κατάσταση ἐκστάσεως θεωρησιακῆς. Κάτι τρίτο ἀποκλείεται.

Ὁ ναύτης, ὁ ἄνθρωπος, βρίσκειται δοσμένος στὴν αἰσθητικὴ ἐνατένισι

τῆς φύσεως, στὸν ἀφιλοκερδῆ ἐκείνον θαυμασμό πρὸς τὸ ὄρατο, πού μαγεύει καὶ ἀίχμαλωτίζει τὸ θαυμασμό, πού μᾶς φέρνει σὲ κατάστασι γοητείας, ἡμισυνειδησίας, ὄνειρικῆ καὶ ἀσθονόμαστε, ὅτι ἔχουμε συναρπασθῆ, ὅτι ἔχουμε δοθῆ καὶ ὄμως πάλι, πῶς εἴμαστε ἡμεῖς αὐτοὶ πού ἔχουμε αὐτὴ τὴ συναίσθησι σὲ μιὰ κατάστασι πού ὁ Παπαδιαμάντης ἀποδίδοντας τὸν διεθνή ὄρο contemplation θὰ τὴν ὠνόμαζε: ἀγνάντεμα, μυθικὴ σύγχυσι μας μὲ τὸ ἀντικείμενο στιγμή, πού ἔχουμε χάσει τὸν ἑαυτὸ μας καὶ διότι ἀκριβᾶς τὸν ἔχουμε χάσει γι' αὐτὸ τόνε βρίσκουμε πλουσιώτερο, περισσότερο εὐρύ, διάχυτο, σκόρπιο μέσα στὴν ὁμορφιά πού θεᾶται...

Θὰ σήμαινε λοιπὸν ὁ στίχος τὴν κατάστασι τῆς καθαρῆς αἰσθητικῆς διαχύσεως μπροστὰ στὴ γοητευτικὴ ὁμορφιά τῆς φύσεως. Αὐτὴ ἢ ἐκδοχὴ φαίνεται σ' ἕμένα ἢ πεῖο πιθανή, γιὰτὶ ἐναρμονίζεται μὲ τὴ θέσι τοῦ ναύτη μέσα στὴ φύσι, πού τὸν ἔχει ἔτσι μαγικὰ πλησιάσει.

Ὁ στίχος δὲ μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἠθικό περιεχόμενο, ὅπως θέλει ὁ κ. Τωμαδάκης (βλ. περιὸ. «Κρητικὲς Σελίδες» τ. 8-10, 1936) «Ἀνοιχτὴ ἢ συνείδησι μας ἢ ἠθικὴ γιὰ νὰ μὴν ξεπέσῃ... ἢ ὑποδουλωθῇ στο ἐνστικτο. Ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, φύλακές τῆς, ἀνιχνευτές τῆς, ἀνιχνευτές τοῦ κακοῦ, πού πρέπει νὰ νικηθῇ κι ἂν πλησιάσῃ. Ποιητικὴ ἐπιθυμία... ἀνεβασμένη στὴ... θεία ἔξαρσι τῆς παγκόσμιας ἠθικῆς συνειδήσεως».

Ἄλλὰ οὔτε πνευματικὸ περιεχόμενο μπορεῖ νὰ ἔχῃ ὁ στίχος, ὅπως θέλει ὁ κ. Ἀποστολάκης. («Ἡ ποίησι στὴ ζωὴ μας» σελ. 112-3) «Πνευματικὴ ἀγαλλίασι καὶ πνευματικὴ μοναξιά εἶναι τὸ νόημα τοῦ β' στίχου: «ἀνοιχτὰ πάντα...», σὰν ἕνας σταθμὸς στὴν ποιητικὴν προτοῦ φθάσι στὸν γ' στίχο: «ποιά πηγὴ τάχα...», ὅπου ἀστράφει ἢ χαρὰ [=ἢ πνευματικὴ ἀγαλλίασι] καθαρώτερη καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ μορφὴ τῆς καὶ «ἢ πνευμα-

τική] μοναξιά γίνεται άφοσίωση, ή τέ-
λεια ένωση με τόν κόσμο και τή ζωή».
"Έχει λοιπόν κατά τόν κ. Άποστο-
λάκη ό στίχος

άνοιχτά πάντα κι άγρυπνα τά μάτια τής ψυ-
χής μου
πνευματικό περιεχόμενο και μάλιστα
τέτοιο, πού νά σχετίζεται άμεσα
με τόν έπόμεινο στίχο

ποιά πηγή τάχα σέ γεννή, χαριτωμένη βρύση
ό όποιος νά άποτελεί έπέκτασή του.
"Άλλά πώς; μέσα σέ παρόμοιες
στιγμές;

Ό νέος ναύτης, πού με τόν έξοχο
λυρικό στίχο
δέν τό 'λπίζα νά 'ναι ή ζωή μέγα καλό και
πρώτο

πρωτοανακαλύπτει τή ζωή, για τόν
όποιον ή ζωή είναι ένα εξαφνικό κέρ-
δος μπροστά στα έκθαμβά μάτια του,
αυτός πού είναι γεμάτος θάμβος και
έκσταση αισθητική και άγάπη, πού τά
μεταβάλλει αυτή τή στιγμή σέ αυτο-
αγάπη και αυτοθάμβος, αυτός πού
μέσα σ' αυτή τή ζωή πού αγαπά τόν
εαυτό της βυθίζεται, όπως βυθίζεται
ό μακάριος άνθρωπος στή βίωση τής
ΐδιας του ζωής, αυτός, είναι δυνα-
τόν, είναι ψυχολογικά άληθινό
τήν ΐδια στιγμή νά σπουδάζη τόν
εαυτό του, νά έχη πνευματικές άνη-
συχίες και νά ζητάει νά γίνη πνευμα-
τικά πιό πλούσιος, ν' ανέβη πιό ψηλά
στήν κλίμακα τής διαλεκτικής και άν
υποθέσουμε άκόμη, πώς ένας "Άγγλος
ναύτης ήταν έπιδεκτικός για τέτοια
άνεβάσματα; Δέν είναι φανερό, ότι ή
γνωστική θεώρηση, ή «μελέτη», ή
«σουλλή», άλλη περιοχή τής ζωής, με-
ταφέρθηκε έδώ έπειγόντως και φορ-
τώθηκε στήν πλάτη του άπλοϊκού
"Άγγλου ναύτη σέ στιγμή μάλιστα ό-

λότελα άνεπίκαιρη;

Αισθανόμαστε μία κρύα άνατρι-
χίλα, ότι στήν αισθητική άγνότητα
τής άπλοϊκής ψυχής του ναύτη περ-
πάτησε ή σαρανταποδαροδισα τής όν-
τολογικής άνησυχίας. "Η κριτική, ό έ-
λεγχος, ή έρώτηση, ή «σουλλή» είναι
άκριβώς μία νέα κατάσταση, είναι ά-
κριβώς μία έξοδος από αυτή τήν έ-
μεση αισθητική πείρα, από τό άγνάν-
τεμα, από τό αισθητικό παρόν πού
είναι πλημμυρισμένο από άγάπη. Ό
πνευματικός έλεγχος πάνω στή βίωση
μιας αισθητικής στιγμής

ποιά πηγή τάχα σέ γεννή χαριτωμένη βρύση;
είναι ένα καθαρό γεγονός έξόδου από
τή συνειδητή αύταπάτη (όπως ώνο-
μάσθηκε ή αισθητική στιγμή) πρós τήν
καθαρή συνείδηση, είναι άρα άρνηση
τής πρώτης, κάτι διάφορο από τήν
πρώτη. "Όταν δεχθούμε ότι τά δυο
διάφορα αυτά πράγματα είναι συνα-
κόλουθα, ταυτόχρονα, όσα προσφέ-
ρουν ό β' και ό γ' στίχος, αυτό ίσο-
δυναμεί με ένδειξη αντίφασεως. "Η
άντίφαση αίρεται, όταν άρουμε τή
συσχέτιση β' και γ' στίχου.

"Άλλά πού στηρίζεται ή έρμηνεία
πού άναγνωρίζει πνευματικό περιεχό-
μενο στο στίχο

άνοιχτά πάντα κι άγρυπνα τά μάτια τής ψυ-
χής μου
και άκόμα περισσότερο προχωρών-
τας δένει με τό ΐδιο άκριβώς πνευμα-
τικό περιεχόμενο τόν β' με τόν γ'
στίχο όπως μάλιστα τό έξηγεϊ ό κ.
"Άποστολάκης; "Από πού βγαίνει τό
νόημα, ότι στους στίχους αυτούς από
τό ένα μέρος ή πνευματική χαρά ύψώ-
νεται στήν άφηρημένη έννοια «ή
χαρά» (πράγμα, πού δηλώνεται με τή
φράση του κ. "Απ. «άστράφτει ή χαρά

καθαρότερη με τήν άντικειμενική μορ-
φή της») και από τό άλλο μέρος ή
μοναξιά γίνεται "Αφοσίωση δηλ. τέλεια
ένωση του μοναχικού άτομου με τόν
κόσμο και με τή ζωή; ότι δηλ. ύπάρ-
χει έδώ μία μεταφυσική κλιμάκωση,
όπου μεταβαίνουμε από τό περιστα-
τικό (πνευματική χαρά—ή Χαρά) πρós
τό άφηρημένο και από τό άτομικό
πρós τό υπερβατικό (μοναξιά—"Αφο-
σίωση);

Είναι φανερό, πώς δέν ύπάρχει
τίποτε άπ' αυτά, πώς οι δύο στίχοι

είναι τελείως άνεξάρτητοι ό ένας από
τόν άλλο!

Αυτήν τήν περιπέτεια είχε μέσα
μου ό στίχος

άνοιχτά πάντα κι άγρυπνα τά μάτια τής ψυ-
χής μου
όπου δυο μάτια μαρμαίρουν μέσ' από
τό ήμίφως, κυριευμένα ναί αίχμάλω-
τα ναί, έκθαμβά, μάτια ναύτη, ποιη-
τικά, όχι όμως μάτια φιλοσόφου,
προσηλωμένα, κατακτητικά, παγερά,
άκίνητα, δασκαλιά.

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

ΟΙ «Μακεδονικές Ήμέρες» συνεχίζουν την έρευνα για τις τάσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα τελευταία είκοσι χρόνια.

1) Ποιά στάση πήρε η πεζογραφία της τελευταίας εικοσαετίας απέναντι στην ελληνική ζωή.

2) Άπασχολήθηκε ή μεταπολεμική λογοτεχνία μας με την έρευνα του έσωτερικού ανθρώπου, δημιούργησε έργα υποκειμενικά με ξεχωριστά χαρακτηριστικά, ξεπέρασε αυτό που υπήρχε πλαταίνοντας τα όριά της, και θ' αφήσει έργα που θα ζήσουν;

3) Ποιους θεωρείτε ως τους καλύτερους πεζογράφους της τελευταίας εικοσαετίας που εκφράζουν πιο χαρακτηριστικά ξεχωριστές λογοτεχνικές τάσεις;

4) Ποιές είναι οι τάσεις της ποιησεώς μας της τελευταίας εικοσαετίας;

5) Ποιους θεωρείτε ως τους καλύτερους ποιητές της τελευταίας εικοσαετίας;

Έλπίζουμε ότι η κριτική συζήτηση πάνω σε παρόμοια θέματα μπορεί να δημιουργήσει μια πιο ξάστερη συνείδηση των αξιών, που θα οδηγήσει σε μια τοποθέτηση σαφέστερη από τη σημερινή του έργου των συγγραφέων.

Ο Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Μου κάνετε την τιμή να ζητήσετε την ταπεινή μου γνώμη για τη νεοελληνική λογοτεχνία στα τελευταία είκοσι χρόνια. Τά ερωτήματά σας αναφέρονται σε ζητήματα φλέγοντα, σοβαρά, και, νομίζω, πώς από την έρευνα αυτή κάτι καλό μπορεί να προκύψει. Μου φαίνεται όμως πώς ακόμα δεν έφτασε το πλήρωμα του χρόνου, ώστε να είναι δυνατό να εκφρασθούμε κάπως αντικειμενικά για τα προβλήματα που ένδιαφέρουν τη γενεά μας.

Οι συγγραφείς των μεταπολεμικών χρόνων δέ βρήκανε το δρόμο τους τελειωτικά, δέ δώσανε τόν καλύτερον εαυτόν τους κι' ανάμεσα σ' αυτούς—ποιητές και πεζογράφους—δέν ξεχώρισε ή μεγάλη «μορφή» πού, με την καθολική έννοια του κόσμου, την ποιότητα—κι' όχι τόν όγκο του δημιουργικού της έργου—να σταθή ή μεγάλη αφετηρία για τήν άνθιση μιας καινούργιας πνευματικής ελληνικής ζωής. Στην Έλλάδα πνευματική ζωή, με μεγάλη παράδοση—παράδοση αιώνων—δέν υπάρχει. 'Η γλώσσα μας, παρ' όλην της τή σημερινήν εξέλιξη, δέν αποκρυστάλλωθηκε, ή φιλο-

σοφία μας είναι κάπως ρηχή, οι τάσεις ακόμα ακαθόριστες, οι όρίζοντες—τοῦτο πρό πάντων—στενοί. 'Υπάρχουν μονάχα πνευματικοί εργάτες, εϋσυνείδητοι, καλοπροαίρετοι, μέ ταλέντο και χωρίς ταλέντο, μέ μόρφωση και χωρίς μόρφωση, πού ένδιαφέρονται πραγματικά ή δείχνουν πώς ένδιαφέρονται για τὰ προβλήματα των σημερινών καιρών και προσπαθούν, άλλοι μέ τό στίχο, άλλοι μέ τό πεζογράφημα ή τό θέατρο κι' άλλοι μέ τό δοκίμιο, να ζωγραφίσουν σε έργα τέχνης «βιώσιμα» τή γύρω πραγματικότητα. Προσπάθεια—ή εργασία, αν προτιμάτε,—πού προκαλεί τό σεβασμό, τή συμπάθεια, πού γεννά τήν αγάπη, τή στοργή...

Μά όταν κάποτε συγκρίνω—και τοῦτο μου συμβαίνει συχνά—τή μεταπολεμική ελληνική γενεά—από τό 1918 και πέρα—μέ τή γενεά τή γαλλική ή τήν αγγλική, διερωτώμαι αν μπορεί να γίνει μια τέτοια—κάπως επικίνδυνη κατά βάθος—σύγκριση. Οι ξένοι τής ίδιας γενεάς έδωσαν έργα «βιώσιμα»,—και πολλά ξεπέρασαν τά όνομα τής πατρίδος πού τὰ γέννησε. 'Εδω,

μόλις ξεχωρίζουν μερικά όνόματα, μερικά έργα, πού τελειωτικά έκρινε ή θα κρίνει ή χρόνος.

Πρέπει όμως να εΐμεθα ειλικρινείς. Στην κάπως θλιβερή τούτη κατάσταση—θλιβερή όταν πρόκειται για συγκρίσεις—συντείνουν σ' έμάς οι βιολογικές συνθήκες, ή άδιαφορία των έκδοτων (άρα γε υπάρχουν έκδοτες; οι περισσότεροι, τὰ έννέα δέκατα των συγγραφέων τυπώνουν τὰ έργα τους μέ δικά τους έξοδα)—για κάθε σοβαρά πνευματική εργασία, ή χωρίς σύστημα και χωρίς στοργή διδασκαλία στα σχολεία τής νεοελληνικής λογοτεχνίας, ή άρνηση τής «μέσης άστικής τάξεως και των άριστοκρατικών (των συνόμ) κύκλων» να έγκλωπώσουν, να προστατέψουν κάθε ελληνική πνευματική έκδήλωση, ή ασύννοστη έχθρική στάση του τύπου και τής 'Ακαδημίας, γύρω από τό ελληνικό βιβλίο και γενικώτερα ή μηχανοποίηση τής καθημερινής μας ζωής πού δέν άφίνει στον άνθρωπο του είκοστου αιώνας λίγες ώρες για να τις άφιερώσει στο στοχασμό, στή μελέτη, ο: τήν άνάλυση του έαυτού μου.

Ίσχυρίζονται πολλοί ότι όλα αυτά κάποτε θ' αλλάξουν και ότι ή εποχή μας είναι μια εποχή μεταβατική. 'Ίσως. Μά όλες οι εποχές, ακόμα και οι μεταβατικές, έχουν τις μεγάλες μορφές τις εκφράζουν και τις ολοκληρώνουν. 'Η Έλλάδα των είκοσι τελευταίων χρόνων δέν έχει, κατά τή γνώμη μου, καμια. Στην περιοχή τής σκέψεως και τής μεγάλης δημιουργίας δέν υπάρχει ή «άποκρυστάλλωσις». Οι συγγραφείς τής γενεάς μας—οι πεζογράφοι—βρίσκονται στο πεδίο των άναζητήσεων. Πρέπει όμως να εΐμεθα δίκαιοι. 'Αντίθετα από τους πνευματικούς εργάτες τής περασμένης γενεάς, οι σημερινοί είναι σιμώτερα στην 'Αλήθεια και στην Τέχνη: μέλετοῦν τόν άνθρωπο και τό «αίωνο γίνεσθαι» στις πιο έκδηλες μορφές του. Προσπαθούν να δώσουν μια «καθολικώτερη» έννοια τής ζωής—τής έννοιας μάλλον τής ζωής και του βάθους τής—συνυφασμένης μέ πόθους, έλπίδες, άπογοητεύσεις, συγκρούσεις, προκαλούμενες μοιραία από τήν 'έξουχιστικήν άνάλυση των προβλημάτων του καιρού μας. 'Αλλος μέ τή μορφή του μυθιστορηματος, άλλος μέ τή μορφή του δοκιμίου, άλλος πάλι μέ τό θεατρικό έργο, πότε άκολουθώντας τήν ψυχαναλυτική ή τή ρεαλιστική μέθοδο, πότε τόν έσωτερικό μονόλογο, πότε ακόμα τήν αντικειμενικήν τεχνοτροπία,—προσπάθησαν ή κατώρθωσαν να χάρισουν στή νεώτερη ελληνική πεζογραφία, και στο θέατρο, κάποια έργα, πού, αν δέν εΐναι όλα βιώσιμα, μάς δίνουν τις έλπίδες ν' αναμένωμε μέ πίστη από τους συγγραφείς τους ότι θα προσφέρουν ένα έργο τέχνης ολοκληρω-

μένο, πού θ' άντικατοπτρίξει τή σημερινή παραγμένη εποχή, αλλά και τόν αιώνιον άνθρωπο μαζί και όπου ο έαυτός τους θα προσφέρεται πλούσια ως μια εικόνα συλλήψεως και δημιουργίας ανώτερης. Παρ' όλες όμως τις έπιφυλάξεις, πρέπει να τονίσω πώς ή ή γενεά μας άποτελει κι' άλλες μιαν Ιστορική εποχή, μια χειροπιαστήν πραγματικότητα, έναν σταθμό. Ίδιως για τήν πεζογραφία μας, πού δέν μπορεί κανείς ν' άμφισβητήσει...

Στα τελευταία αυτά είκοσι χρόνια, ή ποιήσις παρουσιάζεται μ' άλλην προοπτική, ή εποχή μας γενικά, έδω και στην Ευρώπη και παντού—είναι μια εποχή «καί' έξοχήν άντιποιοτική». Κι' αν, στις άλλες χώρες, υπάρχει ίσως ο Ποιητής, στην Έλλάδα των νέων πνευματικών τάσεων, άναζητήσεων, προσπαθειών, ο 'Ένας, ο εκπρόσωπος τής θείας αυτής τέχνης, άπουσιάζει έντελώς. Οι παλαιότερες ελληνικές γενεές έχουν τόν ποιητή τους. 'Η σημερινή τόν ποθεί, μά δέν τόν έχει. Και ο Καρυωτάκης λοιπόν; 'Η γενεά μας τόν θέλει οδηγητή της, κι' αυτό είναι αναφαίρετο δικαίωμά της. 'Εχω τήν άφέλεια να πιστεύω πώς έχουν υπερτιμήσει τήν πραγματική του αξία. 'Η επίδρασις του υπήρξε άνεπανάρθωτα βλαβερή. 'Όσο για τόν ίδιο, πού ή γενεά μας τόν ανακάλυψε μετά τόν τραγικό θάνατό του, υπήρξε ένας νευροπαθής, μέ άμφίβολη προσωπικότητα, παράδοξη ίσως, όχι όμως γνησία, άνθρωπος νοσηρός, πού δέ μπόρεσε να βρῆ τόν έαυτό του για ν' άπολυτρωθή πραγματικά, να Ισορροπήσει και να γίνη ο δημιουργός. 'Η γενεά μας δέν έχει παρά να σκούψη στο έργο του Χέλντερλιν—πού τόν ανέκλυψαν κι' αυτόν τόν εύκοιστόν αιώνα—του γερμανού ρωμαντικού, πού παρουσιάζει, στον δρόμο τής ζωής του, κάποιες μακρινές άναλογίες μέ τόν Καρυωτάκη, για να βρῆ τόν άληθινό, τό δημιουργικό ποιητή.

'Ετσι ή ποιήσις, παρ' όλες τις προσπάθειες, τις άναζητήσεις, τις έξεζητημένες πρωτοτυπίες, στή μορφή και στην ούσια, τις σχολές, τις τάσεις, τα ταλέντα, τα μέτρια ή τὰ ύποφερτά ή τὰ πραγματικά, μου φαίνεται στο σ' υ' ο' λ' ο' τ' ης κάπως «χρεωκοπημένη», πού δέ λυτρώθηκε από τις επιδράσεις, πού δέ βρήκε τόν άληθινό δρόμο, πού δέν έδωσε τὰ μεγάλα έργα. 'Η Έλλάδα των σημερινών χρόνων αναμένει τόν Ποιητή της.

Όνόματα προτιμώ να μην αναφέρω. Νομίζω πώς δέν ήλθε ακόμα ο καιρός για «συγκριτικές κατατάξεις». Ποιοί μ' άρέσουν; Πεζογράφοι; Ποιητές; Τους κρατώ μυστικούς στα βήθη τής ψυχής μου, χωρίς να προδώσω κανένα, χωρίς ν' άδικήσω ή να λυπήσω φίλους άγαπητούς, γεμάτους ανθρώπινες άδυναμίες.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

Δέν ξέρω γιατί τὰ ἐρωτήματα τῶν ἀγαπητῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν» μὲ ἔφεραν ὠρισμένες σκέψεις. Ἐν δηλαδή ἀπὸ ἄλλῃ αὐτὴ τὴν ἔρευνα, στὴν ὁποία μὲ τόση καλωσύνη θελήσατε νὰ πάρω μέρος, πρόκειται νὰ προκύψουν συμπεράσματα ἱκανὰ καὶ σαφῆ δυνάμενα νὰ θεμελιώσουν, ὅπως καὶ σεῖς ποθεῖτε, μιὰ πιὸ ξάστερη συνείδηση τῶν ἀξιών καὶ νὰ προσφέρουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πάνω στὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσε νὰ βασισηθῇ ἀνώτερη ἀντίληψη περὶ τῆς θέσεως τῆς λογοτεχνίας μας καὶ τῶν κατὰ μέρος δημιουργικῶν ἐκδηλώσεων τῆς σὸ διάστημα τῆς τελευταίας εικοσαετίας, ἐφ' ὅσον αὐτὰ δέν ἀπευθύνονται σὲ πρόσωπα ξένα πρὸς τὴ στενὴν «οἰκογενειακὴν τῆς» ἀτμόσφαιρα, ἀλλὰ σὲ στρατευόμενους ἐργάτες τῆς, σὲ τεχνίτες ποὺ δέν ἔχουν καταθέσει ἀκόμη τὰ «δπλα». Θὰ μοῦ πεῖτε: Ὑπάρχουν τέτοια πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀπευθυνθῇ;... Πιθανόν ναί, πιθανόν καὶ ὄχι. Πάντως δεδομένου ὅτι, ὁ τόπος μας εἶναι μικρὸς καὶ τὸ πνευματικὸ μας κοινὸ, ἀκόμη μικρότερο, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε δύσκολος ἡ ἀνεύρεση πλήρως ἐνημερωμένων καὶ ἀμερολήπτων «παρατηρητῶν». Μετροῦνται στὰ δάκτυλα δυστυχῶς καὶ δὲ φαντάζομαι νὰ σὰς εἶναι ἀγνωστοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σὲ τέτοιες περιπτώσεις λυτρῶνουν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ τὸν ἀντικειμενισμὸ καὶ συναισθάνονται τὸ «ὐπεύθυνον τοῦ ὀμιλεῖν», ποὺ δὲ προφέρουν οὔτε ἓνα «καί» παραπάνω ἀπὸ ὅτι πρέπει. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ ὁμολογήσουμε τὴν ἀδυναμία μας, νὰ μὴ ποῦμε, ὅτι τέτοιες ἔρευνες ποὺ ξεκινᾶνε βέβαια ἀπὸ ἀνώτερες καὶ εὐγενεῖς προθέσεις, τίς περισσότερες φορές δὲ φτάνουν σὸ σκοπὸ τους, παρὰ συντελοῦν σὸ νὰ ἐπαναλάβουμε—κι' αὐτὸ τὸ τραγικώτερο—λόγῳ τῆς ἔλλειψης γεγάλου πνευματικοῦ κοινοῦ, ὅ,τι ἤδη πιστεύομε ἢ γνωρίζομε μεταξύ μας;... Ξέρετε ὅτι ἄλλῃ αὐτὴ ἡ ἀνθησις τῆς πεζογραφίας μας στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, ἀνθησις ποὺ τὴν πανηγυρίζομε ὅλοι, γιατί ἀληθινὰ «ξεπέρασε αὐτὸ ποὺ ὑπῆρχε πλαταίνοντας τὰ ὄρια

τῆς» εἶναι ζήτημα ἂν ἐκφράζει καθολικὰ τὴν πνευματικὴν δυναμικότητα τοῦ τόπου κι' ὅ,τι ἐκπροσωπεῖ μονάχα κατὰ ἓνα σημαντικό μέρος, τὴ δυναμικότητα ἐκείνων ποὺ μπόρεσαν νὰ δοῦν τὰ χειρόγραφα τους μεταμορφωμένα σὲ βιβλία; Σίγουρα, θὰ μοῦ ἀντιτάξετε ὅτι ἓνα τέτοιο πρᾶγμα στοὺς ἀπολογισμοὺς δὲ πολυλογαριάζεται. Ἡ ζωὴ καὶ στίς πνευματικὲς τῆς ἐκδηλώσεις δέν ὑπολογίζει παρὰ αὐτοὺς ποὺ τὴν καταχοῦν καὶ τὴν χαίρονται. Τοὺς ἄλλους ἐκείνους ποὺ πέφτουν, ποὺ γίνονται κάτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια, τοὺς ἀφήνει ἀδιάφορη σὸ δρόμο τῆς.

Μόλα ταῦτα, νομίζω πῶς τίποτα δέν μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ θυμόμαστε τὸ τί πραγματικὰ ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐνεργητικὸ τῆς εικοσαετίας καὶ τὸ πόσο πλουσιώτερο θὰ ἦταν τοῦτο ἂν οἱ δημιουργικὲς προϋποθέσεις ἦσαν λιγώτερο τραχεῖς.

2) Ὡς τόσο, ἀνεξάρτητα ἀπ' τίς σκέψεις αὐτές, καμμιά ἀμφιβολία δὲ γεννᾶται, ὅτι ἡ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία μᾶς δημιούργησε ἔργα ξεχωριστὰ ἀνωτέρας πνοῆς. Ἐργα ποὺ ἀγκάλιασαν πλατύτερα κι' ἀνέλυσαν βαθύτερα τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴ, καὶ ποὺ τιμοῦν πραγματικὰ τὸν τόπο. Ἀπ' αὐτὰ πιστεύω ὅτι θὰ ζήσουν ἐκεῖνα ποὺ εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν ἐντολή μας, ποὺ ἐκφράζουν καθολικώτερους παλμούς. Ἐκεῖνα ποὺ κλείνουν μέσα τους, τὴν ἴδια τὴν ζωὴ.

3) Νὰ ἀναφέρουμε ὄνομα; Θὰ κινδυνεύσαμε νὰ περιέλθουμε στὴ θέση κάποιου νέου κριτικοῦ, ποὺ εἶχε κάνει σ' ἄρθρό του, κάτι παρόμοιο, κι' ὅταν συναντοῦσε κείνους ποῦχε παραλείψει, ἐξέφραζε τὴ λύπη του μὲ τὸν εὐκρινέστερο τόνο, γιατί δέν τοὺς εἶχε θυμηθῆ;.

Πρόσφατο παράδειγμα: Οἱ συνεντεύξεις σὸ τελευταῖο σας φύλλον. Δέν ἀναφέρθηκε ἓνα ὄνομα, ἀπ' τὰ λαμπρότερα τῆς πεζογραφίας μας. Τῆς Τατιάνας Σταύρου. Τῆς συγγραφέας ποὺ ἔδωσε σελίδες ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ζήσουν. Τὰ περίφημα καὶ βαθειὰ ἀνθρωπιστικὰ διηγήματα τοῦ βιβλίου τῆς «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔμειναν».

Δέν ἀναφέρθηκαν ὄνοματα σὸν τῆς Κατίνας Παπᾶ, τοῦ Φλώρου καὶ τοῦ Χαλδαίου γιὰ τοῦ Ἀποστόλη Καρλᾶ, γιὰ τὸν ὁποῖον μίλησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ, μορφὴ σὸν τοῦ Καζαντζάκη, τοῦ Βενέζη, τοῦ Μυριβίλη, τοῦ Παναγιωτόπουλου καὶ τοῦ Σκαρίμπα. Ὁ ὑποφαινόμενος, θλιβερὸς βιοπαλίστης δέν ἔχω νταραβέρια μὲ κύκλους, δὲ βλέπω πολλὰ πρόσωπα, κι' εἶνε εὐκόλα νὰ ξεχάσω...

4) Ἡ ποίηση τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας κατάκτησε πολλὸν περισσότερους θαύματα, ἐξέλιξης ἀπ' ὅτι ἡ πεζογραφία. Ὁλοκλήρωσε τίς πιὸ σημαντικὲς ἐπιδιώξεις τῆς καὶ ἔδωκε ἄφθονους καρπούς ῥωμαλέας ποιητικῆς πνοῆς. Δικὲς μας πηγὲς ἀπ' τίς ὁποῖες ἀντλεσε δυνάμεις σὸν ἐξελικτικὸν τῆς δρόμο, στάθηκε χωρὶς ἀπ' τὴν Παλαμικὴ καὶ τὴν Καβαφικὴ, ὁ ποιητὴς τῶν «Σκλάβων πολιορκιμένων» ἡ μορφὴ τοῦ ὁποῖου ἔχει ἐξησφαλισμένη τὴν εἰμβίωση, ὁ Οὐράνης ὁ Καριωτάκης ἀπολογητὴς μιᾶς γενιᾶς, ποὺ εἶδε τσακισμένα τὰ φτερά τῆς κι' ὁ ἐξαίσιος σὸν ποιητὴς καὶ σὸν ἄνθρωπος Τέλλος Ἄγρας. Ὁ Λάσκος, ὁ Καββαδίας ὁ Ρίτσος κι' ὁ Βρεττάκος δέν μπαίνουν σὸ σκαλοπάτι τῆς εἰκοσαετίας ἴχνη νέων πορειῶν. Ὅτι ὅμως μεγάλο

καὶ πλούσιο ἐδημιούργησε μὲ τὸν ἀδιάκοπο μόχθο τῶν οἰκοδόμων τῆς, τῶρα τελευταῖα πᾶσι νὰ τὸ σκεπάσῃ μὲ τὸ πόδι του, ὁ συρραλισμὸς. Λένε πῶς πρόκειται περὶ ξένου ἄνθους, ποὺ μεταφυτεύθηκε πολὺ καθυστερημένα σὸν τόπο μας. Ἐγὼ—ἴσως νὰ κάνω λάθος—πιστεύω πῶς δέν εἶναι παρὰ μιὰ ἐκδήλωση τοῦ «φιφτιτοῦσμοῦ» ὅπως λέει κι' ὁ ἀγαπητὸς Χαντζάρας, ποὺ δέν ἔπαψε κατὰ καιροὺς νὰ λερώνει τὴν περιοχὴ τῆς τέχνης. Δέν πιστεύομε διόλου τὰ ἀντιποιητικὰ στὴν οὐσίαν τους κατασκευάσματα τῶν «φυτιτοῦστων» παρ' ὅλο ὅτι διέθεσα τὴν ἀπαιτουμένη καλὴ θέληση κι' ὁμολογῶ αὐτὴ τὴν ἀδυναμία μου χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς πάθος. Κλείνουν μέσα τους τὸ θάνατο... Ἐνῶ τὰ τραγούδια ποὺ διαπνέονται ἀπ' ὀμηθινὲς ποιητικὲς διαθέσεις, ὅπως ὁ Λαπαθιώτης, τοῦ Τσουκαλά, τῆς Πολυδούρη δένουν αἰῶνια τὴν ψυχὴ μου μὲ τὴν ὡμορφιά καὶ τὸ πηγαῖο τους ἄσθημα.

5) Νὰ ἀναφέρουμε ὄνοματα; Κινδυνεύομε ἄλλῃ μιὰ φορά νὰ «ξεχάσουμε» ὅπως ξεχάστηκαν ὄνοματα σὸν τῆς Μελισσάνθη, τῆς Μαρίας Ράλλη, τοῦ Ἀνθία, τοῦ Παπᾶ καὶ τοῦ Σπάλα.

Ο ΜΗΝΑΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Ο κ. Κ. ΜΠΑΣΤΙΑΣ

Οι «Μακεδονικές Ημέρες» θέλουν να εκφράσουν δημοσία τη συγκίνηση και τη χαρά τους γιατί οι άγwνες τους από τὰ 1932 έως σήμερα, ἐστέφθησαν από μίαν επίσημη κρατική ἀναγνώριση. Ἀναγνώριση ὄχι μόνο τῆς σκοπιμότητας τῆς δράσέως τους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔως σήμερα ἐπιτευχθέντων πνευματικῶν τερατίων.

Ἡ ἀναγνώριση αὐτή, ἡ ἐκδηλωθεῖσα μὲ θετική ἐνίσχυση ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ δοθεῖσα ἐπειτα ἀπὸ τῆ φωτισμένη πρωτοβουλία τοῦ προϊσταμένου τῆς Διευθύνσεως Γραμμάτων κ. Κ. Μπαστιά, ἀποτελεῖ μίαν ἐπιβράβευση τῆς ἔθνικῆς καὶ πνευματικῆς σταδιοδρομίας τῶν «Μακεδονικῶν Ἡμερῶν».

Τὸ σταθμικὸ αὐτὸ γεγονός μᾶς γεμίζει ἀπὸ περηφάνεια καὶ θάρρος γιὰ νὰ ξεπεράσουμε αὐτὸ πού ἔως τώρα ἔχει γίνει.

Οἱ «Μακεδονικές Ἡμέρες» θέλουν νὰ ἐκφράσουν σήμερα τὶς εὐγνώμονες εὐχαριστίες τους πρὸς τὸν κ. Κ. Μπαστιά.

Οἱ «Μακεδονικές Ἡμέρες» γνωρίζουν, ὅτι ὁ κ. Κ. Μπαστιάς, ἐκπρόσωπος μίας θετικῆς πορείας ἀνόδου μέσα σὲ γενικώτερα πλαίσια, ἔκαμε ἀλλὰ καὶ θὰ κάμη πολλὰ γιὰ τὰ Ἑλληνικά Γράμματα, τὰ ὁποῖα εἰδικὰ στὴ Μακεδονία ἔχουν ἀνάγκη ὄχι ἀπὸ μιά στενόκαρδη, ἀλλὰ ἀπὸ μιά πλατεία καὶ ἀνώτερη θεώρηση καὶ ἐνίσχυση γιὰ τὸ καλὸ τῆς γενικῆς μᾶς

Πατρίδας.

Ἡ Μακεδονία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα μυαλὸ μὲ εὐρὺ πλάνο καὶ ἀπὸ μιά καρδιά θερμὴ ὅπως ὁ κ. Κ. Μπαστιάς, γιὰ νὰ πυκνώσῃ πὸ πολὺ τὴν τόσο ἀραιή ἀκόμα σήμερα πνευματικὴ τῆς ἀτμόσφαιρα. Οἱ «Μακεδονικές Ἡμέρες» προοιωνίζονται πολλὰ καλὰ γιὰ τὴ Μακεδονία ἔπειτ' ἀπὸ τὶς πρώτες εὐνοϊκὲς πνοές. Τύχη ἀγαθῆ. Ὑπάρχει σήμερα ὁ ἄνθρωπος, πού δὲ σκέπτεται γιὰ τὴ Μακεδονία σὰν ἐπαρχία, ἀλλὰ γιὰ τὴ Μακεδονία σὰν Ἑλλάδα. Καὶ τόσο πολύτιμη Ἑλλάδα.

ΤΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Ἀπὸ πέντε χρόνια τώρα ἐκδίδεται τὸ περιοδικὸν «Ἐκπαιδευτικά Χρονικά». Δὲν γνωρίζουμε ἂν σήμερα, πού ἔχει περάσει κάπως ἡ παιδαγωγικὴ μόδα, τὸ περιοδικὸ αὐτὸ παρακολουθεῖται ὅσο πρέπει ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικούς. Ὅμως ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ συγχρονισμένη, ποικίλη καὶ ὄχι εἰδικὴ καὶ περιωρισμένη ὕλη δίδουν στὸ περιοδικὸ αὐτὸ μιά ποικιλία πού ἐνδιαφέρει γενικώτερα, εἶναι ἄξια μᾶς πλὴ πλατείας προσοχῆς. Στὸ τελευταῖο π. χ. τεύχος σημειώσαμε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴ συνεργασία τοῦ κ. Ν. Καραχρίστου, ἄρθρα ψυχολογικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου κ. ἄ. Ἐπίσης ἡ λογοτεχνικὴ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἐνδιαφέρουσα: αὐτὴ τὴ φορά σημειώσαμε τὸ δρᾶμα τοῦ Β. Bjornson «Μία πτώχευση» μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν κ. Δ. Λάμψα. Πολλὲς φορές ἀκόμη, καὶ οἱ βιβλιοκρισίες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσες.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Εἶναι γνωστὸ, πὼς ἡ πλουσιωτέρα λογοτεχνικὴ βιβλιοθήκη τῆς πόλεως μᾶς εἶναι ἡ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου μᾶς. Ὡστόσο γιὰ κείνον πού θὰ δοκιμάσῃ νὰ παρακολουθήσῃ ἐξελικτικὰ, ἱστορικὰ, ἐπιστημονικὰ τὴ διαμόρφωση ἢ τὴν ἀνοδο, ἂν θέλουμε, τῆς λογοτεχνίας μᾶς ἐπιφυλάσσεται μιά ἀποκαρδιωτικὴ ἔκπληξη. Διότι ἡ βιβλιοθήκη τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης παρουσιάζει στὸν ἐπιστήμονα μελετητὴ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀπροσδοκῆτως μεγάλη κενά.

Δὲν εἴμεθα ἀπὸ κείνους, πού ἀπὸ σκοτεινὸ πνεῦμα ἀντιπολιτεύσεως ἐνοοοῦν νὰ κατακρίνουν, ὅπως ἔχουν κατακρίνει τελευταῖα σὲ πολλὰ καὶ διάφορα τὸν κ. Γ. Ἀποστολάκη. Ἀλλὰ ἡ ἀναγκαῖα συνάφειά μᾶς πρὸς τὰ λογοτεχνικὰ πράγματα μᾶς φέρνει κάποτε καὶ μᾶς φέρνει καὶ σήμερα σὲ διαπιστώσεις ὄχι εὐχάριστες γιὰ τὸν κ. καθηγητὴ τῆς Νεοελληνικῆς.

Καὶ ἡ τελευταία αὐτὴ διαπίστωση δὲν εἶναι βέβαια εὐχάριστη νὰ ἀκουεταί δημοσία. Ξαίρουμε, ἔξ ἄλλου ὅτι ὁ κ. Ἀποστολάκης προσποιεῖται τὶς περισσότερες φορές τὸν ἀπαθῆ, ἀλλὰ πρὸς τιμὴ του αὐτὴ τὴ φορά θέλουμε νὰ πιστέψουμε, πὼς θὰ θελήσῃ νὰ προσέξῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς βιβλιοθήκης, πού ἀναφέραμε. Διότι στὸ κάτ' ἄνω γράφῃς ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ δὲν ἀνήκει ὅτε προσωπικῶς στὸν κ. Ἀποστολάκη γιὰ, νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ βιβλία μονάχα τῆς ἀρεσκείας του, οὔτε κἀν εἶναι κτῆμα ἀποκλειστικὸ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ εἶναι κτῆμα ὄλων τῶν Θεσσαλονικέων, οἱ ὁποῖοι εἰσφέρουν τὸ γνωστὸ ποσοστὸ τοῦ τελωνεῖρακοῦ φόρου γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ Πανεπιστημίου.

ΔΥΣΟΣΜΙΑ

Τελευταία ἐπληθύνθησαν τὰ κρούσματα. Εἶναι νὰ σταυροκοπῆται κανεὶς πού πρόκειται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ αὐτὴ

ἡ κατάσταση. Φιλολογικοὶ νεοσοοὶ—καθηγηταὶ καὶ μὴ—ἐναβρυνόμενοι στὴ προσωνομία τοῦ μαθητοῦ τοῦ κ. Ἀποστολάκη, διέρχονται ἀπὸ κέντρα καὶ μαζί μὲ τὸν τῶφο τῆς ἀγνοίας τους περιφέρουν τὴν περιφρόνησίν τους καὶ τὸν ἐμπαιγμὸ τους γιὰ τὰ σεβαστὰ ἢ ἄξια ὀνόματα διακεκριμένων προσωπικότητων τῆς λογοτεχνίας μᾶς, ὅπως τοῦ Παλαμά, τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Γρυπάρη, τοῦ Θρύλου, τοῦ Παράσχου, τοῦ Ἄγρα κλ. Νομίζουμε ὅτι αὐτὸς ὁ τρόπος ὀμιλίας δὲν προκαλεῖ ἀπλῶς δυσφορία, ἀλλὰ γὰτι τὸ πολὺ ὑλικώτερο καὶ ἀποκρουστικώτερο: ἀληθινὴ δυσσομία. Τὶ θὰ γίνῃ ὅταν ἡ Μακεδονία πλημμυρίσῃ ἀπὸ αὐτὴ τὴ δυσώδη περιφρόνηση;

Οἱ «Μακεδονικές Ἡμέρες» σημειώσουν ἀπλῶς τὸ γεγονός. Ἀνήκει στοὺς Ἕλληνας λογοτέχνες γενικὰ, νὰ σκεφθοῦν, ἂν στὴ Μακεδονία παρασκευάζεται μιά ἐστία ἐσχάτης καταφρονήσεως πρὸς τὴν νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Παρατηρεῖται ἀκριβῶς μὴ τάση διαλύσεως τοῦ συνδέσμου, τὸν ὁποῖον οἱ «Μακεδονικές Ἡμέρες» τόσο ἀγωνίζονται νὰ κρατήσουν στενά μὲ τὴν Πρωτεύουσα καὶ τὸ ὄλο ἔθνος, μόλη τὴ φανερὴ ἢ ἀφανῆ συγκεντρωτικὴ τάση τῆς πρωτεύουσας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΙΩΑΝΝΑΣ ΜΑΛΑΝΔΡΙΝΟΥ: Στὸ δρόμο τοῦ ἡλίου (πρόξες).—

Ἐνα βιβλίο ἐντυπώσεων, παρατηρήσεων καὶ ἀναμνήσεων κάποτε, ἀπὸ τὴ γύρω ζωὴ μᾶς, καθὸς καὶ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ἐσωτερικοῦ μᾶς κόσμου, εἶναι πάντοτε ἓνα βιβλίο μ' ἐνδιαφέρον—ἰδίως ὅταν αὐτὸ προῆλθε ἀπὸ μίαν ἀνάγκη καὶ ἔχει τὸ προσὸν τοῦ νὰ εἶναι καλογραμμένο ὁπωσδήποτε.

Ἡ κ. Μαλανδρινού, τῆς ὁποίας γιὰ πρώτη φορά συναντῶ τὸνομα, περιγράφει μ' ἓνα ἀπλὸ καὶ ἀβίαστο τρόπο, ὅτι τῆς τράβηξε τὴν προσοχὴ, ὅτι τὴν ὑποχρέωσε νὰ σταματήσῃ, νὰ σκεφθῇ κάποτε, καὶ συχνὰ νὰ συγκινήθῃ. Μὲ βιαστικὲς πινελιές, δίχως φλυαρίες καὶ δίχως ρητορισμοὺς, ἀπέριττα ἐντελῶς, ρίχνει στὸ χαρτί τὶς σκέψεις ἐκείνες πού τῆς ὑπέβαλαν ἀξιοπαρατήρητα ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ γεγονότα. Μὲ

μιά διάθεση λυρική, πρό πάντων όμως με μιά διάθεση ανθρώπινη ή κ. Μαλανδρίνου στοχάζεται, φιλοσοφεί και εірωνεύεται.

Δέν φθάνει βέβαια έως τὸ βάθος τῶν «πραγμάτων» ἢ ὀξεῖα ματιά της—ὄχι σπάνια όμως, βλέπει κανείς πόσο πρέπει νὰ τὴ βασάνισεν ἡ σκέψη γιὰ τὰ ἐγκόσμια. Ἔνα ἀσήμαντο γεγονός, πού ὠστόσο κάποτε μπορεῖ καὶ κλείνει ἐντὸς του τεράστιο σὲ σημασία ἐνδιαφέρον (γενικώτερο ἐννοῶ), τὴν σταματᾷ, τὴν γοητεύει, καὶ τότε, τὸ γράψιμο της ἔχει μιά φρεσκάδα καὶ μιά τρυφερότητα πού μᾶς συγκινοῦν. Ἄλλοτε οἱ παρατηρήσεις της, ἂν καὶ βιαστικοῦ χαρακτήρος, εἶσι ὡς πῶν φευγαλέες κ' ἐλαφρές, εἶναι διαποτισμένες ἀπὸ ἕναν ἐλαφρὸ πεσιμισμό, ἀπὸ μιά πικρία πού γεννᾷ ὁ βαθὺς στοχασμός.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μεταφέρω ἐδῶ μερικά χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ ὕφους της πρῶτα (πὺ κυρίως αὐτὸ ἐνδιαφέρει σ' ἕνα βιβλίο ἀπὸ πρόξες) καὶ πρὸ πάντων, τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο βλέπει τὴ ζωὴ. Ἰδοῦ:

«Ὅλοι ἔχουμε κάπου, ἀγνωστούς παιδικούς φίλους. Φτάνει ἡ μοῖρα νὰ μᾶς κάνει κάποτε νὰ (τοὺς) ἀνταμώσουμε».

«Δέν θάναί πιά ἐκείνη (ἢ μητεροῦλα) νὰ μᾶς συχωρᾷ τίς ἀνοησίες μας, κ' ἔπειτα νὰ μᾶς χαϊδεύει. Θὰ μένουμε ἐδῶν, ἡσυχεῖς οἱ δύο μας (ἢ μικρὴ καὶ ἡ κούκλα της) νὰ λέμε τὴν κουβεντούλα μας. Παρηγορήσου τώρα κουκλίτσα μου, μὲ τὸ δικό μου τὸ φιλί».

«Ἦτανε ὁμορφὴ (ἢ μικρὴ μαθήτρια πού πέθανε). Ἔνα μουτράκι σὰ φίλντισι, μὲ κατασὰρὰ μαλλιά γύρω στὸ μετωπάκι της. Τὰ μάτια της κοιτάζανε βαθειὰ μὲς τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Μὰ πότερο ἀπ' ὄλα, θυμοῦνται τὰ μικρὰ τὴν δάχτυλα, ὅταν τ' ἀκούμποῦσε πάνω στὸ πιάνο...»

«Ἔχει τὴν κακία τῆς στείρας γυναικας. Ἄν καὶ τρεῖς φορές παντρεμένη, δέν γέννησε κι' αὐτή, μὰ ν' ἀγαπήσει τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ».

«Ψυχὴς πεθαμένων σὲ σχῆμα φύλλων» (ὁ ψίθυρος τῶν φύλλων).

«... γιὰτὶ δέν μόρεσε (ἢ κοπέλλα πού γκρεμίστηκε ἀπ' ἕνα βράχο) ν' ἀγαπήσει μῆτε ν' ἀγαπηθεῖ, καὶ τρόμαξε τὴ μοναξιά καὶ τὴν ἐρημιά τῆς ψυχῆς».

Κ' ἕνας διάλογος χαρακτηριστικὸς πού φανερώνει μιά λεπτή, φίνα σάτιρα.

«Μοῦ ρήμαζαν τὰ ζᾶ ἐτόῦτοι οἱ ξένοι ποῦρσαν ἀπ' τὴν πολιτεία. Τῶρρα γλέντι καὶ δῶς' του τὰ κεντρούσανε».

Σταμάτε ρέ, καὶ ξεθέωσες τὸ μουλάρι. Μὰ αὐτός, τὸ χαβά του. Τότες κ' ἐγὼ τοῦπα:

Θὰ σοῦ τὸ πλερώσω!

Τὸν στρίμωξα σ' ἕνα στενάρι, πάνω στὶς σουκνίδες, γιὰ νὰ νοιώσει πῶς πόνεσε τὸ

ζῶο, σάν τὸ κεντροῦσε αὐτὸς ἀλύπητα».

Θὰ μποροῦσα βέβαια νὰ παραθέσω κι' ἄλλες ἐκφράσεις—στοχασμούς, ἢ παρατηρήσεις ἀπλῶς, ἂν ὑπῆρχε χώρος. Ὑποθέτω όμως ὅτι ὁ ἀναγνώστης θὰ δεῖ μέσα σ' αὐτὰ τὰ λίγα καὶ πρόχειρα δείγματα, τὸ ὕφος καὶ τὴ σκέψη τῆς συγγραφῆς.

Ἦ κ. Μαλανδρίνου ἂν προσέξει (καὶ πρέπει, εἶναι αὐτὸ καθῆκον ἀπέναντι τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της, πρῶτα) τὸ στυλ ἀκόμα περισσότερο (τὴ σημασία τῶν σημείων στίξεως, τὴν ἐκλογὴ τῶν ἐπιθέτων καὶ ἰδίως τὴν τοποθέτησή των) ἂν δηλαδὴ θελήσει νὰ ἔχει περισσότερες ἀξιώσεις ἀπὸ αὐτὸ κι' ἀκόμα, ἂν γίνεαι καὶ πολὺ ἐκλεκτικὴ ἀπὸ ἀπόψεως θεμάτων ἢ πηγῶν ἐμπνεύσεως, ἀσφαλῆστατα πῶς θὰ προσφέρει ὠραιότατα πράγματα. Οἱ λυρικές πρόξες, εἶδος φυσικὰ δυσκολώτατο, εἶναι νομίζω πὺ κοντὰ στὴ γυναικεία ψυχολογία.

Ἦ κ. Μαλανδρίνου ἔχει ὅλη τὴ διάθεση, βαθύτατα ἀνθρώπινη, ἔχει λυρισμὸ (συγκρατημένο μάλιστα), ἔχει ἀκόμα παρατηρητικότητα, καὶ πρὸ πάντων, φανερώνει ὅτι μπορεῖ καὶ ξέρεαι νὰ συγκινεῖται γιὰ τὰ ἀπλὰ καὶ ὁμορφα πράγματα πού εἶναι συχνὰ καὶ τὰ αἰώνια...

Οἱ πρόξες της ἔτσι θὰ γίνοναι πραγματικὰ ὑποδειγματικῆς.

ΑΘΗΝΑΣ ΤΑΡΣΟΥΛΗ: «Ἄσπρα νησιά» ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως.—

Σ' ἕναν τόμο κομψὸ καὶ εἰκονογραφημένο ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τῆς συγγραφῆς, ἢ κ. Ταρσούλη, διηγεῖται μὲ τὸ γλαφυρὸ ὕφος της, τίς ἐντυπώσεις της ἀπὸ μερικά ἑλληνικὰ νησιά—τὰ «ἄσπρα νησιά» τοῦ Αἰγαίου, καθὼς τόσο χαρακτηριστικὰ τ' ἀποκαλεῖ, τὴν Τήνο, τὴ Μύκονο, τὴν Πάρο, τὴν Ἀντίπαρο, τὴ Νάξο, τὴ Σαντορίνη καὶ τὴ Σκύρο.

Πρόκειται γιὰ ἕνα βιβλίο ἐκατὸν ἑβδομήντα σελίδων, πού τὸ ἐγέννησε κυρίως ἡ ἀγάπη τῆς συγγραφῆς πρὸς τὸ Ἄσπρο πού συμβολίζουν τὰ νησιά αὐτὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Σποράδων. «Ἄσπρα σπῆτια, ἄσπρες ἐκκλησιές, ἄσπρα καράβια, πουλιὰ καὶ σύννεφα, μαζὺ μὲ τὰ ξέφωτα πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων, τραγουδοῦν ὄλα μαζὺ ἕνα χαρούμενο ὕμνο στὸ φῶς»—ἔτσι γράφει μεταξὺ ἄλλων στὸν ἐμπνευσμένο πρόλογο τοῦ βιβλίου της αὐτοῦ ἢ κ. Ταρσούλη.

Ἐξῶ ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς φύσεως μὲ τὴν ὁποία τόσο ἀφθονα προικίσθησαν οἱ τόποι αὐτοί, ἢ συγγραφῆς ὡσαν μιά εὐλαβὴς προσκυνῆτρια τῆς Ὁμορφίης, σταματᾷ καὶ μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο καὶ στὰ ἔργα του—μπροστὰ στὰ κατακάθαρα ὀλάσπρα σπιτάκια τῶν μὲ τὴν ἀπέριττη καὶ γνήσια ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν (συχνότατα πρόδρομο τῆς «μοντέρνας» κυβιστικῆς), μπροστὰ στὶς συνήθειες καὶ στὶς παραδό-

σεις πού ἐδημιούργησεν ἢ γοητευτικὴ λαϊκὴ φαντασία διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.

Ἔτσι, τὸ νέο βιβλίο τῆς κ. Ταρσούλη, γίνεαι ὄχι μονάχα ὠφέλιμο ὡς συμβολὴ στὴν προσπάθεια πού καταβάλλεται γιὰ νὰ γνωρίσουμε ἐπὶ τέλους τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας (ἐρχόμενοι σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν τόπο μας), μὰ καὶ εὐχάριστο, ἄκρως εὐχάριστο ὡς ἀφήγηση.

Ἦ κ. Ταρσούλη, πού εἶναι μιά πολυσύνθετη καλλιτέχνης, μετέφερε στὰ ταξίδια της αὐτὰ, ὄλες τίς ἀρετές μὲ τίς ὁποῖες εἶναι προικισμένη. Σὲ κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου της, συναντοῦμε τὴ ζωγράφου, τὴν ποιήτρια καὶ τὴ μουσικὴ, πού εἶδε μὲ ὀλιγοκίττα τὰ μάτια της, καὶ πού ἄκουσε μελωδίες μυστικῆς ἀκόμα καὶ ἐκεῖ ὅπου ἕνας ἄλλος θὰ περνοῦσεν ἄδιάφορος κι' ἀνυποψίαστος...

Τὸ λυρικὸ της ὕφος μὲ τὸ ὁποῖο διαποτίζεται ὀλόκληρο τὸ βιβλίο αὐτὸ, διανθίζεται κάπου-κάπου ἀπὸ λαϊκὰ τραγούδια καὶ παραμῦθια πού παρεμβάλλει ἢ συγγραφῆς, πρᾶγμα πού καθιστᾷ τὸ ἔργο της, (μὲ τὸν τρόπο πού γίνεται αὐτὸ), ἀκόμα πὺ ἐνδιαφέρον καὶ πὺ ἐπαγωγὸ. Μιά πνοὴ δροσιάς, μιά πνοὴ ὑγείας καὶ ὁμορφιάς, ἰδοῦ τί εἶναι ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὰ «Ἄσπρα Νησιά» τῆς κ. Ταρσούλη.

Κοντὰ στὰ λίγα ἄλλ' ἐνδιαφέροντα βιβλία ἐντυπώσεων ἀπὸ ταξίδια πού ἔγραψαν ἄλλοι νεοέλληνες, ὁ Καζαντζάκης, ὁ Οὐράνης, ὁ Ι. Παναγιωτόπουλος, ὁ Κόντογλου κι' ὁ Ζαλοκώστας, τώρα προστίθεται καὶ τὸ νέο αὐτὸ ἔργο τῆς κ. Ταρσούλη πού πραγματοποιεῖ τὸν ἀπώτερο σκοπὸ του—εἶτε εἶδαμε, εἶτε ὄχι τὰ νησιά πού μᾶς περιγράφει ἢ ἐκλεκτὴ ποιήτρια, θέλουμε τώρα, λαχταροῦμε νὰ τὰ γνωρίσουμε καλύτερα, νὰ πατήσουμε τὸ χῶμα τῶν, νὰ πιοῦμε τὰ δροσερὰ νερὰ τῶν, νὰ κουβεντιάσουμε μὲ τοὺς ἀπλοὺς φιλόξενους ἀνθρώπους πού διατηροῦν ἀνέπαφη τὴν ἐλληνικότητα τῶν, ἀκούσομε κοντὰ στὸ τζάκι τὴν παραμυθοῦ, τέλος, μ' ἀνοιχτὸ τὸ στήθος μας στὶς ριπές τοῦ ἀνέμου, νὰ προσφέρουμε καὶ τὸ πρόσωπό μας στὸ χᾶδι αὐτὸ, ἀτενίζοντας τὰ γαλάζια νερὰ πού περιβρέχουν καὶ καταφιλοῦν τὰ δαντελωτὰ ἀκρογιάλια τῶν...

ΗΛ. ΖΙΩΓΑΣ

Τ. ΜΑΛΑΝΟΥ: «Ἔνας Ἠγησιακός». Ἄλεξάνδρεια, 1938.

Ὁ κ. Τ. Μαλάνος εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πὺ ξεχωριστοὺς διανοουμένους τῆς ἐποχῆς μας. Ἐμφανίσθηκε μ' ἕνα ἔργο του γιὰ τὸν Καβάφη στὰ 1933 καὶ στὸ σημερινὸ τοῦ ἔργου μελετᾷ τὸν Καρυωτᾶκη.

Ἦ μελέτη του γιὰ τὸν Καβάφη μᾶς ἀποκάλυψε τὸν ἄνθρωπο, ὅπως καὶ ἡ σημερινὴ του γιὰ τὸν Καρυωτᾶκη ζητεῖ τὸ ἴδιο. Ὁ κ. Μαλάνος δέν ἀγνοεῖ δυὸ βα-

σικὰ πράγματα: 1) Τὴν ἐπικίνδυνη συμπερασματικὴ πορεία ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἔργου του 2) ὅτι, ὅσο καὶ ἂν σημαίνει μιά τέτοια ἐξηγητικὴ κατεῦθυνση, ἐκεῖ, πού καθαρὰ διατηρεῖ τὴν ἀξία του εἶναι κυρίως ἡ μελέτη τοῦ ἔργου ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ του στοιχεῖα, ἢ αὐτοερμηνεία δηλ. τοῦ ἔργου.

Μόλη τὴν ἐπίγνωση λοιπὸν τοῦ ὀλισθηροῦ τοῦ ἐδάφους του ὁ κ. Μαλάνος ἀποφασίζει νὰ μᾶς δώσῃ τὴν προσωπικότητα τοῦ Καρυωτᾶκη καὶ τὴν κοινωνικὴ της τοποθέτηση. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ κάνει ὄχι διότι ἐλπίζει σὲ μιά γεωμετρικὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα ζωῆς καὶ τέχνης, ἀλλὰ διότι πιστεύει, ὅτι μὲ τὴν ἐρμηνεία, πού ζητεῖ νὰ κάνει, φωτίζει χωρὶς ἄλλο κάποιες γωνίες τοῦ ἔργου, πού χωρὶς αὐτὴ θὰ φαίνονται σκοτεινές καὶ ἀκατανόητες.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Μαλάνου εἶναι χρήσιμη καὶ τόσο πὺ πολὺ, ὅσο στὸ περισσότερο μέρος της φαίνεται νὰ μὴν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση. Ἐπὶ πλέον ἢ διαχείριση τοῦ θέματος προδίδει μιά συνθετικὴ διανοητικὴ δύναμη καὶ ἕνα πνεῦμα ἠσκημένο νὰ ἀνιχνεύῃ καὶ νὰ ἀνευρίσκῃ τὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ.

Ὡστόσο δέν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴ κανενός, ὅτι παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Καρυωτᾶκης ὑπῆρξε δημιούργημα τῶν ἰδικῶν του δονήσεων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν συμπτώσεων,—στοιχεῖα, πού σπουδάζει ὁ κ. Μαλάνος—παραμένει δύσκολο νὰ ἀμφισβητηθῇ ὅτι ὁ Καρυωτᾶκης ἦντλησε ὡς ποιητῆς πολὺ μέρος ἀπὸ ἔνταση, ἀπὸ ψυχικὴ δόνηση ὄχι ἀπὸ μέσο του, ἀλλ' ἀπὸ ξένη χορδή. Καὶ ὅτι μὲν ἐβοήθησε τὴν ἐσωτερικὴ του θεώρηση ἀκολουθώντας ξένη ἴχνη, αὐτὸ οὔτε κατακριτέο εἶναι οὔτε ὡς ἕνα σημεῖο ἀνεπίτρεπτο ἐκεῖνο όμως, πού ἐλαττώνει τὴ σημασία αὐτῆς τῆς βοήθειας εἶναι, ὅτι ὁ Καρυωτᾶκης—πὺ δέν ἐμιμήθηκε κανέναν ἐξαιρετικὸ ποιητῆ—δέν κατάρθωσε καν νὰ φτάσῃ στὸ ποιητικὸ ἀνάκρουσμα τοῦ προτύπου του: ἢ μορφικὴ κρουστάλλωση τῶν περισσοτέρων ποιημάτων του, ὅσο ἐπιτυχημένη καὶ ἂν εἶναι, δέν προχωρεῖ σὲ βάθος καὶ ἔνταση περισσότερο ἀπὸ τὸ κοινὸ καὶ τὸ ἀναμενόμενο. Ὁ Καρυωτᾶκης ζήτησε μέσα του τὴν ἠθικὴ ἀγανάκτηση, τὴν ἀπαισιοδοξία καὶ τὸ σαρκασμὸ πού εἶναι αὐτὰ βιολογικῆς ἐκδηλώσεως πού δὲ συνιστοῦν τὸν ποιητῆ Ιδιαίτερα, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπο ἀπλῶς· όμως ὁ Καρυωτᾶκης δταν ζήτησε νὰ φτάσῃ στὸ πνευματικὸ ἐκεῖνο μέτρο, ἐξ αἰτίας τὸ ὁποῖο καὶ μόνο μῖα πραγματικότητα ἀνθρώπινη, διότι ἀποβαίνει καθαρὰ πνευματικὸ γεγονός κερδίζει τὴν ἀναγνώριση τῶν αἰώνων, ἔμεινε στὴ μέση. Ἰσως ὁ Καρυωτᾶκης ἂν ζοῦσε, θὰ μποροῦσε νὰ κἀνὴ πολὺ

περισσότερα, αλλά... πώς μπορεί να προχωρήσει κανείς έτσι;

Ο Καρυωτάκης δέ μπορεί να δικαιωθῆ μόνον καὶ ἀπὸ τῆ συμμετοχῆ του στὴ ζωῆ. Καὶ βιολογικὰ ἢ κρίση μας γι' αὐτὸν δὲ θὰ σταματήσῃ ἀκόμη οὐτε ἐκεί, ὅπου αὐτὸς πρῶτα πρῶτα προσπάθησε νὰ μεταβάλλῃ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς του σὲ πραγματικότητα ποιήσεως, νὰ ἀπονευματώσῃ τὴν ὑπαρξὴ του, ἀλλὰ κυρίως ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἴδιος ἀναζητεῖ μιά χρωματικὴ ἔνταση καὶ ἕναν ὀρίζοντα διανοητικὸν πλατύτερον.

Τὸ πρόβλημα Καρυωτάκη στέκεται κυρίως ὄχι στὴ διαπίστωση ἀνάγκης ἰσορροπιῆσεως ἀνάμεσα στὸ βιολογικὸ κύκλο ζωῆς δηλ. ἀνθρώπινον—πὺ ἐρευνᾷ ὁ κ. Τ. Μαλάνος—καὶ στὸν αἰσθητικο-πνευματικὸ κύκλο ζωῆς, δηλ. στὸν ποιητῆ (ὄχι ἀπὸ σχῆμα: ἀνθρώπος - ποιητῆς), ἀλλὰ ἴδρυται στὴν παρακολούθησιν τοῦ ἐναγωνίου κυνηγήματος ἰσορροπιᾶς ἀνάμεσα στὸν ποιητῆ, ὁ αὐτὸν πὺ εἶναι ἡ δὴ ποιητῆς, καὶ στὴν ἀκατασίγησιν ἀνάγκη του γιὰ μιά ὑψώσιν καὶ τελείωσιν αἰσθητικῆς (στὸ σχῆμα: ποιητῆς - ποιήσῃ. Ἡ παρακολούθησιν αὐτῆς τῆς ψυχικῆς ἀνώσεως τοῦ ποιητῆ ἀποτελεῖ γιὰ μὲνα τὸ βραϊκὸ αἶτημα τῆς κριτικῆς τῆς ποιήσεως: ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς ἐνὸς ποιητοῦ μεταπίπτει ἔτσι στὴν ἱστορία τῆς αἰσθητικῆς του ἀνώσεως· εἶναι καθαρὰ πνευματικῆ-αἰσθητικῆ ἱστορία.

I. ΓΡΥΠΑΡΗ «Αἰσχύλου Ὁρέστειαν». Ἀθήνα, 1938.

Κυκλοφόρησε σὲ νέα ἔκδοσιν ἡ περιώνυμη μετάφρασιν τῆς περιώνυμης τριλογίας «Ὁρέστειαν».

Ὅποιος σκέπτεται ὅτι ὑπάρχει πάντα μιά ἀνυπερβλήτη δυσκολία γιὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐνὸς ποιητικοῦ ἔργου καὶ μάλιστα ἐνὸς αἰσχυλοῦ ποιητικοῦ ἔργου, αὐτὸς θὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀξία τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Γρυπάρη, ἢ ὅποια παροῦσιν στὴν ἰδέαν μορφῆ τοῦ κειμένου ὅσο γίνεται πῶς πολὺ τὸ ἔντονον λυρικὸ χρῶμα τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἀναδημιουργεῖ καὶ ἀνανεώνει τὴν ἀρχαϊότητα λυρικότητα, ὥστε αὐτὴ νὰ εἶναι περισότερο καὶ ἀμεσώτερα προσιτῆ στὴ σύγχρονον λυρικὴ ἀίσθησιν.

Ἐάν ὀλοκλήρῃ ἢ ἀρχαία λογοτεχνία εἶχε κατ' ἀνάλογον τρόπο ἀποδοθῆ στὴ νέα μας γλῶσσα, θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἀρθῆ ὡς ἕνα πολὺ προχωρημένο σημεῖο ἢ δυσχέρεια τῆς ἀμεσης, ἀλλὰ καὶ γνήσιας ἐπικοινωνίας μας μετὰ τὰ ἀρχαία κείμενα καὶ ἢ ἀρχαία λογοτεχνία θὰ ἦταν γιὰ μᾶς μιά πῶς γόνιμη πηγὴ πνευματικῆς καλλιέργειας καὶ ἀνωτερώσεως.

Ὁ κ. I. Γρυπάρης μετὰ τὶς μεταφράσεις του ἀποβαίνει μιά δύναμη. Μιά δύναμη, πὺ ἐπαναφέρει στὴν ἐνέργειαν, ὅτι ἢ «φιλολογία» μετὰ τὴ σχολαστικότητα τοῦ ἀντι-

κρύματος τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, κρατεῖ στὸ ἐπίπεδο τοῦ σχολαστικοῦ. Μιά δύναμη πὺ ζωντανεύει τὸν ἀρχαῖον συγγραφέα καὶ δικαιοδογεῖ μπροστὰ μας κατὰ τὸν μᾶλλον ἐκθαμβωτικὸν τρόπο τὸ λόγον, γιὰ τὸν ὅποῖο ἀληθινὰ δικαιούται ὁ ἀρχαῖος συγγραφέας νὰ μὲνη ζωντανός, ἐνεργός, δύναμη εὐεργετικῆ, ἀξία πνευματικῆ ἀκατάλυτον.

Εἰδικὰ ὁ σύγχρονος λογοτέχνης μετὰ ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ κ. I. Γρυπάρη ἔχει νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ ἀντιληφθῆ, ὅτι αὐτὸ πὺ ὀνομάζουμε σήμερον λυρικὴ ἀντίληψιν τῆς λογοτεχνίας, ἀτμόσφαιρα καὶ μουσικῆ, *dichtung*, βρίσκεται ἤδη στὸν Αἰσχύλον καὶ πρὸ πάντων στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς τραγωδίας τῆς «Ὁρέστειαν», στὸν «Ἀγαμέμνονα». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ πεισθῆ, ὅτι πόσον εἶναι στερεὰ τὰ λόγια τοῦ *Goethe*, πὺ ἔλεγε στὸν *Eckermann*: «μελετεῖτε τοὺς Ἑλληνας». Οἱ Ἑλληνες εἶναι οἱ ἀρχαῖοι ἀληθινὰ οἱ πηγές τοῦ παντός.

ΚΝΟΥΤ ΧΑΜΨΟΥΝ «Ὁ Πάν». Μετάφρασιν Β. Δασκαλάκη. Ἀθήνα 1938.

Στὸ μικρὸ σχετικὸ διάστημα πὺ ἀνέπτυξε τὶς ἐργασίες του τὸ «Γραφεῖον πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν», ὁ κ. Μελετῆς Νικολαΐδης ὡς διευθυντῆς του ἔδειξε μιά ζηλευτὴν δράσιν. Μετὰ τὶς ἐκδόσεις του, ὅπως ἢ παροῦσα, ζητεῖ νὰ μᾶς παράσῃ θετικὰ πνευματικὰ ὑπηρεσίες, νὰ εὐρύνῃ τὸν πνευματικὸν μας ὀρίζοντα καὶ πρὸ παντός νὰ μᾶς μῆσῃ στὰ μεγάλα ὑποδείγματα καὶ τὰ μεγάλα σύγχρονα ξένα καλλιτεχνικὰ πρότυπα. Ὁ κ. Νικολαΐδης ἐπιτυγχάνει σ' αὐτὸ πὺ ζητεῖ μετὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον διότι ὁ καλύτερος δυνατὸς τρόπος εἶναι ἢ καλύτερη δυνατὴ ἀπόδοσιν στὰ ἑλληνικὰ τὸν ἀναφερομένων προτύπων, ὥστε νὰ γεύεται κανεὶς ἕνα πολὺ μέρος ἀπὸ τὸ χυμὸ τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ αὐτὴ τὴ γεύσιν τὴν ἐντελῶς νωπῆ, ὅταν διαβάσουμε στὰ ἑλληνικὰ τὸν «Πάν» τοῦ Χάμσου, μᾶς τὴ δίνει ἢ μετάφρασιν τοῦ κ. Β. Δασκαλάκη.

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

N. ΓΥΡΑ ἱατροῦ «Πρὶν καὶ μετὰ τὸ γάμον»

Ἐνα χρησιμώτατον βιβλίον κυκλοφόρησε τελευταία μετὰ τὸν τίτλον «Πρὶν καὶ μετὰ τὸ γάμον» σὲ δευτέρην ἔκδοσιν. Ὁ συγγραφέας τοῦ ἱατρὸς κ. Ν. Γύρας, ἐξετάζει τὸ σεξουαλικὸν τὴν ὑγείαν τῆς μητρότητος καὶ πῶς ἀναλυτικὰ τὴν ὑγείαν στὸ γάμον, τὴν στεῖρωσιν, τὴν ἐγκυμοσύνην, τὶς γυναικολογικὰς παθήσεις καὶ τὰ συμπτώματά τους, τὸν καρκίνον, τὴν διατήρησιν τῆς ὁμορφίας καὶ τῆς ὑγείας τῆς γυναίκας, τὸ ἐμβόλον τοῦ Καλμέρ σάν ἀσπίδα κατὰ τῆς φυματιώσεως. Ἀνάλογον μορφῆς βιβλία ὅσα ξέρουμε, ἔχουν κυκλοφορήσῃ στὸν τόπον μας, σὲ παλαιότερα χρόνια, τοῦ ἱατροῦ κ. Δοξιάδη καὶ περίσῃ τοῦ Δρ. Στέκελ μετα-

φρασμένο ἀπὸ τὸν κ. Ματάλα. Τὰ διακρίνει φυσικὰ ὅλα ὁ πόθος νὰ ἐκλαϊκευθοῦν οἱ στοιχειώδεις τουλάχιστον γνώσεις γύρω ἀπὸ ὀρισμένα ἐπιστημονικὰ πὺ εἶναι ταῦτ' ὄχι καὶ κοινωνικὰ ζητήματα ζωτικῆς σημασίας. Καὶ εἶναι ὅλα γραμμένα στὴν ἴδιαν μορφῆν—σὲ μορφῆν ἐπιστολῶν—καὶ μάλιστα—αὐτὸ τὸ σημειώνουμε μετὰ ἰδιαίτερην εὐχαρίστησιν—στὴ δημοτικῆν· σὲ μιά γλῶσσαν δημοτικῆν εὐληπτῆν, καὶ πρὸ πάντων πολὺ καλὰ γραμμένην.

Δὲ θέλουμε τὴ στιγμὴν αὐτὴν νὰ ἐπιχειρήσουμε μιά ἀξιολογικὴ κατάταξιν τῶν βιβλίων αὐτῶν. Σχεωρίζοντας τὸ ἐπιστημονικὸν ἀπὸ τὸ ψυχολογικὸν στοιχεῖον, μᾶς μὲνει ἢ ἐντύπωσιν πὺ ὁ κ. Ν. Γύρας σάν Ἑλληνας, σάν ἄνθρωπος πὺ τὸν διακρίνει ἢ κοινωνικῆ καὶ ἢ ἐπαγγελματικῆ του πείρα, μπόρεσε μετὰ τὸν παλμὸν τῆς θερμῆς ἔκφρασιν νὰ διατυπώσῃ μετὰ ὄλη τὴν χάριν, ὄλο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὸ πνεῦμα πὺ προσεδιάζει ἢ τὴν φυλετικῆς μας ἰδιοσυστασίαν, σκέψεις καὶ παρατηρήσεις, γνώσεις ἐπιστημονικῆς, ἀναλυτικῆς καὶ διαφωτιστικῆς καθοδηγήσεως, μετὰ μίαν ἀπλότητα μοναδικῆν. Κάθε σελίδα ἐμπνέει τὸ αἶσθημα τῆς αἰσιοδοξίας, διαφωτίζει καὶ μίαν ἀγνώστην πυχὴν στὰ παραδομένα πρακτικὰ σχήματα. Ἀξίζει ἀλήθεια νὰ προσέχουμε καὶ νὰ παρακολουθοῦμε προσφορὰς ἀνάλογον μ' αὐτὴν τοῦ ἱατροῦ κ. Ν. Γύρας. Ὁ κάθε ἀναγνώστης ἔχει ν' ἀποκομίσει μίαν ὠφέλιαν θετικῆν.

Γ. Δ.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ROBIN LEON, καθηγητοῦ στὴ Σορβὼν. *La Morale antique*. (Ν. Φ. Ε. Ἀλκάν. Παρίσι 1938. σ. 16 σελ. 180 φρ. γαλ. 15).

Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Ἀλκάν ἐγκαινίωσε ἐδῶ μίαν ἄνω χρόνιαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κοσμητοροῦ τῶν φιλοσοφῶν τῆς Σορβὼνης κ. Delacour, μίαν ἐνδιαφέρουσαν συλλογῆν—τὴν Νέα Φιλοσοφικῆ Ἐγκυκλοπαίδεια—πὺ ἀριθμεῖ ὡς τῶρα δεκαοκτῶ εὐπρόσιτα καὶ διαλεχτὰ βιβλιαράκια ἐκατόν ἑξήντα σελίδων περίπου τὸ καθένα.

Μετὰ τὸν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ κ. D. τὴν διεύθυνσιν τῆς συλλογῆς ἀνέλαβε ὁ γνωστός καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στὴν Σορβὼν κ. Bréhier.

Τὰ ὀνόματα τῶν συνεργατῶν, οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων ἐξασφάλισαν ἤδη μεγάλην κυκλοφορίαν στὴ σειρά, πὺ στὴ σημερινῆ κρίσιν τοῦ βιβλίου προσφέρει πολὺτιμες ὑπηρεσίες, τόσο στοὺς συγγραφεῖς, ὅσο καὶ στὸ ἀναγνώστην κοινόν, πὺ δὲν ἔχει πειὰ τὰ μέσα νὰ ἀποκτᾷ ὀγκώδη ἐπιστημονικὰ συγγράμματα.

Τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς συλλογῆς εἶναι ἢ «Ἠθικὴ τῶν Ἀρχαίων» τοῦ κ. Robin καθηγητοῦ τῆς ἀρχ. φιλοσοφίας στὴ Σορ-

βὼν. Κατ' οὐσίαν τὸ πικρὸ αὐτὸ καὶ ὠραῖον βιβλιαράκι πραγματεύεται τὴν ἠθικὴν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς Ἰνδοὺς, Αἰγυπτίους κτλ. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζει ὅτι μορεῖ νὰ τοῦ προσάψουν κάποια ἔλλειψιν στὸ σημεῖον αὐτό, ἀλλὰ καθὼς πολὺ ὀρθὰ τονίζει στὸν πρόλογόν του, μιά τέτοια ἐργασία προϋποθέτει ἀμεση σχέση μετὰ τὰ κείμενα καὶ γνώσιν τῶν ἀνατολ. γλωσσῶν. Ἐξ ἄλλου ἢ ἠθικῆ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων καὶ μόνη τῆς ἀποτελεῖ θέμα εὐρύτατον καὶ κατὰ τοῦτο ἐνδιαφέρον, ὅτι ἢ φιλοσοφικῆ ἔρευνα στὴν Ἑλλάδα κατάρθρωσε νὰ χωρίσῃ τὰ καθαρὰ ἠθικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ καὶ νὰ δώσῃ στὰ ἠθικὰ προβλήματα πὺ συστηματοποίησε σιγὰ σιγὰ, ξεχωριστὴν ὄντοτητα.

Πὺς τῶρα παρουσιάσει τὸ θέμα τοῦ κ. Robin; Μὲ τρόπο ἰδιαίτερα συνθετικόν καὶ γόνιμον. Ἀντὶ νὰ περιορισθῆ στὴ χρονολογικὴ σειρά καὶ νὰ μελετήσῃ τὰ διάφορα προβλήματα στὴν ἱστορικὴ τους ἐξέλιξιν, ἀπέβλεψε πρὸ πάντων στὸ πνεῦμα τῆς ἠθικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Σχεωρίζεται δηλαδὴ ὀρισμένες χαρακτηριστικὰς ἔνοιους 1) τὴν ἔνοιαν τοῦ ἀγαθοῦ 2) τὴν σχέση τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας 3) τὸν τρόπο πὺ οἱ φιλοσοφικὲς σχολῆς ἀντελήφθησαν τὰ ψυχολογικὰ ἐλαττήρια τῆς ἠθικῆς πράξεως καὶ νὰ ξεκινώντας ἀπ' αὐτοῦ συγκέντρωσε τὶς κυριώτερες λύσεις πὺ ἔδωκε στὰ ζητήματα αὐτὰ ἢ ἔλλ. σκέψη.

Καθὼς εἶπα στὴν ἀρχῆν, ἢ ὕλη παρουσιάζεται σὲ συμπτυκνωμένη μορφῆ, καὶ ὁ ἀναγνώστης πὺ ἀγνωστῆ τὰ κείμενα χάνει ὅπως εἶναι καὶ φυσικόν, κάμποσον ἀπὸ τὸν πλοῦτον τοῦ βιβλίου.

Στὸν ἐπίλογόν του ὁ κ. R. χωρὶς νὰ μπαίη σὲ πολλὰς λεπτομέρειες, μᾶς δῆλωσε μετὰ ἀρκετὰ παραδείγματα, ὅτι ἢ ἔλλ. φιλοσοφία παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν σημερινῶν ἀντιλήψεων δημιουργήσῃ τὰ κυριώτερα ἠθικὰ πλαίσια μῆσα στὰ ὅποια κινεῖται ἢ σημερινῆ ἠθικὴ συνείδησιν. Καὶ ὁ Μεσαίωνας καὶ ἢ Ἀναγέννησιν, ἐκμεταλλεύθηκαν ὀρισμένες ἀπόψεις. Ὁ Hobbes, ὁ Ρουσσώ, ὁ Κάντ, ὁ Στουάρτ Μίλλ, ὁ Ρενουτιερ ἀναμφίβολα ὠφεληθῆκαν ἔμμεσα ἀπὸ μῆσα ἀπ' τὰ ἀρχαία κείμενα. Κι' ἀναφέροντας τὰ σύγχρονα φαινόμενα τοῦ πραγματισμοῦ καὶ οὐμανισμοῦ δὲν πρέπει νὰ ξεχνώμε ὅτι ἢρε στιγμῆ πὺ ὀγγυλοςΣίλλερ διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἀνάγκη νὰ διαλέξωμε ἂν θὰ ἀκολουθήσωμε τὸν Πλάτωνα ἢ τὸν Πρωταγόραν. Στὸν κόσμον τῆς ἰδέας, ἐξακολουθεῖτε τελειώνοντας ὁ κ. R. πραγματικὸν θάνατον δὲν ὑπάρχουν. Ἡ σκηνὴ ἀλλάζει, ἀλλάζει καὶ τὸ περίβλημα μᾶ ἢ οὐσία τῶν προβλημάτων κατὰ βάθος μὲν ἀμετάβλητην.

Π. ΛΑΣΚΑΡΙ

Παρίσι Ἀπρίλιος 1938.

Η ΠΟΙΗΣΗ

«Η Τριλογία του φωτός» Ίωάν. Κλ. Ζερβού (λυρικό δράμα)

Ο κ. Ίωάν. Κλ. Ζερβός στην «τριλογία του φωτός» συνδυάζοντας όλες του τις δυνάμεις, τις πνευματικές και τις συναισθηματικές ή τις ρασιοναλιστικές και τις λυρικές ένοραματικές, μάς δίνει το μέτρο των ποιητικών και φιλοσοφικών του εξάρσεων. Το έργο χωρίζεται σε τρία μέρη «στο φως πύλο δροσίζει» «στον Προμηθέα» και «στο μυστήριο του πόνου» και το χαρακτηρίζει ο ίδιος ως λυρικό δράμα. Ός τόσο δεν είναι δράμα και συνεπώς λυρικό δράμα, αλλά μία ένταξη της ψυχής του ίδιου του ποιητού υπό μορφή διαλογική στο άπειρο της γνώσεως, δηλαδή στο άγνωστο, που κρύβει βαθύτερά του το ανεξερεύνητο μυστήριο του θεού και του ανθρώπου. Από τα δυο όμως αυτά περισσότερο ενδιαφέρεται για τον άνθρωπο και την προέλευσή του. Για την ιδέα του Θεού ενδιαφέρεται τόσο μόνο, όσο για να εξαρτήσει τον άνθρωπο από την πνευματική του Θεού υπόσταση, την οποία παραδέχεται, αντίθετα προς τους υλιστές, ως κάτι το δεδομένο. Με άλλους λόγους εντάσσει τον άνθρωπο, την ύλη, μέσα στο θεό, στο πνεύμα, που πλημμυρίζει, ότι ο άνθρωπος βλέπει και ακόμη φαντάζεται. Γι' αυτό και το όλο έργο είναι ένας ύμνος προς την ιδέα, που αντιμάχεται την ύλη, προς την ιδέα, που λάμπει και φωτίζει και πλαισιώνει την ομορφιά της τελειότητας. «Αλλά την ιδέα, αν και την εξαρτά από την έννοια του θεού, δεν την θεωρεί ως θεία συγκατάβαση, αλλά αντίθετα ως ανθρώπινη κατάκτηση σ' έναν αγώνα προς το σκοτάδι το πνευματικό. Ο συμβολικός του άνθρωπου αγώνας αντικειμενοποιείται με τη συμβολική παράσταση του Προμηθέως, του πλάστου και του προφήτου της ιδέας. Αλλά ο υπεράνθρωπος Προμηθέας δεν είναι ο δεσμών της άκατανικήτων ανθρώπινων άτελειών στο σκληρό βράχο του μαρτυρίου του, όμοιος με τον Προμηθέα του Αισχύλου, ή του Ησιόδου, αλλά με τον έλευθερο δεσμότη του Αισχύλου, του Σέλλεϋ και του Γκαίτε, τον απορέα της ιδέας και τον πρωτοπλάστη του ελληνικού πνεύματος και του ελληνικού πολιτισμού. Είναι ο έλευθερος Προμηθέας, που, αντικρύζοντας την ανθρωπότητα φωτεινότερη, νοιώθει την έλευθερία της σαν μία δικαίωση των αγώνων του, που τα αποτελέσματά τους δε σταμάτησαν στην ελληνική αρχαιότητα, αλλά επεξετάθηκαν και στην χριστιανική εποχή για την οποία προφητεύοντας το «έξ Ανατολών φώς» λέει:

Κι ή μάνα γης μιά μυστική θα θρέψη
φλέβα άλλη, με άλλο φώς, χαράς βλυσίδι,
λύτρο ψυχής κι ανάσταση του ανθρώπου.

Ο κ. Ζερβός στην «Τριλογία» του ένα πράγμα προσπαθεί να επιτύχει: να ύψωση την ιδέα —φώς άπάνω από την ύλη— σκοτάδι. Να ύψωση έναν τιτανικό υπεράνθρωπο, νικητή και

πλάστη της ελληνικής ωραιότητας. Και αρχίζει από τον μυθικό Προμηθέα και καταλήγει στον Χριστιανικό Προμηθέα, που και οι δυο τους δεν διαφέρουν παρά κατά τον αγώνα τους. Του πρώτου ο αγών είναι αγών κατά των άτελειών της ζωής, ενώ του δεύτερου κατά των άτελειών του έσωτερικού ανθρώπου. Αλλά ή προσπάθειά του αυτή δεν είναι τόσο εύκολη, τις δε δυσκολίες δεν τις αντικρύζουμε τόσο στη μορφή του έργου, όσο στο περιεχόμενό του. Τα διάφορα πρόσωπα που συμμετέχουν, δεν είναι αποκρυσταλλωμένες ιδέες, που έξυπνη-ρετούν το σκοπό του ποιητού, αλλά πρόσωπα απλά, που έξυπηρετούν την πλοκή του διαλόγου. Ούτε και ο υπεράνθρωπος φαίνεται νικητής, που μπορεί να σταθί σαν πρότυπο, μάλιστα κάπου δειλιασμένος στην όργη του κόσμου αποτραβιέται νικημένος. Γι' αυτό και ο τιτανικός Προμηθέας είναι πολύ βαρύν στους ώμους του ποιητού, ή δε ύπαρξή του αποτελεί αναχορισμό, γιατί δεν προσέρχεται από το πνεύμα ενός Αισχύλου, ενός Σέλλεϋ ή ενός Γκαίτε. Ο συγγραφέας ανέλαβε μεγάλο άθλο, αν και πολλές ιδέες του, ύψηλές και φιλοσοφημένες, δικαιολογούν τη φιλοδοξία του. Γενικά όμως «Η Τριλογία του Φωτός» είναι έργο, που δείχνει την ψυχική και πνευματική ρώμη του ποιητού και πρέπει να διασασθί, παρά την επιτηδευμένη σκοτεινότητα του περιεχομένου του, έφ' όσον μάλιστα ο αγών για την κατάκτηση μιάς πνευματικής ωραιότητας εξακολουθεί και σήμερα να επιβάλλεται στον άνθρωπο από την ίδια τη μοίρα του.

«Σποράδες», «Κλεψύδρες του Άγνωστου» Οδ. Έλύτη.

Ο κ. Έλύτης με τις «Σποράδες» του και τις «Κλεψύδρες του Άγνωστου» μάς δείχνει σταθερά μαζί με την πλειάδα των συντρόφων του το νέο δρόμο προς τον συρρεαλισμό. Η συρρεαλιστική ποίηση του κ. Έλύτη έγκαι-νιάζει άσφαλώς κάτι το νέο, τόσο νέο, όσο και πρωτότυπο. Η νέα αυτή τεχντροπία είναι ή ποίηση του ύποσυνειδήτου, που αποκλείει έξωτερικά μόν όλα τα χαρακτηριστικά του ποιη-τικού λόγου, έσωτερικά δε όχι μόνο το συναι-σθημα, αλλά και τη λογική. Μέχρι τώρα παρ' όλη την θέρημη των όπαδών του, ο συρρεαλι-σμός δε δημιούργησε κατάσταση, καθεστώς, με συγκεκριμένες και καθωρισμένες καλλιτε-χνικές αξίες, για να φανούν οι κατευθύνσεις του. Ο χαρακτήρισμός, που του αποδίδουν πολλοί, ότι δηλαδή ο συρρεαλισμός αποτελεί μίαν αγ-νωδή αναζήτηση από αντίδραση προς το προ-πολεμικό παρελθόν δεν δικαιολογείται. Άσφα-λώς ο συρρεαλισμός έχει κάτι το βαθύτερο, που θά φανή σαν ολοκληρωθούν οι σκοποί του. Ο κ. Έλύτης και οι λοιποί συρρεαλι-σται καλούν την τέχνη να τους κρίνη με νέα μέτρα και νέα σταθμά, γιατί ή ποίησή τους δεν έχει σχέση με την παλαιότερη. Αλλά σε παρόμοιες περι-πτώσεις πάντοτε ύπήρξαν οι επικριται και οι απολογηταί, αν και τέτοια ζητήματα δεν υπό-

κεινται στον όρθολογισμό. Πολλές φορές κάτι νέο δεν είναι άπλως νέο, αλλά ο προάγγελος μιάς νέας έποχής, που πολλές φορές κατακρί-θηκε, πράγμα που συμβαίνει και με τον συρ-ρεαλισμό. Όσο για το περιεχόμενο της ποιή-σεως του κ. Έλύτη μπορούμε να ειπούμε πως είναι αυτόσυλο συρρεαλιστικό, όπως τουλάχισ-το ο συρρεαλισμός ως τεχντροπία καθορί-ζεται, αν και δεν πρόκειται περι προτερημά-των και έλαττωμάτων, γιατί είναι δύσκολο να διακριθούν, έφ' όσον μάλιστα λείπουν ακόμη συγκεκριμένες και άναμφισβήτητες καλλιτεχ-νικές αξίες. Αν όμως ο συρρεαλισμός αποτε-λέση λογοτεχνικό καθεστώς, ο κ. Έλύτης ανά-μεσα στην πλειάδα των συντρόφων του θά διεκδικήση άσφαλώς την τιμή του πρωτοπό-ρου του συρρεαλισμού.

«Χίμαιρες» Χ. Ζιτσαίας (ποιήματα)

Η κ. Ζιτσαία με τη συλλογή της «Χίμαι-ρες» μάς έδωσε, συμπληρώνοντας το έργο της, ολοκληρω τον έαυτό της. Στη συλλογή αυτή ή ποιήτρια φαίνεται πως στρέφει το βλέμμα της συχνότερα προς τα περασμένα για ν' αντικρύ-ση το παρελθόν, το πραγματικά παρελθόν, το αντίθετο προς το μέλλον, που το βλέπει σαν χίμαιρες, χωρίς ποτέ να τις φθάση, αν και την τραβούν πάντα σιμά τους. Είναι ή αγωνία της αναζήτησεως, το δράμα της ψυχής ή μοίρα ή ανθρώπινη, που συχνά μπροστά στο μελλον-τικό άγνωστο αναγκάζουν την ποιήτρια να κλεί-ση τα μάτια της σ' ένα άπολογισμό των πραγ-ματοποιημένων αναζητήσεων.

Και το αποτέλεσμα: όλα όνειρα, που την κάνουν να λυπάται, γιατί δεν πραγματοποιή-θηκαν, αλλά γιατί την απομάκρυναν από τον πρώτο σταθμό της ζωής της και τώρα δεν μπορεί να ξαναγυρίση, όσο κι αν το νοσταλγεί. Το παρόν για την ποιήτρια είναι στιγμές, που περνούν διαδοχικά από την χαρά στη λύπη και από τη λύπη στη χαρά και σκορπούν μία βαθύτερη συγκίνηση. Το βλέμμα της όμως συχνότερα το τραβά ο άκαθόριστος πόνος, ο τόσο ανθρώπινος. Και σ' αυτό άκριβώς βρί-σκεται ή αξία της τέχνης της κ. Ζιτσαίας, γιατί δεν προδιαγράφει τα όρια της ζωής, αλλά ά-φήνει την ίδια τη ζωή μέσα στο μυστικό φώς των μυστικών αναζητήσεων και επιδιώξεων, ά-καθόριστη, όπου περνει ένα χρώμα άνάλογο με το έσωτερικό έγώ κάθε παρατηρητού. Σπου-δαίο προτέρημα για ένα λογοτέχνη να πι-στεύουμε πως τα έργα του γράφθηκαν για μάς. Στην κ. Ζιτσαία ή ζωή φαίνεται γλυκοπένθημη, από την πιο μεγάλη θλίψη ως τον πιο λεπτόν έρωτα, και όταν συμμετέχη και όταν άπλως τη βλέπη ως φαινόμενο. Το άισθημα αυτό του γλυκού πόνου δεν είναι άπλή επιτηδευμένη εκ-δήλωση, αλλά πραγματικό άισθημα και τόσο φυσικό, που έξυψώνει, γιατί το νοιώθει καθέ-νας μας έντός του και το βλέπει γύρω του.

«Βασίλης Μιχαηλίδης» Γιάννη Λεύκη (μονο-γραφία).

Η μονογραφία του Γιάννη Λεύκη για τον

Κύπριο ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη δεν είναι, όπως συνήθως, μιά άπλή βιογραφία, αλλά μιά οσωτή άποκάλυψη, ανθρώπου, που λησμονή-θηκε, ή ανθρώπου, που έζησε μέχρι τώρα έν-τελώς άγνωστος. Η Κύπρος με τον ελληνικό της παλμό δεν έπαψε ποτέ να προσφέρει σή μητέρα Έλλάδα τη λατρεία της. Την παρα-κολουθεί στις ηυσίες της, στους αγώνες της και σ' όλες τις κοινωνικές, θρησκευτικές, οικο-γενειακές, ιστορικές και λογοτεχνικές εκδηλώ-σεις της. Δεν έλειψαν ποτέ από την Κύπρο, στις μάχες, στη βουλή, στην εκκλησία και στην λογοτεχνία οι πραγματικοί ήρωες. Ένας τέ-τοιος ήρωας, που αγάτησε μ' όλη την ψυχή του την Κύπρο και συνεπώς και την Έλλάδα, είναι και ο ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης, όπως παρουσιάζεται στη σχετική μονογραφία του Γιάννη Λεύκη. Και ο ποιητής γίνεται τόσο περισσότερο ήρωας, όσο περισσότερο έζησε μέχρι το θάνατό του άγνωστος. Και όμως μέσα στη λήθη αυτή, όπου και ή ίδια ή Κύπρος τον είχε ξεχάσει, έζησε γράφοντας ποιήματα και τραγουδώντας με τά χείλη του πόνου μιά ζωή, που τόσο μυστικά, περήφανα και καρτερικά ή καρδιά του έκρυβε. Αυτόν τον άνθρωπο με την τόση ψυχική δύναμη και αυτόν τον ποιη-τή με την λεπτότερη λύρα ο Γιάννης Λεύκης με εύλαβικό χέρι μάς άποκαλύπτει. Η πρόθε-σή του για να μάς θυμήση έναν λησμονη-νον δεν είναι μόνο αξιοθαύμαστη, αλλά και ά-ξιάπαινη, γιατί τοποθετεί έναν ποιητή στη θέ-ση, που του αξίζει στα νεοελληνικά και καλ-λίτερα στα Κυπριακά γράμματα. Και το μόν πρώτο το πέτυχε με άκρητη λεπτότητα, ανά-λογη προς τη μνήμη του ανθρώπου, το δε δεύτερο με επιμέλεια, αντίξια προς το έργο του ποιητού. Ο κ. Λεύκης για να επιτύχη το δεύτερο με ικανότητα αναδίδου δεν άφησε τί-ποτε, που θά μπορούσε να συντελέση στην επι-τυχία του σκοπού του.

Όλα: πρακτικά συνεδριάσεων του δημαρ-χιακού Συμβουλίου Δεμησοϋ, έφημερίδες Κυ-πριακές, άφηγήσεις επίζώντων—γνωστών του ποιητού, αυτό το έργο του, όλα συγκεντρώθη-καν, τακτοποιήθηκαν, μελετήθηκαν και χρησι-μοποιήθηκαν για την αξιοθαύμαστη αυτή έργα-σία. Ο κ. Λεύκης είναι άξιάπαινος. Έργασίες σαν κι αυτή προσφέρουν πολλά στην νεοελ-ληνική λογοτεχνία, και μάλιστα όταν είναι γραμμένες με τη μέθοδο και την εύσυνειδη-σία, που διακρίνει τον συγγραφέα.

«Τελευταία ποιήματα» Λέο Φερέρο (μετά-φραση Γιάννη Σφακιανάκη)

Είναι γνωστό πως στη λογοτεχνία μιά με-τάφραση είναι μιά αναδημιουργία, δηλαδή κάτι παραπάνω από μιά άπλή δημιουργία, γιατί ο μεταφραστής δε δεσμεύεται μόνο από το μορφοποιημένο πλέον ύλικό, αλλά από αυτή την τέχνη. Είναι δηλαδή υποχρεωμένος να κι-νηθί στα στενά όρια του περιεχομένου, ενώ το έργο πρέπει να διατηρήση τη ζωή και τον παλμό του πρωτοτύπου. Έτσι μόνο ο μετα-

φραστής αναδημιουργεί, κατορθώνει μιὰ δεύτερη δημιουργία, τὸ δὲ πρωτότυπο διατηρεῖ καὶ τὴν πρωταρχικὴν αἰσία. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ κ. Σφακιανᾶκης τὰ πέτυχε τόσο καλά, πὺν μπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ τὴν ἐργασία του, ὡς μεταφραστοῦ, καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λέο Φερρέρο. Ὅσοδήποτε κι ἂν εἶναι τὰ μεταφρασμένα «Τελευταῖα Ποιήματα» τοῦ Φερρέρο λίγα, ὁμως μᾶς ἀφήνουν νὰ παρακολουθήσουμε τὴ φιλοσοφικὴ του σκέψη, τὸ λεπτό του αἶσθημα, τὴν τάση του πρὸς τὸν λιμπεραλισμὸ καὶ τὴν φροντίδα του σὲ μιὰ πνευματικὴ μετουσίωση, τὴν ὁποία καὶ πέτυχε, ἂν καὶ ὁ ποιητικὸς του μετεωρισμὸς ἦταν τόσο λιγὸχροнос, πέθανε τριάντα ἐτῶν. Ὁ κ. Σφακιανᾶκης κατώρθωσε νὰ τὰ διατηρήσῃ ὅλα μὲ τὴν πρωταρχικὴν τὴν πνοήν, χωρὶς νὰ προσθέσῃ ἢ ν' ἀφαιρέσῃ τίποτε. Τέτοιες ἐργασίες ἀξίζουν κάθε ἐπαινο, γιατί εἶναι εὐεργετικές, ὅσο καὶ σπάνιες.

«Πικρὰ Χαμόγελα» Βάσου Καλοκάρδη (ποιήματα).

Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Βάσου Καλοκάρδη «Πικρὰ Χαμόγελα» τὰ διακρίνει μιὰ κάποια ποιητικὴ διάθεση, πὺν τείνει ν' ἀποκρυσταλλωθῇ, χωρὶς ὁμως αὐτὸ καὶ νὰ κατορθωθῇ τελειωτικά. Ἡ λεπτὴ αὐτὴ διάθεση διαφαίνεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων του, πὺν εἶναι στιγμὲς παρμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ, μὲ περιορισμένη ὁμως τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση. Εἶναι οἱ συνηθισμένες καταστάσεις, ψυχικὲς καὶ διανοητικὲς, πὺν ὁ ποιητῆς τις ζῆ παθητικά, χωρὶς νὰ τις ξαναζῆ, καὶ τις ἐντοπίζει μόνο σὲ μιὰ ἀντικειμενικότητα, χωρὶς κανένα παλμό. Ἡ ἀντικειμενικότης ὁμως αὐτὴ μετεωρίζεται ξεριζωμένη ἀπὸ τὸ φυσικὸ της ἔδαφος. Φαίνεται τότε πὺν προσπαθῆ νὰ κατακτήσῃ τὴν τέχνην, χωρὶς νὰ ἀντλή δυνάμεις ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τῶν συναισθημάτων. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ δικαιολογεῖται μόνο σὲ δυνάμεις, πὺν ξεπέρασαν τὰ ὅρια τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐφθασαν στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, πὺν ἀντιπροσωπεύουν στὸ ἐσωτερικὸ ἐγὼ τοῦ δημιουργοῦ ἀποκρυσταλλωμένες αἰσθηματικὲς ἀξίες, πὺν ἰσοδυναμοῦν μὲ τὴ δημιουργικὴ αὐτοπεποίθηση ἢ ὁποία στὸν κ. Καλοκάρδη δὲ φαίνεται νὰ ἔχῃ ολοκληρωτικὰ δημιουργηθῇ. Ὁ ποιητῆς δὲν προσπάθησε νὰ αὐτοσυγκεντρωθῇ, γιὰ νὰ ξεκαθαρίσῃ τὸ καλλιτεχνικὸ στοιχεῖο τῆς τέχνης ἀπὸ τὸ ποιητικὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς. Ἐκεῖνο πὺν μᾶς συγκινεῖ, ὅσοδήποτε κι ἂν εἶναι περιεχόμενον τῆς ζωῆς δὲν εἶναι πάντοτε καὶ περιεχόμενον τῆς τέχνης. Ὁ συναισθηματικὸς κόσμος τοῦ ποιητοῦ ὅσο κι ἂν μοιάζει μὲ ἐκεῖνον τοῦ ἀνθρώπου, διαφέρει πάντα ὄχι μόνο κατὰ τὸ εἶδος τοῦ παλμοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ χρῶμα τῆς συγκινήσεως. Ὁ κ. Καλοκάρδης, στὴν ἀρχὴ ἀκόμη γιὰ τὴν κα-

τάκτηση τῆς τέχνης, πρέπει νὰ αὐτοσυγκεντρωθῇ, νὰ μεταπλάσῃ τὴ ζωὴ σὲ καλλιτεχνικὲς μορφὲς καὶ δημιουργὸς τότε ἐνὸς ἀναλόγου περιβάλλοντος, ὡς χρησιμοποίησῃ τὰ ἐφόδια του, τὰ ὁποῖα τοῦ προοιωνίζον νὰ μιὰ θαυμαστὴ ἐξέλιξη.

«Ἐλντοράντο» Γ. Τσουκαλά (ποιήματα)

Ὁ κ. Τσουκαλᾶς φαίνεται ὅτι πιστεύει πὺν ὁ ποιητῆς ὅταν γράφῃ, ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονᾷ, πὺν κάθε τόσο πρέπει καὶ νὰ γίνεται ποιητικώτερος, καὶ πὺν ἡ ἀέννη πάλῃ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ πρὸς τὸν γύρω του κόσμον εἶναι ἕνας ἀγῶνας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς τέχνης. Ὁ κ. Τσουκαλᾶς ποτὲ δὲ λησμόνησε τὸ πρῶτο, ὅπως δὲν ἐγκατέλειψε καὶ τὸ δεύτερο. Εἶναι οἱ πόλοι γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀναπτύσσει καὶ τελειοποιεῖ τὴν τέχνην του. Στὸν ἀγῶνα του αὐτὸν οἱ νίκες του εἶναι φανερὲς καὶ ἡ συλλογὴ τοῦ «Ἐλντοράντο» μοῦ φαίνεται σὰν τὴν καλλίτερη δικαίωση γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς τέχνης καὶ ἀκόμη τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Καὶ ἡ κατάκτηση αὐτὴ δὲν ἐγίνε ἀργά, ἀλλωστε ποτὲ δὲν εἶνε ἀργά νὰ κάμῃ κανεὶς κάτι, ἀλλὰ ἐγίνε μὲ μεγάλες θυσίες, θυσίες πὺν στοίχισαν ἕνα παρελθὸν μὲ τόσα τοῦ ποιητοῦ ὄνειρα. Καὶ ὁμως ὁ κ. Τσουκαλᾶς τὸ παρελθὸν αὐτὸ τὸ λησμόνησε καὶ ὅπως γράφῃ στὴ δευτέρῃ σελίδῃ του βιβλίου του δὲν τὸ ἀναγνωρίζει πιά. Κάθε ἄλλος θὰ δίσταζε. Ὁ κ. Τσουκαλᾶς γιὰ τὴ νίκη τὸ ἀπεφάσισε καὶ τὸ κατώρθωσε. Ἄπλωσε τὴν φαντασία του σ' ὅ,τι βλέπει γύρω του καὶ ἄφησε τὴν καρδιά του νὰ τ' ἀγκαλιάσῃ ὅλα σὲ μιὰ πανθεϊστικὴ ἐνατένιση.

Ἡ φύση εἶνε ὁ κόσμος του, ὁ ἐσωτερικὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς. Δὲν ἔχει καμμιά προτίμηση οὔτε στὸν πρῶτο οὔτε καὶ στὸν δεύτερο. Τὸν ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος ὅπως καὶ ἡ φύση καὶ μάλιστα βλέπει τὸν ἕνα ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πρῶτον τοῦ ἄλλου. Βλέπει μὲ τὸν ἴδιο παλμό τὸν ἄνθρωπον, πὺν ζωντανεύει τὴ φύση, καὶ τὴ φύση πὺν ἐμψυχώνει τὸν ἄνθρωπον, γιὰ τὴ ξέρει, πὺν τὸ ἕνα ἐρμηνεύεται μὲ τὸ ἄλλο καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὴ τέχνη. Τὸ κυριώτερον αἶσθημα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, πὺν φθάνῃ τὸν πεσσιμισμὸ, τὸν ρομαντικὸ πεσσιμισμὸ, ὅταν ἀντικρύζει τὴν ἀνθρώπιν ἀδυναμία, πὺν νοσταλγικὰ ἀναζητᾷ, ὅ,τι δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ ποτέ. Ἄλλὰ καὶ ὅταν λυπᾶται καὶ ὅταν χαίρεται ὁ κ. Τσουκαλᾶς, εἶναι λεπτός, τόσο σὲ περιεχόμενον, ὅσο καὶ στὴ μορφὴ. Ἐκεῖνο ὁμως πὺν του λείπει ἀκόμη εἶναι ὁ λυρικὸς παλμός. Ἄν αὐτὸ τὸ κατωρθώσῃ καὶ ἂν δὲν χρησιμοποίησῃ στιχογραφικὰ παιγνιδίσματα, ὁμοια μὲ ἐκεῖνα τοῦ ποιήματος τῆς ὀγδόης σελίδος, θὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργο του σὲ βαθμὸ ἀνάλογον μὲ τὴ μεγάλην του προσπάθεια.

Π. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Οἱ «Τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου»

ἢ Ὁρέστεια

(Ἀγαμέμνονας - Χοηφόρες - Εὐμενίδες)

ΔΡΑΧ. 40

ΣΕ ΛΙΓΟ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

Γ. ΘΕΜΕΛΗ

«Ἐπίγραμμα καὶ Μακεδόνες Ἐπιγραμματοποιοί»

[Εἰσαγωγή γιὰ τὸ Ἐπίγραμμα—Οἱ Μακεδόνες Ἐπιγραμματοποιοὶ καὶ τὸ ἔργο τους—Ἐκλεκτὰ Ἐπιγράμματα τους: Κείμενον, ἔμμετρον μετὰ φράση].

«Πρακτικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια»

Πὺν θὰ εἶναι ἕνας τόμος ἀπὸ 500 περίπου μεγάλες δίστηλες σελίδες καὶ θὰ τιμᾶται δρχ. 200. Θὰ ἀποσταλῇ δὲ ἐλευθέρῃ ταχ. τελῶν εἰς τὸν προεμβάζοντα δρχ. πενήντα (50) πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας»

(ὁδὸς Πειραιῶς 16 - Ἀθήνας)

ΠΕΤΡΟΥ ΦΩΤΕΙΝΟΥ

Ἡ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχ. και 'Αποθεματικά Δρχ. 1.205.000 000
Καταθέσεις τη 31 Δεκεμβρίου 1936 » 10.103.000.000

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΙΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν
καὶ ἔξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντος ὄρους.

Δέχεται καταθέσεις
(εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμία καὶ ταμειυτηρίου)
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY
NEW - YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος,
συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας
Ἰόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων
Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα 1.350.000